

*Vergadering van Maandag 27 Februari 1905 's avonds
ten 7¹/₂ ure.*

Voorzitter : Generaal DE VLAMING.

De VOORZITTER, de vergadering geopend hebbende, wordt aan de orde gesteld de ballotage van kandidaten.

De Voorzitter verzoekt de Heeren J. B. VAN DER HEGGE ZIJNEN en R. B. A. N. DE QUAIJ met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat tot leden worden toegelaten de Heeren A. J. André de la Porte, 1e Luit. b d Landweer, J. F. C. Nienhuis 1e Luit. Kwartierm. N.-I. Leger en W. H. Rozendaal, 1e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te 's-Gravenhage, M. J. van Löben Sels, 1e Luit. der Infanterie, te Assen, N. A. A. Bruijn, 1e Luit. der Infanterie, W. B. C. van Tongeren, H. Heetjans en A. N. C. F. Keijzer, allen 2e Luit. der Infanterie, te Bergen op Zoom, K. A. Rövekamp, 2e Luit. der Infanterie, te Gouda, G. Zonneville, 2e Luit. der Infanterie, te Groningen, J. A. Mussert, F. S. Op ten Noort, E. W. G. van Olden en G. H. Schouten, allen 2e Luit. der Artillerie, en Jhr. E. J. M. Wittert, Kapitein der Artillerie, te Den Helder, J. M. Badings en J. F. van der Vijver, beiden 2e Luit. der Infanterie, te Hoorn, D. Overdiep, Kapitein der Infanterie, B. C. Ootmar, 1e Luit.-Adjutant der Infanterie, C. J. J. Kessler, J. D. C. Berkhout en S. J. Wesselink, allen 1e Luit. der Infanterie, te Kampen, P. A. T. Zanino, Kapitein-Adjutant der Infanterie, A. A. Raasveldt en H. A. Stork, beiden 1e Luit. der Infanterie, D. Vleming en W. A. Slicher, beiden 2e Luit. der Infanterie en C. Theijssen, Reserve 2e Luit. der Infanterie te Leeuwarden, J. J. T. Heij, 2e Luit. der Infanterie, te Middelburg, G. H. Mooij, Reserve 2e Luit.

der Infanterie te Rotterdam en P. A. Minderhout, 1e Luit. der Genie, te Utrecht.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak en zegt daarna :

Mijne Heeren, zooals u bekend is, zal deze bijeenkomst worden bijgewoond door Z. K. H. DEN PRINS DER NEDERLANDEN, Eerelid onzer Vereeniging. Op uitnoodiging van het Bestuur heeft Z. Exc. de Heer Jhr. J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL ons wel de eer willen aandoen deze bijeenkomst ook bij te wonen.

Het is mijn voornemen om op gelijke wijze als reeds tweemaal geschied is bij de tegenwoordigheid van Zijne Koninklijke Hoogheid, te handelen. Ik zal de vergadering voor eenige minuten schorsen om, na de komst van den Prins, deze te heropenen en alsdan den Heer NYPELS het woord verleen en tot het houden van zijne voordracht.

Het Bestuur heeft verder geene mededeelingen te doen. Ik noodig den Generaal STAAL uit om met mij Zijne Koninklijke Hoogheid te ontvangen. De vergadering wordt nu voor eenige oogenblikken geschorst.

Ten 8 ure wordt Zijne Koninklijke Hoogheid, die vergezeld is van zijn adjudant, den Heer Jhr. C. L. VAN SUCHTELEN VAN DE HAARE, binnengeleid en neemt aan de bestuurstafel plaats.

De VOORZITTER heropent hierop de vergadering en geeft het woord aan den Heer G. NYPELS, gepensioneerd Majoor van het Ned.-Indische Leger, tot het houden zijner voordracht over :

Oorlogsgebruiken in onzen strijd met minder beschaafden.

De Heer NYPELS :

KONINKLIJKE HOOGHEID, Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren ! Tot voor korten tijd gold de humaniteit bij den strijd tegen minder beschaafden als een dier lastposten voor den krijgs-

man, die hem de noodige vrije beweging belemmeren, die hem in het voldoende flink doortasten bemoeilijken, die hem zelfs beletten kunnen gewenschte uitkomsten afdoende te bewerkstelligen. Wanneer in de instructiën van bevelvoerders aanbevelingen voorkwamen om het oorlogsgeweld tot het bepaald noodzakelijke te beperken, werden deze in de practijk vaak óf vergeten óf zoo rekbaar opgevat, dat zij vele onnoodige geweldenaarjen niet konden voorkomen. Ik wensch den staf niet te breken over de krijgers, welke die zonde gezondigd hebben. Zij waren mannen van hun tijd, geschoold, gevormd in de toen heerschende begrippen en overtuigingen; maar ik wensch aan te geven en neem het met vreugde waar, dat die begrippen en overtuigingen, zonder reeds uitgestorven te zijn, een tijdperk van kentering zijn ingetreden, dat belooft de grootmoedigheid niet meer te doen beschouwen als een lastpost, als een sta in den weg voor het verkrijgen van spoedige, gunstige en afdoende oorlogsresultaten, maar daarentegen als een bondgenoot van de staatkunde en de krijgskunst, tot het bereiken van de gewenschte uitkomsten.

Komt u nu voor den geest wat bekend is of verteld wordt over gruwelen, in de koloniale oorlogen van onzen tijd bedreven, dan verdenkt gij mij van bittere ironie. Toch is deze verre van mij. Uit de ellende op het slagveld van Solferino is de merkwaardige conventie van Genève (1864) gegroeid; de rampen, door de ongebondenheid van den oorlog te weeg gebracht, hebben den groei van het Oorlogsrecht niet weerhouden, maar tot zekere hoogte zelfs bevorderd. Zoo is ook wat er waarsmoge zijn in de beschuldigingen van menschelijke wreedheid, van menschelijke outaarding, die uit den worstelstrijd in minder beschaafde landen tot ons komen, geene reden om niet te zien, niet toe te juichen, niet aan te moedigen hetgeen daarnaast opkomt met blijde verwachting, tot blijde hoop.

Stelde de tijd mij geene grens, gaarne zou ik ook in den vreemde wijzen op stralen, die op enkele punten even merkbaar, op andere plaatsen, bijv. in Madagascar, dank zij vooral de handelingen van Generaal GALLIENI, als groote beloften

van licht doorbreken 1). Nu ik nit den voorraad een deel moet kiezen, zal ik mij bepalen tot onze koloniën, waar, als ik mij niet bedrieg, oorlogsnoodzaak en humaniteit, na een langen tijd van elkander niet begrijpen, niet verstaan, niet verdragen, thans meer komen tot een eendrachtig samenwerken, tot een vereend streven, waardoor zij elkander waardeerende helpers worden, zonder daardoor den geest en de spierkracht van het leger ook maar eenigszins te schaden.

De oorlogsnoodzaak mag in niets afstand doen van hetgeen noodzaak is, maar het begrip van die noodzaak kan wijziging ondergaan. De edelmoedigheid moet niet optreden als wee en ach klagende zwakkeling, die de handen wringend om genade smeekt, maar als zelfbewuste kracht, die haar aandeel vraagt om rampen te voorkomen of te stuiten, tot heil van beide partijen. Staat in onze koloniën de oorlog dikwijls in dienst van de humaniteit, omgekeerd zal de humaniteit daar vaak als oorlogsmiddel dienst kunnen bewijzen.

Van daar, dat hetgeen ik onder een nieuwen titel heden avond inleid, eigenlijk geen nieuwe schotel is op uwe tafel. Immers, juist in de laatste jaren is uwe aandacht door den Heer J. P. MICHIELSEN gevraagd voor »Het verband tusschen de staatkunde en de strategie in onze Indische oorlogen" (vergadering van 25 October 1901) en door den Heer R. G. DOORMAN voor »De Strategie in Nederlandsch-Indië" (VIIe aflevering van ons Orgaan, jaargang 1903—1904) bij welke onderwerpen het nieuwe in onze wijze van krijgvoeren natuurlijk eene plaats moest vinden en waarin aan de humane strekking van menige oorlogshandeling dan ook op zeer verdienstelijke wijze recht is wedervaren. Zoo hebben deze voorgangers reeds getuigenis afgelegd voor mijne zaak, vóórdat ik deze aan de orde stelde.

Aangezien de oorlogsgebruiken een onderdeel vormen van hetgeen begrepen was in uwe studie van het *Oorlogsrecht*,

---

1) Men zie bijv. LYAUTEY, Daus le Sud de Madagascar.

kan de verwachting bij u, Mijne Heeren, hebben bestaan hier een deel dier, zich meer en meer bevestigende, wetenschap te hooren ontwikkelen. Dan zal ik u eene teleurstelling bereiden. Ik heb zelfs getwijfeld of ik in deze vereeniging, die het woord »wetenschap" in hare vaan voert, wel mocht optreden met een onderwerp, waaraan de grondslag van voldoende feitenmateriaal ontbreekt, maar ik heb mij verstout dien twijfel ter zijde te stellen, waar ik meen de wording te zien van eene omwenteling, die voor de Indische oorlogen van even groote beteekenis kan worden als de invloed van het oorlogsrecht geweest is op de wijze van oorlogvoeren tusschen de legers van beschaafde staten in gebruik.

Is het niet onmogelijk, dat eens, voor de tegenover minder beschaafde vijanden toe te passen oorlogsgebruiken, algemeen geldende internationale overeenkomsten gesloten zullen worden, die illusie wensch ik vooralsnog niet uit te werken. Ik stel mij voor, na te gaan in hoever mildere strekking is doorgedrongen in de gebruiken, toegepast in onzen krijg in de koloniën, en in hoever dit verwachting mag wekken, op dien weg verder voordeelen te kunnen behalen. Daarin ligt reeds aanstonds een groot verschil met het oorlogsrecht, dat, als onderdeel van het volkenrecht, in zijne sfeer niet één souverainen staat, maar meerdere staten omvat.

Voor zoover echter het oorlogsrecht zich ook ten doel stelt, de oorlogsrampen, *zooveel als met de strekking van den krijg is overeen te brengen*, te beperken en alle onnoodige kwellingen te voorkomen, kan het mij, tot uitgangspunt voor vergelijkingen en tot baak naar te bereiken doel, goede diensten bewijzen, zoodat ik er dikwijls een richtsnoer in zal zoeken voor den weg naar de gewenschte uitkomsten.

Wilt, Mijne Heeren, deze ietwat lange inleiding vergeven. Zij kwam mij noodig voor tot goed begrip van datgene, waarvoor ik mij veroorloof verder uwe aandacht in beslag te nemen.

Waar de bindsels van toezicht of strengheid worden los

gemaakt of minder strak gehouden, wordt het gevoel van recht en bezadigdheid, het begrip van zedelijkheid en verantwoordelijkheid bij velen al te gemakkelijk overwonnen door een drang tot baldadigheid, willekeur, woestheid, voortkomende uit het dierlijke in ons.

Daarnaast een ander verschijnsel. Soms in hetzelfde individu, steeds in eenzelfde groep, uit overeenkomstige oorzaak gesproten, maar met tegenovergestelde uitwerking. Overspanning, die zich niet in heftigheid, maar in gevoelloosheid, onverschilligheid, onbarmhartigheid omzet. Tijdelijke verstomping van harts- en zielsgevoel.

Is het noodig, in de vreedzame en vredelievende samenleving maatregelen te treffen om de menselijke hartstochten van allen en de dierlijke driften van sommigen te beteugelen alsmede tegen het koudbloedige cynisme te waken, te eerder zal er naar gestreefd moeten worden, den drang tot het ruwe, tot het wilde in den mensch te beheerschen, waar bloedstorten bloeddorst aanwakkert, waar dooden uit plicht moordlust opwekt, waar geëischt geweld licht overslaat in geweldenarij, bandeloosheid en schaamteloosheid.

Wat is voor ons leger gedaan om, in zijn strijd tegen den inlandschen vijand, de humaniteit niet meer dan noodig is in de oorlogsnoodzaak te loor te doen gaan?

Wij bezitten een »Reglement van Krijgstucht». Stelde dit zich tot taak, de tucht in den krijg te reglementeeren, dan moest daarin veel opgenomen zijn om het uitbandige in den strijd te beperken en den zielenadel voor ontaarding te behoeden. Aldus is echter geenszins, gij weet het Mijne Heeren, de strekking van dit reglement. Meer geeft het »Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande», in zijn 7den titel: »Van geweldenarijen en strooperijen», waarin het met zware, tot de zwaarste straffen zelfs bedreigt het dooden, verwonden, mishandelen van vreemde ingezetenen; het zonder bevel in brand steken van woningen, bosschen, voorraden; het plunderen of verwoesten van goederen; het ontvreemden van mondbehoefden; terwijl de artikelen van dien titel ook de aanvoerders berei-

ken, die zich tegen het plegen van de voormelde misdrijven niet verzetten 1). Gelden deze wettelijke bepalingen evenzeer voor den strijd van ons leger tegen den inlandschen als tegen een buitenlandschen vijand, niet groot is het aantal der misdrijven, welke door dezen titel tot vervolging hebben geleid. Toch ligt daarin eene macht ten goede in de handen van den aanvoerder, die de niet-strijdenden en de goederen der bevolking wil sparen, macht waarvan meermalen partij is getrokken. Dat ook, buiten en behalve hetgeen als misdadig binnen de formulering van het Crimineel Wetboek te brengen is, vaststelling van grenzen voor recht en onrecht in den oorlog voor ons leger noodig is geoordeeld, blijkt uit de mededeeling aan dat leger (verzameling, uitgegeven in 1901) van »de bepalingen omtrent de krijgsgebruiken te land», berustende op de »Overeenkomst van Genève, dd. 22 Augustus 1864,» de »Verklaring van St. Petersburg dd. ^{29 November}_{11 December} 1868» en de »Verdragen en verklaringen van de internationale Vredesconferentie te 's-Gravenhage, dd. 29 Juli 1899.» Deze vaste grondslagen dragen evenwel alleen bepalingen voor den onderlingen strijd der soevereine staten, die de overeenkomsten mede onderteekend hebben. Uitdrukkelijk is bedongen, dat zij niet gelden waar een buiten het contract staande in het krijt treedt. Ons leger heeft de verzameling dus te bewaren voor een eventueelen strijd tegen een buitenlandschen vijand; zij bevat niets bindends voor den kamp met een inlandschen tegenstander. Geen aangesel of afzonderlijk hoofdstuk vult in die verzameling die leemte aan, zooals wel is gedaan voor andere leidraden. Dit is in zoover goed gezien, dat door eene dergelijke bijvoeging inbreuk gemaakt zou worden op het stellige, door iedereen in de daarin opgenomen overeenkomsten te erkennen; maar hetgeen wenschelijk is, daarvan toe te passen in onzen gewonen strijd in Indië had dan, voor zoover noodig, veranderd, om-

---

1) De Wet op de Krijgstucht en het Wetboek van Militair Strafrecht, die in Nederland op invoering wachten, zijn voor Indië nog slechts muziek van verre toekomst.

gezet, aangevuld, elders uitgedrukt moeten worden. Zoekt men goed, dan is daarvan wel het een en ander, doch niet veel te vinden. Het »Voorloopig Voorschrift op den Velddienst" van 1902 geeft, in het belang van te ontvangen »mededeelingen en ondervragingen", den raad: »de bevolking moet welwillend en rechtvaardig worden behandeld; ruwheid zij steeds uitgesloten om te voorkomen, dat verkregen aanraking weder verloren gaat." Ditzelfde voorschrift en de »Handleiding voor de uitrusting van expeditiën en voor den verplegingsdienst te velde" (1903) behandelen de requisitiën, fourageeringen en den buit, maar de handleiding acht deze als *ongetwijfeld tot de zeldzaamheden* te moeten blijven behooren en verdiept er zich dan ook niet erg in. In het aan den inlandschen vijand gewijde gedeelte van het »Reglement op de exercitiën der Infanterie", tweede gedeelte, hoofdstuk VI, handelende over »het gevecht", wordt gezegd dat het noodig is onze gewonden en, zoo mogelijk, ook de gesneuvelden, doch altijd hunne wapens mede te voeren.

Zoo hier en daar eenige te lezen sprokkelingen, die geen geheel vormen en waaruit ook geen geheel te vormen is.

Naast deze algemeen geldende bepalingen, zijn menschlievende, goed gedachte wenken te vinden in vele instructiën, gegeven aan de aanvoerders van expeditiën; maar ik had reeds de gelegenheid er op te wijzen, dat deze in de uitvoering veelal geheel zoek zijn gegaan.

Heeft hetgeen vroeger als voorschrift of wenk gegeven werd, niet mogen voorkomen, dat de roode haan ongestoord kraaide en de inlanders niet zelden maar als halfmensen werden beschouwd, hetgeen voorkomt in onze tegenwoordige of toekomstige bepalingen zou niet meer vermogen uit te werken, als de geest des tijds niet veranderd ware of wordt. En nu meen ik juist daarin opkomende kentering waar te nemen. Uit de practijk, van het oorlogsterrein zelf is een drang tot betere inzichten gekomen.

Nieuwe begrippen moeten inleven. Dikwijls gaat dit zoo langzaam, dat zij reeds op eene geschiedenis kunnen wijzen, vóórdat zij gewaardeerd worden. De erkenning hunner betee-

kenis wacht op eene belangrijke gebeurtenis of op het macht krijgen van een baanbreker, waardoor aan het nieuwe een stoot wordt gegeven. Dan zien velen eerst het goede in, anderen volgen, het miskende komt meer en meer op den voorgrond. Maar het heeft dan nog den steun van alle voorstanders noodig om niet ten onder te gaan in de taaheid van het bestaande, in de terugwerking van hetgeen verdrongen wordt. Zoo is het ook gegaan met de poging om meer mildheid te brengen in het hart onzer soldaten en aanvoerders te velde. Zij bleef zonder veel uitwerking totdat in Atjeh, onder Generaal VAN HEUTSZ, van boven af de wil getoond werd om toe te passen, hetgeen bijv. reeds juiste uitdrukking en begrenzing vond in artikel 5 der instructie, die in 1824 gegeven werd aan Generaal VAN GEEN als bevelhebber der expeditie tegen Boni. Daarin stond: »bij het beramen der middelen zooveel doenlijk de voorkeur geven aan de zoodanige die, met een gelijk vooruitzicht op goed gevolg, het meest strekken kunnen om het vertrouwen der inlandsche bevolking te winnen." Juist! Dat is het! en zoo is het toegepast in Atjeh. Zonder in de overdrijving van teergevoeligheid te vervallen, toonde Generaal VAN HEUTSZ, dat het hem ernst was met de bescherming van de bevolking, die hij als eene daad van politieke beteekenis, als een nummer op het programma van zijn pacificatiestelsel beschouwde.

Den lezers der verslagen van onze vereeniging is het bekend, hoe hij als pas opgetreden civiel- en militair-gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, in Mei 1898, de krijgsvorrichtingen in Pidië inzette met eene dagorder, waarin deze woorden voorkwamen: »Wij zullen den oorlog voeren alleen tegen de personen, die met de wapenen in de hand zich tegen ons verzetten. Wij zullen optreden als beschermers van alle goedgezinden, van de have, het goed en de eigendommen der geheele bevolking. Dan zal, wanneer de oorlog hier tot een einde zal zijn gebracht, het volk zich met vertrouwen en zonder wrok aan ons gezag onderwerpen, omdat wij zijne bezittingen gespaard, zijne goederen onaangeroerd gelaten hebben".

Dit bleef geene doode letter. Het woord is zooveel mogelijk tot daad gemaakt. En VAN HEUTSZ bleef ook daarna aan dat stelsel kracht geven en kracht ontleenen.

Welke tegenstelling vormt dan ook bijv. zijn optreden in Samalangan, met dat in 1877 in datzelfde landschap, toen het verwoesten van eigendommen nog *als staatkundig doel* op den voorgrond werd geplaatst.

En weer later, in Mei 1902, ging van het militair commando van Atjeh eene instructie uit voor commandanten van colonnes en patrouilles, die voor Atjeh eene handleiding gaf voor de behandeling der bevolking 1).

Ik zal daaruit hier slechts één alinea vermelden :

»In algemeenen zin behoort de Atjehsche bevolking zoo menschlievend mogelijk behandeld te worden en van militaire zijde hulp en steun te ontvangen tegen de bendehoofden en benden, welke ten haren koste leven en de bevolking brandschatten. Het streven moet ten allen tijde zijn om rust en veiligheid -- geen angst -- onder de bevolking te brengen.»

Ook de laatste instructiën, door Generaal VAN HEUTSZ als Gouverneur van Atjeh gegeven, ademen dienzelfden geest. Ik zal nit eenige daarvan eene aanhaling doen en veroorloof mij verder de lezing aan te bevelen van de bijlagen, welke ik aan het gedrukte verslag zal toevoegen en die voor deze zaak belangrijke bijzonderheden bevatten. *a.* De instructiën, Overste G. C. E. VAN DAALLEN gegeven voor zijne twee excursiën in 1901 en 1904 door de Gajo- en Alaslanden, bevatten o. a. 2): Het voor de colonne benoodigde (vee, rijst, enz.) moet gekocht worden; in streken waar zulks onmogelijk is, omdat zij vijandig zijn en de bewoners verzet plegen, mag het genomen worden. Er behoort met groote gestrengheid gewaakt te worden tegen het zich door den troep of treinkoelies toe-eigenen of beschadigen van eigendommen van de bevolking; voor brandhout mogen onder geene voorwaarden stijlen of

1) Als bijlage III aan deze lezing toegevoegd.

2) Men vergelijkte de bijlagen I en II.

ander hout van woningen of stallen gebezigd worden en huizen, die tot bivak worden gebruikt, mogen evenmin worden beschadigd. *b.* Aan de voorloopige instructie voor onderafdeelingsscheffs in de Gajo- en Alaslanden ontleen ik twee punten, die in hunne tegenstelling bijzonder welsprekend zijn. Het eene luidt: »Het verbranden van gampongs, bede- of woonhuizen der bevolking is ten strengste verboden. Zelfs in streken, die verlaten zijn, mogen alleen buiten de gampongs gelegen tijdelijke verblijven van *bende*hoofden en hunne *benden*, alsmede loodsen en gebouwen binnen *vijandelijke versterkingen* verbrand worden." Het andere stelt daar tegenover: »Vijandelijke schuilplaatsen in het gebergte of tijdelijke wijkplaatsen van uitgewekenen moeten geheel worden vernield en opgeruimd, overal waar zij zich bevinden."

Gedurende zijn ruim zesjarig bestuur over Atjeh en Onderhoorigheden heeft Generaal VAN HEUTSZ zoo vast gehouden aan het beginsel: den oorlog alleen te voeren tegen hen, die hunne vijandschap in daden uiten. Dat beginsel was voor Indië niet nieuw, zoo even werd het reeds aangewezen in eene instructie van bijna een eeuw geleden. Wel nieuw was het, dat zóó volhardend te zien doorvoeren. Een ander generaal, wien het ook gegund is geweest, lang zijne opvattingen aan ééne zaak te blijven wijden, Generaal DE KOCK, die in den Java-oorlog van 1825—1830 het bevel gevoerd en Dipä Negärä ten slotte tot onderwerping gebracht heeft, keurde bij den aanvang van dien oorlog alle geweldmiddelen buiten die der wapenen af, maar gaf in 1827 toch toe aan de ver-
toogen, van vele zijden tot hem gericht, om de woningen der halsstarrige bende-
hoofden alsmede de meest weerspannige dorpen in de asch te laten leggen, ten einde den vijand in zijne finantiën te treffen en de bevolking minder gretig te maken aan Dipä Negärä's roepstem gehoor te geven. Ik zal dit niet veroordeelen, want het werd als onvermijdelijke oorlogsnoodzaak beschouwd om het gewilde doel te bereiken, en daarmede staat of valt alles; maar ik wil hier erop wijzen, hoe in Atjeh, waar de drang van de oude leer zich ook deed

gelden, en waar die drang meermalen menigeeen (en van de besten) tot zondigen tegen het vermelde beginsel heeft geleid, hoe daar de wil vaardig is gebleven gedurende den moeilijken strijd, die Atjeh eindelijk in zijn geheel onder onze knie heeft gebracht. Uitzonderingen en afwijkingen ten spijt, is die wil ook in de daden van ondergeschikten omgezet, is hij daar krijgsgebruik geworden. En, wat voor zijne voortwerking misschien de hechtste waarborg kan worden, de toepassing der humaniteit is gebleken een oorlogsmiddel van beteekenis en kracht te zijn, van meer waarde, van verder strekkende nitwerking ten goede dan de ruwheid, die angst aanjagen als oorlogsnoodzaak beschouwde. Alle goede oorlogsmiddelen moeten gericht blijven op het spoedigst herstel van een verzekerd vrede, en het in Atjeh verkregen gunstige resultaat is juist bevochten door aan de humaniteit eene voorname rol te geven naast het wapengeweld, door haar niet kwaadschiks te tolereren, maar door haar goedschiks eene eereplaats te gunnen. Die toepassing op zoo ruime schaal, gedurende zoo langen proeftijd, met zulken uitslag, zij kan, zij moge als eene openbaring werken. De goede geest moge ook bij anderen dan vaardig worden over den wil, hij is sedert lang uitgesproken zonder algemeen ingang te vinden, omdat de meesten niet geloofden in zijne helderziendheid 1). Het is die beteekenis van beproefde doorvoering met schitterende uitkomst, die eindelijk baan zal kunnen breken om tot uitzondering te maken de barbaarschheid, die regel was, om als regel met

---

1) Bijzondere vermelding verdient het rondschrjven van 30 September 1901, van den 1sten Secretaris van het Gouvernement in N.-I., gericht aan alle hoofden van gewestelijk bestuur in de buitenbezittingen (dus aan de burger-autoriteiten!). Het is opgenomen in mijn werk „Onze strijd in Z.-W. Selebes en de daaruit te putten lessen”, dl. II blz. 63, en drukt het verlangen van den Gouverneur-Generaal uit, „dat bij excursies tot het bedwingen van ongeregelheden, het zonder noodzaak verbranden van kampoengs of vernielen of beschadigen van eigendommen niet meer zal plaats hebben.”

grootmoedigheid te ontzien, hetgeen tot nu toe slechts bij uitzondering gespaard werd.

Reeds is hetgeen voor Atjeh nagestreefd is niet tot dat gebied beperkt gebleven. Zoo is bijv. de zoo even aangehaalde commandementsorder van Mei 1902 voor een goed deel gevaren in de wenken, van wege het legerbestuur, verstrekt aan de officieren, welke in 1903 deelnamen aan de krijgsverrichtingen in Korintji 1), en ook de voormelde reglementen zoeken er, zij het al schuchter, voeling mede. Die schuchterheid moet echter nog overwonnen worden. Practische voormannen moeten volharden in bestrijding der reactie. Goede bepalingen en voorschriften zullen thans niet meer in de woestijn zaaien, zij vinden den akker bereid om het zaad, dat vroeger niet wilde ontkiemen, gezond te doen opschieten, tot krachtigen bloei, tot rijke vruchtbaarheid.

Na nog opgemerkt te hebben, dat de overlevering eenige gebruiken behouden heeft, welke als goede gewoonten in onze koloniale politiek voortleven, noodig ik u uit nader in te gaan op eenige der hoofdbeginselen, waarop onze oorlogsgebruiken moeten berusten.

Niemand zal de hoop koesteren, eene op *wederkeerigheid* berustende regeling te kunnen ontwerpen voor de gebruiken in onzen strijd met de troepenscharen, benden van minder beschaafde, tot de meest onbeschaafde volken toe. Die wederkeerigheid is zelfs niet te verzekeren, wanneer onze vijanden volstrekt geene „wilden” zijn, maar zelf voorschriften bezitten, die tot menschlievendheid in den oorlog aanmanen. Als de Mahomedanen de koranvoorschriften, de Hindoe's de leer van Boedha en Brahma trouw naleven, zullen zij den Christenen in humaniteit niets behoeven toe te geven; maar vooreerst geeft de Koran in zijne dubbelhartigheid andere plaatsen, welke wreede geaardheid in den oorlog aanmoedigen, ten andere zijn

---

1) Eenige aantekeningen betreffende de landschappen Korintji, Serampas en Soengei Tenang, blz. 67 e. v.

de bewoners van onzen archipel slechte kenners en volgelingen van den Islam. Grootmoedigheid en menschlievendheid treden in den oorlog dan ook geheel op den achtergrond. Dit zelfde geldt in de practijk voor de Hindoe's op Bali en Lombok, al staan deze vaster in de leer. De moeite om de Hindoevorsten te bewegen tot het afschaffen van het levend verbranden der weduwen van aanzienlijke hoofden, alsook het door hen in eere houden van de *popoetan*, d. i. den laatsten wanhopigen strijd, waarbij de zich ten doode gewijden met afgebroken korte lans op den vijand instormen, *na eerst eigenhandig vrouwen en kinderen gedood te hebben*, dit een en ander moge voldoende zijn om het verschil in opvatting van humaniteit en oorlogsgebruiken te doen beseffen tusschen ons en de meest ontwikkelden onzer tegenstanders.

Van wederkeerigheid in het vaststellen van oorlogsgebruiken kan overigens ook niets komen, omdat de niet gedisciplineerden zich aan eene overeenkomst ten deze toch niet zouden houden; de natuur zou zeker sterker blijken dan de leer.

Wil men o. z. grootmoedigheid toepassen, dan zal zij dus van één kant moeten komen. De daarin gelegen zelfbeheersching zal hooger staan dan de edelmoedigheid, die bij het sluiten van de overeenkomsten tusschen de beschaafde staten slechts in wederruil wordt gegeven. Al erkennen wij, dat onze philantropie eene egoïstische hйbedoeling heeft, toch zal zij hooger staan, als zij wordt toegepast tegen de gruwelen der barbaren in.

Reeds is uit het voorgaande gebleken, hoe ver hetgeen hier gegeven wordt, staat van hetgeen het *oorlogsrecht* heeft weten te verwerven. Vaste grondslagen ontbreken, de hechtste schraag, de wederkeerigheid, kan geen stut verleenen. Maar tevens was reeds gelegenheid op te merken, hoe toch goede resultaten te krijgen zijn door, uitgaande van gedeeltelijk andere beginselen, bezigende andere middelen, schrijdende door een ander gebied, de door het oorlogsrecht uitgestelde bakens voor oogen te houden.

Hetzelfde blijkt andermaal wanneer wij ons afvragen, wat te behouden is van dat andere hoofdbeginsel : *de oorlog wordt gevoerd tusschen staten en niet door en met de onderdanen persoonlijk.*

Men moet daarbij een belangrijk verschil indachtig zijn. De verhouding van Nederland tot de potentaten, stamhoofden of hoofden van een opstand in zijne bezittingen is eene geheel andere dan die, waarin het zou staan tot een anderen souverainen staat, waarmede het in oorlog mocht geraken, terwijl onze inlandsche tegenpartij bovendien het beginsel niet huldigt, dat een kennelijk onderscheid noodig is tusschen wie en wat zij als hare gewapende macht beschouwt, én wie en wat zij als daarbuiten staande aanneemt.

De volken in onzen archipel begrijpen en dienen den staat niet volgens onze, maar volgens hunne opvatting.

In een deel der rijken en rijkjes maken de ver reikende rechten van den vorst, al dan niet bijgestaan door rijksgrooten, hem tot hoogste orgaan der in alle opzichten aan zijn wil en aan zijn welmeenen onderworpen gemeenschap, zoodat de begrippen *staat* en *onderdaan*, die in casu onderscheiden zouden moeten worden, samensmelten in de opvatting van den vorstenwil. Deze afwijking werpt voor de staatkundige onderhandelingen geene groote bezwaren op. Geldt voor den vorst : *l'état c'est moi*, dan is het gemakkelijk te zeggen tegen wien onze oorlogspolitiek gericht is. In onze jongste geschiedenis verwijs ik, als voorbeeld van zoodanig gezag, naar Lombok, waar de overwinning van den vorst ons terstond tot erkend heer van het land gemaakt heeft.

In andere landen bestaat wel een éénhoofdig, centraal gezag in naam, maar dit heeft in den loop der tijden vrijwel allen directen invloed verloren, zoodat daar regeeringloosheid heerscht. Elke stam, soms elke kampoeng vormt als het ware een republiekje. Dit type vertoonen, om weer bij de geschiedenis van onzen tijd te blijven, de Gajo- en Alaslanden. Daar bestaat dus niet één staat als oorlogspartij, daar is de strijd dus niet tegen één centraal gezag te voeren.

Dienovereenkomstig moest dan ook aan Overste VAN DAALEN 1) opgedragen worden in Gajo Loeös »het verzet te breken van alle stamhoofden, rodjo's, tjeq's en moeda's," waaraan nog toegevoegd werd en «c. q. ook kleinere hoofden". Zelfs bij dezen eigenaardigen toestand, d. i. dien van veelheid van staatjes in den staat, is het beginsel: »oorlogvoeren alleen tegen den staat, niet tegen de onderdanen", in toepassing te brengen, door den strijd ook daar zooveel mogelijk te blijven richten tegen hen, die over vrede en oorlog te beslissen hebben, en niet rechtstreeks tegen de bevolking, niet tegen de bewoners van het land, voor zoover deze zich niet vijandig toonen.

In deze dubbele typeering zijn natuurlijk niet alle afwisselingen goed weergegeven, die ons koloniaal gebied in zijne groote verscheidenheid vertoont; maar zij zijn alle, voor het onderwerp dat ons bezig houdt, zonder te grove afwijking daartoe terug te brengen. Zoo is bijv. de opstand van een dweeper, die zich gezag heeft weten aan te matigen en ahang gevonden heeft, te brengen tot het eerste geval; met zijn val is de strijd volstreden. Zoo kan ons streven om achtereenvolgens verschillende ondergeschikte hoofden te bestrijden en los te maken van de zaak van hun vorst of hoofd-leider, in vergelijking komen met het tweede type.

Zal de oorlog in beginsel staatkundig tegen de leiders gericht zijn, daarmede is het andere, zoo even aangewezen praktische bezwaar niet opgeheven. De inlandsche volken hebben geene georganiseerde krijgsmacht, duidelijk onderscheiden van het niet strijdend gedeelte der bevolking. Enkele vorsten houden in tijd van vrede eene kleine, in uniform gekleede, lijfwacht, maar deze is als krijgsmacht van geene beteekenis. Is het noodig, zich ten strijde gereed te maken, dan roept de vorst of het hoofd of, waar een opstand uitbreekt, de leider daarvan, met behulp van gezanten of aanhangers, de weerbare mannen te wapen. Beveelt hij als gebieders, dan

---

1) Zie bijlage II.

geeft hij min of meer nauwkeurig aan, hoeveel strijders hij van elk onderhebbend landschap verwacht. Moet hij nog beproeven zich een aanhang te vormen, dan spoort hij allen en ieder aan, zijne zijde te kiezen tot het voeren van den heiligen oorlog of van den verlossingskrijg. Van de aldus gevormde benden waren sommige, in enkele oorlogen, in eene soort uniform gestoken 1). Meermalen vindt men ook melding gemaakt van kennelijk te onderscheiden voorvechters, terwijl bij de minst ontwikkelde stammen een zwierige oorlogsdos gedragen wordt; maar als regel trekken de krijgslieden in hunne gewone kampoengkleeding te velde. Toch zijn de leden dier benden dan doorgaans wel te onderscheiden van de vreedzame bevolking, doordien zij vereenigd optreden, meer gewapend zijn en anders handelen. Daardoor wordt het mogelijk, verschil te erkennen en den strijd in hoofdzaak tegen de werkelijke strijders te richten, zoolang de bewoners met deze geene gemeene zaak maken. Is dit daarentegen wel het geval, stelt de bevolking der streek zich mede te keer, verdedigt zij hare erven, of geeft zij op andere wijze door daden uiting aan hare vijandelijke gezindheid, dan kan o. z. nog vastgehouden worden aan het beginsel: *sparen, ontzien wie niet medevecht*; maar de toepassing zal dan meerendeels te loor gaan in de onvermijdelijke eischen der oorlogsnoodzaak.

Dit zal nog duidelijker blijken, nu wij van de beschouwingen met meer algemeene strekking overgaan tot de bespreking van scherper belijnde gedeelten.

Beginnende met het begin, of juistert met hetgeen den oorlog nog vooraf gaat, kunnen wij dadelijk weer een goed beginsel uit de samenleving der beschaafde staten in eere houden: *de oorlog moet zoo mogelijk door minnelijke schikking voorkomen worden.*

Tot oplossing van conflicten is wapengeweld niet het eenige

---

1) Zie o. n. K. VAN DER MAATEN, „De Indische oorlogen”, dl. I, blz. 64.

en niet het meest gewenschte middel. Zelfs waar *opstand* uitgebroken is, moet het onze wil zijn : het herscheppen van een toestand van verzekerden vrede met beperking van de oorlogsrampen tot het noodzakelijke. Acht het gouvernement eene vredebreuk onvermijdelijk, dan doet het ten slotte nog eene energieke poging om den strijd te voorkomen, maar dan moet tevens het besluit vast staan en de macht gereed zijn om, bij het niet inwilligen van de nu gestelde eischen, door wapengeweld tot het aannemen daarvan te verplichten.

De Nederlandsche regeering mag zeker het verwijt niet treffen, wars te zijn van minnelijk schikken, en toch heeft zij bij elke expeditie de beschuldiging van voorbarigheid, ongeduld en lichtvaardigheid moeten vernemen. Maar evenzoo is niet één krijgstoct uitgerust zonder dat de beschuldiging van talmen en aarzelen is uitgesproken. Ook in deze moet dus niet beproefd worden, het iedereen naar den zin te maken.

De geschiedenis heeft ten onzent aangetoond, evenals zij het overal gedaan heeft, waar de meer ontwikkelde vasten voet heeft willen behouden in het gebied, dat de minder ontwikkelde als zijn rechtmatig erfgoed beschouwt, dat de sterkere het in tal van opzichten niet in zijne macht heeft, zelf de grenzen te bepalen, waarbinnen hij zijn gezag en zijn invloed wil houden. Immers, waar hij de perken omlijnt, begint voor den oorspronkelijken bewoner het geloof aan de onmacht van den indringer en daarmee ontkiemt de lust om het verlorene in aanzien of gebied te herwinnen. Op den duur zijn botsingen niet te voorkomen. De vastgestelde kring zal van een van beide zijden doorbroken worden. Dit proces werkt ook in onze koloniën tot telkens nieuwe vredebreuk. Onze regeering bevordert het echter niet, vertraagt het liefst zoo veel en zoo lang mogelijk.

De middelen, daartoe aangewend, zijn de volgende :

- A. *Schriftelijke gedachtenwisseling*, wanneer de graad van ontwikkeling van den tegenstander deze mogelijk maakt.
- B. *Mondelinge onderhandeling*, door Nederlandsche ambtenaren of door vertrouwde inlanders.

Voor deze beide punten geeft de bemoeienis van ons bestuur in Indië doorlopend voorbeelden. Uit de geschiedenis van den dag neem ik onze onderhandelingen met het Selebessche leenvorstendom Boni, waarbij zoowel schriftelijke als mondelinge gedachtenwisseling heeft plaats gehad en waarbij ook zoowel Europeesche ambtenaren als inlandsche tusschenpersonen opgetreden zijn, terwijl zij tevens begrijpelijk maken hoe enkelen reeds van te groote lankmoedigheid kunnen gewagen, als anderen nog op meer geduld oefenen blijven aandringen.

In 1895 was in Boni de troonsopvolging te regelen tusschen drie pretendentes. Ons gouvernement vestigde zijne keuze op LA PAWAWOOI KRAËNG SEGERI, hoewel zijne aanspraken geenszins boven twijfel verheven waren. Weinig erkentelijk, heeft deze leenvorst sedert 1897 door eene reeks van feiten het met ons gesloten contract vele malen geschonden en blijft hij, vele bevelen, raadgevingen, protesten, terechtwijzingen ten spijt, den draak steken met onze rechten en de daaruit voortgekomen bevelen en eischen, hem overgebracht door den Gouverneur van Selebes en Onderhoorigheden. In Maart 1903 schreef deze gouverneur aan den vorst: »Boni schijnt de in 1860 ontvangen les geheel vergeten te zijn en al mijne vermaningen in den wind te slaan. Dit is dus mijne *laatste waarschuwing*." Eer een Nederlandsch gouverneur in onzen tijd zoo schrijft, moet er heel wat gebeurd zijn. En toch, nadien is nog meer gebeurd; op de *laatste* waarschuwing zijn weer andere gevolgd. Dit weinige om u te herinneren aan den toestand, dien de tegenwoordige gouverneur er bij zijn optreden in Juni 1903 vond 1), en tot juiste waardeering van het volgende, ontleend aan het jongste Koloniaal Verslag: »De nieuw opgetreden gouverneur van het gewest maakte van de gelegenheid, dat den leenvorst schriftelijk kennis werd gegeven van

---

1) Men zie: Dr. F. B. KIELSTRA, „Een land van onrust”, *Onze Eeuw*, December 1904, en G. W. W. C. BARON VAN HÖEVELL, „De toestand in Boni”, *De Nieuwe Courant* van 5 December 1904 (avondblad).

de verwisseling van het bestuur, gebruik om hem te onderhouden over het verkeerde van zijne handelingen. Met de overbrenging van dit schrijven werd een inlandsche, met de toestanden in Boni zeer vertrouwde zendeling belast, die in opdracht had, den leenvorst op het gevaarlijke van zijne gedragingen te wijzen en de gemoederen der in spanning verkeerende bevolking zooveel mogelijk tot bedaren te brengen. De zendeling bracht bij zijn terugkeer het bericht mede, dat de vorst niet ongenegen was om af te treden."

»Het voorgeschreven gezantschap van Boni, dat in November te Makasser kwam, bracht de mededeeling van den leenvorst aan den gouverneur over, dat hij te oud en te gebrekkig was om naar Makasser te reizen, maar dat hij zeer verlangde den gouverneur te ontmoeten en reeds eene woning voor hem in gereedheid had doen brengen. Aan die uitnoodiging is door den gouverneur in Januari 1904 gevolg gegeven. De ontvangst liet niets te wenschen over, doch de met den leenvorst gehouden besprekingen leidden tot geen dadelijk resultaat. Wel deed de gelegenheid zich voor om de bevolking, die zich welgezind genoeg toonde, nogmaals onder het oog te brengen, dat men aan onrustbarende geruchten geen geloof moest slaan, dat de gouverneur als vriend gekomen was en als vriend heenging en dat hij hoopte, dat, als hij weder Boni bezocht, dit evenzoo zou mogen zijn."

In weerwil van deze poging, door den gouverneur in eigen persoon gedaan, zijn thans, ruim één jaar later, de moeilijkheden nog niet uit den weg geruimd, is nog niet met zekerheid te zeggen, of het mogelijk zal zijn het zenden van eene expeditie naar Boni te voorkomen. Ondertusschen blijven de misstanden bestaan, wier bestendinging ons gouvernement onverantwoordelijk acht 1).

Hervatten wij thans de opsomming der middelen, welke aangewend worden om wapengeweld te vermijden.

---

1) Niet onwaarschijnlijk staat ons dralen in het tegenwoordige tijdperk in verband met den Japansch-Russischen oorlog.

C. Het blokkeeren van de kust, het opleggen van verhoogde uit- of invoerrechten, het beslag leggen op aanwezige voorraden e. d. m., totdat aan onze eischen is voldaan.

Zijn hiervan uit het verleden voorbeelden aan te halen, die inderdaad beoogd hebben een oorlog te voorkomen, ik doe weer liever een greep uit de gebeurtenissen, welke wij zelve medeleven, al geldt het daarbij niet het voorkomen, maar eerder het beëindigen van een oorlog, namelijk dien in Atjeh; maar het zijn toch maatregelen, toegepast om strijd, om wapengeweld overbodig te maken, en daarop komt het hier aan.

De onderafdeeling Pidië, op Atjeh's Noordkust, heeft, onder Generaal VAN HEUTSZ' bestuur, geruimen tijd verhoogde uitvoerrechten moeten opbrengen, terwijl van de hoofden de helft werd ingehouden van de hun toekomende hasil, totdat, door krachtige medewerking van hoofden en bevolking, de vijandelijke oelama's en bendevoofden onschadelijk gemaakt zouden zijn.

Telkens als wij in het verslag der Atjeh-gebeurtenissen een bericht lezen, gelijkende op het volgende, ontleend aan het overzicht over Maart 1904, is daar een succes behaald met vermindering van de rampen, aan eene expeditie verbonden. Het bericht meldde over de Westkust: »Door beslaglegging op de peper van Boven-Panga zag TOEKOE GAMPOENG PISANG zich gedwongen tot onderwerping. Met acht onder-aanvoerders en talrijke volgelingen meldde hij zich bij den civielen gezaghebber te Teunom, inleverende drie karabijnen M. 95, drie Beaumont-geweren, drie voorladers en een revolver. Sedert keerde de geheele bevolking van Panga in hare woningen terug.»

U moge, Mijne Heeren, uit deze illustraties tevens blijken, hoe ook tijdens den oorlog nog andere middelen dan kogel en bajonet tot ons welslagen aangewend worden.

D. Machtvertoon om aan onze eischen kracht bij te zetten, door eene maritieme demonstratie, het bezetten van eene versterking of van een gedeelte van het gebied, het uitvoeren van eene militaire excursie.

Een der meest bekende voorbeelden van deze wijze van

handelen is de vreedzame onderwerping geweest van de weerspannige hoofden der Redjang's (onderdeel van Palembang), waarbij 2 compagnieën met 2 mortieren, door eene demonstratie, van Mei tot Juni 1859, de woelingen deden bedaren en de erkenning van ons bestuur verkregen.

Eene combinatie van onderhandelingen met poging tot intimidatie door machtsvertoon en bedreiging werd gevormd bij het doordrijven van onzen wil om in Tabanan (op Bali) de afschaffing te verkrijgen van het verbranden van weduwen met de lijken van hare echtgenooten. Tevens is daardoor een voorbeeld gegeven van een m. i. te lang voortzetten van onderhandelen, waardoor de verbranding van twee vrouwen niet voorkomen is kunnen worden.

Dit menschonteerend gebruik (mesatia) is sedert 1860 definitief afgeschaft in de gedeelten van Bali, die onder ons rechtstreeksch bestuur staan, maar in de staatjes met zelfbestuur kwam het, zij het slechts voor de weduwen van vorstelijke personen en landsgrooten nog voor, niettegenstaande van bestuurswege al het mogelijke werd beproefd om het tegen te gaan 1). In Maart 1903 overleed de bestuurder van Tabanan en onze regeering kreeg bericht van toebereidselen om twee weduwen met het lijk ten brandstapel te doemen. Een uitdrukkelijk verbod werd daartegen uitgevaardigd, waaraan kracht werd bijgezet door de zending van twee oorlogsschepen. Verbod en machtsvertoon vermochten de mesatia-slachtoffers niet te redden; zij lieten zich in October met het lijk van den vorst verbranden. Sterker machtsvertoon, van bijv. een bataljon, met flinke opdracht, had hier meer kunnen uitwerken.

Nu het kalf verdronken was, pogde het gouvernement, althans voor den vervolg nog, den pnt te dempen. Beproefd werd de afschaffing van de mesatia te bedingen van den nieuwen vorst, alvorens hem de erkenning van onze regeering te verleenen, die hij noodig had voor zijne bevestiging als radja 2). Een schrijven van den Gouverneur-Generaal betuigde ernstige

1) Zie Koloniaal Verslag 1861, blz. 23 en 24, 1891, blz. 32, en 1901, blz. 40.

2) Zie Koloniaal Verslag 1904, blz. 108.

ontevredenheid aan den jongen vorst en eischte: 1°. de sluiting van een contract, waarbij hij zich, ook voor zijne opvolgers, verbond om de adat van de mesatia af te schaffen; 2°. de zending van een voornaam gezantschap om den Gouverneur-Generaal verontschuldiging aan te bieden en vergiffenis te vragen. Bij niet voldoening aan die eischen zou de radja van zijn gezag ontzet en, zoo noodig, *uit zijn land verwijderd worden*.

Aan de eischen werd voldaan. Het contract is den 20en Januari 1904 gesloten; in diezelfde maand vertrok het gezantschap, bestaande uit twee neven van den radja, naar Buitenzorg. Eerst daarna werd den nieuwen vorst de acte van erkenning als radja van Tabanan uitgereikt.

Eene expeditie was voorkomen en het doel voor de toekomst toch bereikt.

E. *Het stellen van een ultimatum.* Zijn de tot nu toe aangegeven middelen veelvuldig toegepast, zij hebben doorgaans niet *in laatste instantie* beslist, wanneer het zwaard mede in de schaal geworpen is moeten worden. Waar zij de gewenschte uitkomst niet brachten, is ten slotte tot het stellen van een *ultimatum* overgegaan. Heeft een inlandsch vorst, het hoofd van een stam, het besturend lichaam van een staat onze lankmoedigheid uitgeput, of heeft een belhamel den oproerskreet door de kampoengs doen weerklinken, dan moeten eischen gesteld worden, wier inwilliging het behoud van den vrede of het herstel van de orde op zoodanige wijze verzekert, dat geen verder weerstreven van onze bedoelingen mogelijk is, dat daardoor dus eene volkomen overwinning behaald wordt, vóórdat gestreden is. Geschiedt dit niet ten volle, dan wordt een oogenblikkelijk kleiner gevaar afgewend om in de toekomst een grooter voor te bereiden. Immers, willigt de betrokkene de eischen van een niet streng genoeg gesteld ultimatum in, omdat hij nog niet gereed is voor den strijd, dan sluit dit het voornemen in, na betere voorbereiding, onder gunstiger omstandigheden de strijdbijl weer op te graven.

Na hetgeen door de Heeren J. P. MICHELSEN en R. G.

DOORMAN, in de aangehaalde publicatiën van onze vereeniging is uiteengezet, ter zake van het stellen van een ultimatum, meen ik den beschikbaren tijd niet te moeten geven aan eene herhaling, die geene verbetering zou kunnen zijn, maar liever van de tijdwinst, welke zij mij verschaffen, gebruik te moeten maken om wat langer te verwijlen bij het volgende vraagstuk.

F. *De arbitrage en de bemiddeling.* Deze afleiders van den bliksem des oorlogs zijn in onze koloniale staatkunde geene onbekenden. De Indische regeering past ze gaarne toe. Telkens als conflicten ontstaan zijn tusschen inlandsche potentaten, beijvert zij zich, deze door raad uit den weg te ruimen, of biedt zij aan, eene uitspraak te doen. Daardoor is menig geschil bijgelegd, zijn onderlinge oorlogen voorkomen of beëindigd. Aan de staatjes onder ons rechtstreeksch bestuur is het verboden, hunne onderlinge geschillen met de wapens te berechten. Bij de oneenigheden tusschen onze regeering en de inlandsche vorsten krijgt deze quaestie echter een geheel ander karakter.

De grondslagen, waarop het verdrag van den 29en Juli 1899, te 's-Gravenhage gesloten voor de vreedzame beslechtting van *internationale* geschillen, berust, vinden hun steun in het internationaal verkeer tusschen de gelijkwaardige leden van de gemeenschap der beschaafde natiën 1) en in de arbitrale rechtspraak, die gewenscht wordt voor de „onafhankelijke mogendheden”. Op die grondslagen kan voor de politieke toestanden in onze koloniën niet gebouwd worden.

Die landen, welke als z.g.n. onafhankelijk in de officieele bescheiden vermeld worden, zijn juist de verst in beschaving ten achter geblevenen. De oorzaken, waardoor wij met die landen in conflict komen, zijn gevallen van plundering, van vee- of menschenroof op ons gebied gepleegd, dan wel zee- of strandroof,

---

1) Wie dit verdrag met bijbehorende stukken niet onder zijn bereik heeft, kan het noodige vinden in „Oorlogs- en Neutraliteitsrecht” (1900), door den gep. Luitenant-Generaal JHR. J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, blz. 66 e. v. — In het algemeen verwijs ik, ook voor andere gedeelten van mijne lezing, naar de zoo verdienstelijke werken van dezen schrijver.

die, wil men nog iemand en iets redden, een spoedig afwickelen van het proces noodig maken. Daarbij is natuurlijk noch voor scheidsrechtelijk onderzoek, noch voor bemiddeling gelegenheid en tijd te zoeken.

Hoe groot ook de verscheidenheid moge zijn, die de contracten aanbieden, door onze regeering gesloten met de vorsten en hoofden van andere staten, die onze souvereiniteit hebben erkend, steeds vindt men daarin twee verklaringen van de volgende strekking: 1° het landschap maakt een gedeelte uit van Nederlandsch-Indië en staat gevolgelijk onder de heerschappij van Nederland; 2° de vorst zal zich in geenerlei staatkundige aanraking stellen met vreemde mogendheden.

Die staten zijn dus deelen van ons rijk in Oost-Indië, en Nederland wil ook daar soeverein blijven in zijn geheel gebied; het wil geene vreemde inmenging in zijne zaken. Dat is m. i. zeer goed gezien. Riepen wij eene vreemde mogendheid in onze koloniale aangelegenheden, dan zouden wij den wolf in de schaapskooi halen. Regeeren is vooruit zien!

Rest nog de vraag: zouden inlandsche vorsten of aanzienlijken niet als scheidsrechters of bemiddelaars gekozen kunnen worden? Hier zal blijken, dat voor de bemiddeling eene toepassing te vinden is, welke in de practijk weer veel laat behouden van de goede strekking, al kunnen de regels van het positief oorlogsrecht ook voor dit onderdeel in Indië geene grondslagen vinden. Volgens het Haagsche verdrag toch heeft de bemiddeling uitsluitend de strekking van raadgeving, heeft zij nooit bindende kracht. Voor zoover zij tijdens de vijandelijkheden plaats heeft, onderbreekt zij, behoudens tegenovergesteld beding, de in gang zijnde militaire operatiën ook niet. In dien geest kunnen door onze regeering de diensten aangewend worden van invloedrijke of bekwame inlandsche grooten, om hangende geschillen tot eene vreedzame oplossing te brengen; maar daar Nederland tot zoodanigen maatregel dan geheel eigenmachtig overgaat, zonder de hulp van eenige andere mogendheid, noch ook van de tegenpartij in te roepen of aan te nemen, krijgt deze bemiddeling meer het karakter van voort-

gezette of hervatte onderhandeling tusschen leenheer en leenman.

Voor de arbitrale uitspraak is geene plaats in de verhouding van Nederland tot zijne vasallen of de staten onder zijne suzereiniteit. Onze regeering kan inlandsche vorsten of grooten niet maken tot rechters over hare zaak. Waar zij een oorlog begint, staat bij haar de overtuiging vast, dat deze een einde moet maken aan onhoudbare misstanden. In het aanvaarden van scheidsrechtelijke uitspraak ligt onderwerping opgesloten aan die uitspraak. Werd daarbij onze regeering in het ongelijk gesteld, dan zou zij in haar eigen gebied dus moeten laten bestaan, wat zij voor onhoudbaar verklaard heeft en wat zij zich bij machte acht te verhelpen; dan zou zij vrij spel moeten laten aan hem, wiens optreden zij verderfelijk acht. Werd daarentegen de tegenpartij in het ongelijk gesteld, dan zou geen waarborg bestaan, dat deze zich aan de beslissing zou houden. Het is toch een bekend eigenaardig verschijnsel, dat bij bijna al onze conflicten de betrokken vorst ten volle ongelijk bekent en gaarne belofte van beterschap doet, onder toezegging van schadeloosstelling of van het zenden van een gezantschap ter verontschuldiging. Zoo spreekt de vorst dan zelf een vonnis over zijne daden uit en bepaalt hij zelf de genoegdoening, maar hij laat vervolgens toch niet na wat hij als onrecht zijnerzijds, hij doet toch niet wat hij als recht onzerzijds erkend heeft. Zou van hem dan in gemoede de naleving verwacht mogen worden van eene beslissing, door anderen geveld, waarmede hij niet instemt?

Arbitrage heeft geene reden van bestaan bij de staatkundige verhoudingen, die den toestand in onze koloniën beheerschen.

G. *De tuchtiging.* Eene manier om een krijg niet te voeren, dien wij eigenlijk wel noodig zouden achten, maar die ons om nevenredenen niet gelegen komt, ligt in het toedienen van eene tuchtiging. Het is eene représaille voor ondervonden schade of tekortkoming, eene bestraffing voor eene begane wandaad, eene wijze van spreken in de zedentaal van het betrokken landschap, nadat dit getoond heeft de taal onzer

zedes niet te verstaan. Het is daardoor een dalen tot den laagstaanden inboorling, in stede van een pogen tot opheffen van hem tot zijn heer. Het bedoelt te zijn een bewijs van macht, maar het is juist eene uiting van onze onmacht. Onze regeering is niet de eenige om dit middel te baat te nemen, zij maakt er zelfs minder vaak gebruik van dan andere koloniale mogendheden, die het blijkbaar met voorliefde aanwenden; maar wanneer het toegepast wordt, staat de gevoeligheid der kastijding ten onzent weinig achter bij die, welke van elders beschreven wordt, en dit is dan ook te verdedigen, want wil zij afdoende zijn, dan moet zij gevoelig wezen. Te veroordeelen is echter m. i., dat het middel nog toegepast wordt.

De uitvoering, zooals zij nog in den jongsten tijd plaats vond, komt doorgaans hierop neer. In gezelschap van een Nederlandschen ambtenaar gaat eene landingsdivisie aan wal in het landschap, waar de te tuchtigen hoofden wonen. Eenige dorpen worden in de asch gelegd en daarmede honderden bewoners dakloos gemaakt en van een groot deel hunner bezittingen beroofd. De bewoners der omliggende streek, welke niet in de straf begrepen zijn, helpen de marine of de troepen mede, door zich groote voorraden als buit toe te eigenen en door dagen achtereen jacht te maken op ronddolend vee. Niet zelden worden tevens uitgestrekte klapperbosschen geplunderd en de oogst vernield.

Laat de gevluchte bevolking niets van zich hooren, dan vertoeft de gelande macht eenigen tijd ter plaatse, om daarna weer scheep te gaan.

Wordt momenteel het gewenschte doel bereikt, melden de hoofden zich bij onzen ambtenaar, dan worden eischen gesteld tot genoegdoening. Daarna verlaten ambtenaar en landingsdivisie tevreden het oord der verschrikking.

Zoo is dan eene expeditie onnoodig gemaakt; maar voor mij is dit bedrijf erger dan een krijgstoct, die zich zooveel mogelijk tot de strijders beperkt.

Ziet men hoe in Atjeh en Borneo maréchaussée-afdeelingen van 60 tot 200 man tot in de diepste binnenlanden door-

dringen, de grootste moeilijkheden ten spijt, dan schijnt de tijd voorbij voor de tuchtigingen. Dan zullen, wanneer marine en leger meer overeenkomstig de ondervinding en leering der maréchaussée geoefend worden, en wanneer den ambtenaren voorgehouden wordt, daarvan mede partij te trekken, wel altijd de middelen beschikbaar zijn om op meer nobele wijze te straffen of te bestrijden, dan door het tuchtigingssysteem geschiedt.

Daarmede, Mijne Heeren, hebben wij, in navolging van de regeering, ons lang genoeg verdiept in de middelen, welke eene expeditie kunnen voorkomen, en zullen wij nu de oorlogsverklaring als gedaan beschouwen.

Is besloten van den weg der overreding over te gaan op dien der overweldiging, dan wordt de krijgsman al spoedig geplaatst voor de vragen: *wie als vijand te beschouwen en te behandelen, wie niet, en, in hoever mag de rustige inwoner betrokken worden in onze krijgsbedrijven?*

In de streek, die het tooncel van den oorlog vormt, zal de bevolking in menig opzicht den invloed van den abnormalen toestand ondervinden. Hare woningen kunnen tot huisvesting, hare voorraden tot voeding van de krijgsmacht bestemd worden, e. d. m. Dit moet echter niet verward worden met daden van vijandschap, want hetzelfde wordt in bevriende landschappen, ja in ons eigen land, geëischt.

Voor zoover de krijgskundige en politieke overwegingen het veroorloven en de gelegenheid daartoe bestaat, is het in ons voordeel, alles wat aan levensmiddelen gevraagd of genomen wordt te betalen, en het voornemen daartoe zoo algemeen mogelijk bekend te maken.

Aan contante betaling is de moeilijkheid van het medevoeren van geld verbonden, te grooter omdat papieren geld bij vele stammen niet gangbaar is. Daarom zal het bonnenstelsel toegepast moeten worden. Heeft de bevolking aanvankelijk in die bons weinig vertrouwen, het begrip hunner waarde komt wel, als de inwisseling maar gemakkelijk wordt gemaakt.

Kunnen de hulpbronnen der door te trekken streek door-

gaans op verre na niet voorzien in de behoeften van eene groote troepenmacht, die door eene beperkte terreinstrook van hare basis naar haar operatie-object ageert, daarentegen zal het binden van de bevolking aan onze belangen, door haar tot leverancier onzer levensmiddelen te maken, van te grooter beteekenis worden, waar vele colonnes en detachementen een land in verschillende richtingen te doorkruisen hebben. Niet allen erkennen, dat ons eigenbelang gebaat zal worden door in deze aan het eerlijkheidsgevoel gehoor te geven. Sommigen verwachten daardoor een stijven van het verzet, een rekken van den strijd, dus een kwaad-stichten tegen onszelf.

Mij komt dit bezwaar niet overwegend voor, al kan het eenige reden van bestaan hebben. Van grooter belang toch is het, de bevolking te nopen hare voorraden niet weg te slepen, haar vee niet weg te drijven, maar rustig in hare kampoengs te blijven, in de verwachting voordeel te trekken van die voorraden, van dat vee. Daardoor is voor ons veel meer aan tijd, rust en kracht te winnen, dan de vijand ons kan doen inboeten, door het aandeel, dat hem kan toevallen van onze betaling aan de vreedzame bevolking, die daarvan liefst ook zoo weinig mogelijk aan de vijandige elementen zal afstaan.

Welk verschil levert het voor ons of uit den omtrek, soms tot op grooten afstand, rijst gegaard en vergaard, en daarna nog getombokt moet worden, runderen en geiten nagejaagd, pluimgedierte opgevangen, toespijzen bijeengebracht moeten worden, — dan wel of dit alles door de bevolking tot ons gebracht wordt! Welk verschil of de approviandeering alle moeilijkheden in de ruimste dan wel in de minste mate ondervindt! Welk verschil ook of wij het benoedigde krijgen waar wij komen, dan wel het doorlopend en telkens weer hebben mede te voeren in langen treintros! En dit zijn niet de eenige voordeelen, verbonden aan deze speculatie op het eigenbelang der bevolking, ten bate van ons belang.

In een land, waarvan den colonnecommandant geene kaarten, weinig en dan nog onbetrouwbare gegevens ten dienste staan, is het verkrijgen van inlichtingen, het vinden van spionnen

en gidsen van onberekenbaar gewicht. De betaalde runderen, kippen, eenden brengen die gewilde berichten mede.

Voor dit geven van geld bij de waar bestaat echter eene grens. Wie zijne bezitting verlaat, geeft haar prijs, zonder aanspraak op vergoeding, tenzij dit om bijzondere redenen anders mocht worden bepaald. Verneemt de bevolking, dat zij, ook wanneer zij hare kampoengs verlaat, toch betaling krijgt van hetgeen door ons genomen en dikwijls met veel moeite bijeengebracht is, dan zullen er te weinig redenen bestaan om in hare woningen te blijven. De tegenstelling van een welvaren door toenadering te toonen en hulp te verlenen, tegenover een berooid er af komen van hen, die verwijdering zoeken en ons aan ons lot overlaten, moet duidelijk voor onze zaak pleiten.

Nu lijkt het maar één stap verder in deze richting, deze tegenstelling dan ook zoo sterk mogelijk te maken, door in de verlaten plaatsen niet slechts te nemen, wat voor ons gebruik te vinden is, maar mede alles te vernietigen wat niet van onze gading is: voorraden, gebouwen, werktuigen, gereedschappen, te velde staande gewassen, vruchtboomen, enz. Gelukkig reiken echter utiliteit en humaniteit elkander hier weer de hand om tot eene geheel andere conclusie te komen.

Het is immers zoo ten volle te begrijpen, dat de bevolking vlucht voor het naderend strijdgewoel, met de daaraan verbonden werkelijke en toegedichte, gevreesde en geduchte gruwelen; bovendien staat zij onder den invloed van leiders, die geene verzinsels en kunstgrepen ontzien om de woestheid der Compagnie als nog erger voor te stellen, dan die onder inlandsche vijanden in gebruik. Uit het feit alleen van haar ontwijken bij onze nadering mag daarom niet terstond de slechte, oorlogzuchtige gezindheid der bevolking afgeleid worden. En zelfs als deze bestaat, is het nog in ons belang de menschen zoo mogelijk tot inkeer, d. i. tot terugkeer te brengen. Geen strijd toch is moeilijker te voeren, geen verzet moeilijker te bedwingen, geen opstand moeilijker te dempen dan die tegen steeds uitwijkende groepen en benden. Ontnemen wij aan de verlaten streck veel van de aantrekkingskracht, die zij op de

uitgeweken bewoners uitoefent, veranderen wij de dorpen in woestenijen, dan werken wij mede om de bevolking te doen volharden in dat niet gewenschte telkens verhuizen. Zoo onverstandig zijn wij vaak geweest, wij moeten echter verstandiger worden. Wij zullen vrij gebruik maken van alles, wij vullen onze voorraden voor den volgenden marsch onbekrompen aan, zonder daarvoor eenige vergoeding te schenken, maar wij zullen overigens ongemoeid laten de velden, tuinen, erven, woningen, tempels. Wij geven zoo eene les in humaniteit, uit welbegrepen eigenbelang.

Daarmede is echter niet gezegd, dat elke vernieling van eigendom, die niet op eene tactische overweging berust, te wraken is.

De omstandigheden kunnen verplichten, den vijand tot in zijne bezittingen aan te tasten. Gaat bijv. eene voor ons uitgeweken bevolking er toe over, in de wildernis nieuwe nederzettingen te stichten, dan vormen deze, uit den aard van haar ontstaan, kweekplaatsen van verzet, wrok en haat tegen ons gezag. Het aanleggen en het voortbestaan daarvan moet met alle middelen belet worden, het zijn giftige woekerplanten, die uitgeroeid *moeten* worden. Dit verklaart hetgeen gij dikwijls gelezen hebt over het opruimen van z. g. n. *ladangs* in het wilde Atjehsche bergland. Tot in de meest afgelegen hoeken dringt het verbod door om dergelijke nederzettingen te stichten, terwijl den uitgewekenen bekend is, dat zij als vreedzame burgers naar de door hen verlaten streek mogen terugkeeren.

Zwaar, verpletterend zwaar treft daar den onwillige de hand van den pacificator, maar aanstonds helpt zij hem zich op te heffen, als hij tot inkeer komt.

Zelfs kan de stelselmatige verwoesting van eene geheele strook als oorlogsnoodzaak vrij gepleit worden.

Toen de Russen in 1812 in hun eigen land alles verwoestten, wat aan NAPOLEON's leger levenskracht kon bijbrengen, toen de Engelschen en Portugeezen even vroeger ditzelfde toepasten voor de Fransche krijgsmacht, die daardoor uitgeput vóór de stellingen van Torres Vedras kwam, deden

zij geene te wraken oorlogshandelingen, al zullen de geteisterde provinciën wel gedacht hebben: »van je vrienden moet je het hebben!» Op overeenkomstige wijze zou een troepenaanvoerder nog mogen optreden. Ziet hij in het uitputten van 's vijands krachten een onvermijdelijk middel om de oorlogskans in zijn voordeel te doen doorslaan, dan zal hij dit aangrijpen ongeacht of het ook verwoesting vergt van een deel van 's vijands of van zijn eigen land.

Vooroordeelde ik die verwoesting bij de tuchtiging, omdat zij daar toegepast wordt om redenen, die, naar mijne meening, niet meer klemmend zijn, hier vind ik de verdediging ervan in de gebleken oorlogsnoodzaak, die in den krijg alles moet blijven overheerschen. Ik beschouw haar echter als de minst gewenschte wijze van overwinnen, zoowel om de offers, die zij vraagt van de vreedzame bevolking, als om de moeilijkheden, die zij aan ons bestuur in den weg legt, wjl het na de bevrediging de streek weer op te heffen heeft uit de puinhoopen, de bouwvallen, de woestenij.

Ik wil dus niet tot de tijden van TILLY en WALLENSTEIN teruggaan, toen willekeurige verwoesting, plundering, losbandigheid als rechtmatige oorlogshandelingen in eere waren. Het geweld, dat zich verder uitstrekt dan de krijgsmacht van de tegenpartij, moet bepaald oorlogsnoodzaak zijn, geene kastijding, geene wraakoefening, geene uiting van verbittering. De grens is aan te geven in deze woorden: »*Ontzie niets als het moet, ontzie alles als het kan*», of nog korter en vollediger: »*ontzie niets en tevens alles.*»

Nog op andere wijze kan de bevolking in de krijgsbedrijven en hunne gevolgen worden betrokken. Waar wij in een land doordringen met de bedoeling er te blijven, kan het noodig zijn, zoowel ten behoeve van den nog te voeren strijd, als voor de ontwikkeling van het land, alsook voor de verzekering van rust en orde, belangrijke werkzaamheden te doen uitvoeren, a. d. z. het opruimen van verdedigingswerken, het aanleggen van wegen, enz. Zij moeten volbracht worden, de

krijgsmacht beschikt niet over een voldoende aantal handen om den arbeid uit te voeren; de bevolking, in wier blijvend belang die werken zijn, al ziet zij dit doorgaans niet in, moet dus de werkkrachten leveren. Hiertoe wordt in overleg getreden met de hoofden; het best is zelfs wanneer de regeling en uitvoering aan hen kan worden overgelaten, behoudens ons toezicht om den noodigen spoed te verzekeren en onrechtvaardige taakbedeeling te voorkomen. De hoeveelheid te eischen arbeid moet in verhouding zijn tot de beschikbare werkkrachten; waar deze tekortschieten, zal op andere wijze daarin moeten worden voorzien. Zoo werden vrije koelies op Java geworven voor den wegaanleg op de Westkust van Atjeh, waar het tracé door eene te weinig bevolkte streek liep.

Daartegenover wordt in de overige deelen der Onderhoorigheden van Atjeh de aanleg en het onderhoud der wegen in heerdienst verricht, waarbij niet meer dan 52 werkdagen per man en per jaar mogen worden gevegd; later (voor het onderhoud) tot ongeveer de helft te verminderen 1). Op deze wijze wordt thans o. a. de groote weg gemaakt van Atjeh's Noordkust naar het Tawar-meer in de Gajolanden. In Atjeh is bovendien een fonds beschikbaar om bij zwaren arbeid den werkers het toekomstige loon te betalen.

Ik zou daarmee echter van de oorlogstaak tot de bestuursaangelegenheden overgaan, hetgeen buiten mijn bestek valt.

In het voorgaande zijn natuurlijk niet alle omstandigheden aan de orde gesteld, waardoor de vreedzame bevolking in den krijg en zijne gevolgen betrokken kan worden, maar het aangevoerde moge volstaan om aan te toonen, hoe als vijand slechts bestreden wordt, wie zich als vijand gedraagt, hetgeen niet uitsluit, dat de vreedzame bevolking, zonder dat het wapengeweld tegen haar gericht wordt, op velerlei wijzen in de krijgsbedrijven betrokken kan worden.

---

1) Volgens de Instructie voor de onderafdeelingshoofden in de Onderhoorigheden van Atjeh dd. 7 Mei 1902. Zie ook hierachter bijlage IV. sub: Wegaanleg.

Eene aangelegenheid, wier regeling voor de toestanden ginds ingewikkelder is dan bij de verhouding, waarin gelijkwaardigen in beschaving tot elkander staan, is *de beperking van de vrijheid* der vreedzame bevolking en *het maken van krijgsgevangenen*, al zal ook daarbij menig punt u de opmerking ontlokken: tout comme chez nous.

Komt eene colonne in een kampoeng, dan kan het noodig zijn de vrijheid van beweging der bevolking, naar en in de plaats, te beperken. Het inlandsch hoofd is verantwoordelijk voor euvelheden, binnen zijn ressort bedreven. Ook kent de inlander het geven van gijzelaars als waarborg voor het nakomen van eene gedane toezegging, een opgelegden eisch, of ook voor de goede gezindheid der bevolking.

Voor dit laatste geval verdient dit middel echter meestal geene aanbeveling. In het terrein van onze actie leven ons kwaad- en ons goedgezinde elementen door elkander. Het gezag van een inlandsch hoofd is dikwijls wel voldoende om de woelzuchtigen onder zijne onderhoorigen van openlijk vijandig optreden te weerhouden, maar niet om hun te beletten in het geniep iets tegen ons te ondernemen. Deze zullen wellicht zelfs gaarne iets op touw zetten om het hoofd in ongenade te doen vallen. Vragen wij nu gijzelaars, als waarborg van vredelievend gedragen, dan weet het hoofd, dat zijne Pappenheimers kent, welk gevaar dien gijzelaars boven het hoofd zou hangen, ja het kan vreezen den ondernemingslust van eenige ijveraars aan te wakkeren door ons verzoek in te willigen. Eene nachtelijke beschieting van ons bivak, de overrompeling van een schildwacht, iets dergelijks is voldoende om de vrijheid der gijzelaars in gevaar te brengen. Weigert hij om die reden, dan zal zulks wantrouwen, achterdocht doen ontstaan, ook daar waar geen grond daarvoor aanwezig is.

Durft het hoofd daarentegen den gevraagden waarborg niet afwijzen, dan kan de colonnecommandant zich daardoor zelven in moeilijkheden brengen, wanneer een paar kwaadgezinden iets ondernemen, en onzerzijds in gemoede de overtuiging bestaat, dat het hoofd en de bevolking daaraan geene schuld hebben. De

gijzelaars kunnen dan voor eene eenvoudige, spoedige afdoening meer last dan gemak opleveren, zoodat zij juist het tegendeel zouden uitwerken van het doel, waarvoor zij gevraagd werden.

Er bestaat een middenweg, waarbij gijzelaars worden genomen, zonder dat hun die naam gegeven wordt, ja zóó dat dit tot eene onderscheiding, eene eerbiediging van waardigheid wordt gemaakt. Het hoofd van het landschap of het dorp worde uitgenoodigd, met een à twee aanzienlijke trawanten, tot voorlichting en hulpbetoon, den colonnecommandant te vergezellen bij den doortocht, of bij hem in het bivak te verblijven. Zij doorzien onze bedoeling wel, maar dit schaadt niet. Voor zoover het van hen afhangt, zullen zij ook nu wel zorgen, die eervolle plaats niet met eene minder eerbiedige te moeten verwisselen. Valt er nu iets voor, dan is de colonnecommandant door niets en aan niets gebonden, terwijl hij, als de omstandigheden daar aanleiding toe geven, het hoofd toch verantwoordelijk kan stellen voor hetgeen in zijn gebied gebeurd is, want die verantwoordelijkheid ligt in zijne ambtswaardigheid opgesloten.

Het behoeft wel niet gezegd te worden, naast deze bedekte bedoeling behoudt ook de uitgesprokene hare volle beteekenis; want de tegenwoordigheid van den gebiedder der streek bij den aanvoerder der troepenmacht is inderdaad van groote waarde. Zij imponeert de bevolking, zij biedt de gelegenheid bevelen aan de inwoners te doen geworden, bestuursaangelegenheden te bespreken en te beredderen zonder verlies van tijd, alsmede contróle op de te treffen maatregelen uit te oefenen.

In sommige gevallen kan de aanhouding gewenscht zijn van personen, die zelve geen deel aan den strijd nemen. Zijn familieleden van leiders van het verzet mede uitgeweken, dan kan van hunne aanhouding een inwerken op de gezindheid tot toenadering van den vader, echtgenoot, zoon, a. a. z. verwacht worden. Daartoe worden zij in hunne wijkplaatsen gezocht, op hunne vlucht vervolgd, of, als zij zich in het door ons bezette gebied wagen, opgelicht. Zij zullen in de krijgsgevan-

genschap eene goede behandeling moeten ondervinden. Hun lot moet zoo veel mogelijk verzacht worden. Buigt de belhamel den nek, dan verneme hij van de gevangenen niets dan goeds, dan verneme hij vooral niets, dat nieuwen wrevel, nieuwen haat kan wekken.

Dit middel heeft meer dan eens zonder nieuwen slag of stoot een hardnekkigen tegenstander tot onderwerping gebracht, wiens bestrijding met de wapens veel inspanning en bloed gekost had en nog zou hebben kunnen kosten.

Wie vreedzaam leeft in aan ons gezag onderworpen gebied, moet daar onder onze bescherming en door onze bescherming veilig zijn. Daar wonenden moeten dus, als zij niets misdoen, niets van ons te vreezen hebben. De zoo even bedoelde oplichtingen moeten zich derhalve bepalen tot personen, die zich aan ons gezag en bestuur onttrekken.

Ook kan oorlogsnoodzaak er toe leiden personen, die in geen enkel opzicht in den strijd betrokken zijn, noch verwant of verbonden zijn aan een onzer tegenstanders, en evenmin onder verdenking staan, iets misdreven te hebben, gevangen te doen nemen. Eene colonne komt in eene verlaten streek. Haar bevelhebber beschikt over geene kaarten, hij is nu een spoor bijster, dat hij tot hier heeft kunnen volgen. De leegte aan menschen berokkent leemte aan gegevens. Voor het verder regelen van zijne plannen heeft hij antwoord op vele vragen noodig. Er moeten menschen opgevangen worden om de onmisbare aanwijzingen te verstrekken; dat is eene daad van strategische noodzaak. Slagen de troepen er niet in, bij hunne gewone ondernemingen, berichtgevers op te vatten, dan zal het zelfs noodig worden, patrouilles uit te zenden met het bepaalde doel menschen te vangen. 's Nachts toch trekken mannen en vrouwen menigmaal van de duisternis partij om achtergelaten goederen en voorraden uit de verlaten kampoenigs te halen, om onopgemerkt door de eenzame streek te gaan, soms ook om een greep te doen in de onbeheerde woningen. Een voorbeeld uit eigen ondervinding. De colonne, die in 1902

uit Meulaboh naar Boven-Seunagan trok, verwachtte daar grooten tegenstand te ondervinden, want sedert geruimen tijd eindigden de berichten over de rondzwerfende leiders van het verzet in Atjeh bijna altijd met: »uitgeweken naar Boven-Seunagan.» Het was ons dus eene verrassing, dit landschap te bereiken zonder tegenstand ondervonden te hebben, maar door gemis aan voeling met den vijand was voor het spoor der gezochte panglima's, tenngkoe's, enz. ook geer aanknoopingspunt gevonden. Toen gingen in één nacht twee patronilles uit; de eene vond, na tot den ochtend te vergeefs vele woningen doorzocht te hebben, bij 't aanbreken van den dag vier mannen, die in een verlaten huis overnacht hadden; de andere, in hinderlaag opgesteld bij een hoofdpad, ving een zwerfend gezin van man, vrouw en een paar kinderen. Den volgenden dag werden toevallig nog twee jongens opgevat. De gegevens, door deze personen verkregen, waren niet alleen van groot belang omtrent de in de streek vertoefd hebbende Atjehsche grooten, maar stelden ons zelfs in staat, eene globale schets te vervaardigen van het omliggend gebied, dat totdien voor ons onbekend land was.

Al de tot nu toe besproken gevallen hebben eigenlijk geene betrekking op *de krijgsgevangenen*, in den zin aan dit woord gegeven bij den oorlog tusschen beschaafden, d. i. in dien van in onze handen gevallen vijandelijke strijders of politieke agitators. Ook deze krijgsgevangenschap passen wij ginds toe.

Wie vijand is geweest, zonder meer, ondervinde eene bejegening als eerlijk overwonnen vijand. Wie van vroeger echter iets op zijn kerfstok heeft, krijgde de bewaarstelling, die bij zijne boosdaad past. Het komt mij voor, zoo de gedachte juist genoeg bepaald te hebben voor de gewenschte behandeling van krijgsgevangenen in het algemeen. De practijk beweegt zich tegenwoordig ook in die richting, maar het is nog niet lang geleden, dat daaromtrent andere begrippen voorzaten, die het maken van krijgsgevangenen beschouwden als een lastpost, welken een colonnecommandant zich liefst niet op de

schoulers moest laden. Daardoor is menige daad volbracht, die slechts te verdedigen is door »den heerschenden geest des tijds», waaraan niemand zich wist te ontrukken.

Zoo lang de overwonnen krijgslieden zich bij eene colonne op marsch of in een bivak bevinden, kan het noodig zijn, de mogelijkheid en de neiging tot ontvluchten door bijzondere maatregelen te beperken. Zijn zij overgegeven aan de bevoegde autoriteit buiten het gevechtsterrein, dan worden zij eenvoudig in verzekerde bewaring gehouden.

Volgens de leer tusschen beschaafden geldende, mag de krijgsgevangene niet door dwangmiddelen er toe gebracht worden, berichten te geven of mededeelingen te doen, welke zijne partij kunnen schaden, en mag hij ook niet gedwongen worden, aan ons leger diensten te bewijzen. Stelt men zich bij die dwangmiddelen een martelen, gruwelen voor den geest, dan zijn zij overal af te keuren; maar ik zou niet willen veroordeelen het nopen tot doen van mededeelingen door maatregelen, die de grens van zachten drang wat overschrijden. Van één aanwijzing kan, ik zeide het reeds, onschatbaar veel af hangen. Zal een colonnecommandant zich nu bepalen tot het ondervragen, met aandrang ondervragen van een krijgsgevangene, die deze aanwijzing geven kan, maar ze niet geven wil? Zal de bevelhebber stampvoetend berusten? Dit schrijve voor hij, die nimmer in de wildernis heeft gestaan voor eene belangrijke vraag zonder antwoord; hij, wiens gedachten, wiens gevoel zich niet los kunnen maken van onze Europeesche gemoedstoestanden; maar wie gestaan heeft in het dichte groen van geheim, wie gekend heeft het inklemmende van wildernis, wie daar geleden heeft het wec van onvermogen in kunnen bij volheid van willen, wie daar bij honderd vragen getergd is door het niet weten, een niet weten, waarin door één woord, één vingerwijzing het licht ontstoken kan worden door den krijgsgevangene, hij zal niet voorschrijven: berust gelaten in den onwil van uw krijgsgevangene!

Haalt nu niet voor uwe verbeelding een pijnbank-tooneel van twee à drie eeuwen geleden; laat de folterwerktuigen rusten in de oudheidsmusea. Zoowel voor de krijgsgevangenen,

als voor de bovenbedoelde opgevangen berichtgevors, bestaan wel andere middelen ter overreding. Laat ik een paar aangeven. Scheiding, met belofte van hereeniging na het verstreken van gegevens, van man, vrouw en kind. Toezegging van opium voor aan dit heulsap verslaafden, zooals bijv. vele Atjehers zijn. Zij smeken daar dikwijls om, er erger op verzot dan een dronkaard op zijn jenever, en wat zou deze niet doen om een borrel, als hij er een paar dagen van verstoken is geweest! De uitwerking van deze en dergelijke pogingen kan nog bespoedigd worden door geldelijke belooning ten slotte toe te zeggen.

Er zullen er zijn onder U, Mijne Heeron, die deze middelen op zichzelf niet te verwerpen achten, maar die de bedoeling, *het aanzetten tot verraad*, immoreel noemen. Dit staat echter geenszins buiten de geoorloofde oorlogsmiddelen. In het nijverig verkeer van de beschaafde staten wordt verraad gaarne te baat genomen, en worden, zelfs in vollen vreedstijd, pogingen aangewend om hierdoor achter de verborgen politieke bedoelingen en de defensiegeheimen te komen. Daartoe worden onderdanen van het betrokken rijk omgekocht.

Voor mij zijn aan de toepassing, eerder dan aan de strekking nadeelen verbonden: 1°. het gevaar van mis te tasten, waarvan een onschuldige het offer kan worden; 2°. de moeilijkheid van het aangeven van eene grens voor het wel- en het niet geoorloofde, waardoor veel overgelaten moet worden aan het gevoel van de zelfstandige commandanten; een gevaar dat te grooter is, omdat de nijpende behoefte aan het krijgen van gegevens de gemoedsbezwaren wel eens overheerschen kan. Bepaalt men zich tot dwangmiddelen, die meer van moreelen dan van physicken aard zijn, als boven aangegeven, dan is het eerste bezwaar niet van overwegend belang; het is toch van luttel beteekenis, vergeleken bij andere oorlogsrampen. Om het tweede binnen de kleinst mogelijke afmetingen te houden, moet door ieder, die macht of invloed heeft; door ieder, wien bevel of leiding is toevertrouwd, streng gewaakt worden tegen misbruiken, door voorbeeld en door woord medegewerkt worden om dit oorlogsgebruik niet te doen gisten tot eene gift van oorlogskanker.

Van boven af moet de geest des tijds in de goede richting geleid worden.

Heeft het oorlogsrecht u den regel geleerd: »*de vrede geeft aan de krijgsgevangenen hunne vrijheid weer*», in onze koloniale oorlogen zal vaak anders beslist moeten worden. Daar keert doorgaans niet elk der partijen tot den voormaligen toestand, niet tot een eigenmachtig beredderen van den boedel terug, maar daar blijft de overheerscher, als gezaghebber, in het onderworpen gebied, waar hij de krijgsgevangenen niet dadelijk, althans niet allen, de vrijheid zal kunnen teruggeven, als onschadelijke personen, die hun vredesambt of beroep als rustige burgers gaan hervatten.

Is een »opstand» bedwongen, dan zal de bevoegde rechter te beslissen hebben welke mate van schuld de krijgsgevangenen hebben, welke straf hun in verband daarmee toekomt. Heeft een der inlandsche vorsten of stammen ons gewapend optreden noodig gemaakt, dan heeft onze regeering te bepalen, wie der krijgsgevangenen in vrijheid in hun land mogen blijven, wie tot nader order buiten hun land moeten toeven, als gevaarlijk voor den vrede en de rust. Aan deze personen wordt dan eene bepaalde verblijfplaats aangewezen, waar zij onder toezicht van ons bestuur blijven en doorgaans van staatswege onderhouden worden; een maatregel, die, volgens het Reglement op het beleid der regeering van Ned.-Indië (artt. 45 t/m 48) ook in vredetijd toepassing kan vinden. Aan een persoon kan ten allen tijde, in het belang der openbare rust en orde, eene bepaalde plaats tot verblijf aangewezen worden, of het verblijf in bepaalde gedeelten van Ned.-Indië worden ontzegd. Dezelfde redenen, die aan deze bepaling ten grondslag liggen, verplichten de regeering tot verbanning van de belhamels of woelgeesten na een beëindigden oorlog of opstand.

Van het toepassen van de veroordeeling door den bevoegden rechter getuigt een aantal dwangarbeiders in onze koloniën werkzaam, liefst ver van de plaats, waar zij hunne rebellie bedreven. Ook leven op eenige plaatsen onderworpen vijanden in ballingschap.

Na de overwinning op IDA MADÉ RAHI in 1868 in Bali werd deze hoofdpersoon met twee voornamen aanhangers naar Bandoeng (Preanger Regentschappen) verbannen en werd aan drie afvallige kampoenghoofden het over hun uitgesproken vonnis, 12 jaren dwangarbeid in den ketting, wegens het partijkiezen voor IDA MADÉ RAHI, gestand gedaan. Een zelfde verschil in behandeling, berustende op de adat, kenschetst ook tegenwoordig nog de uitspraken over, in onderworpen streken, gepleegd verzet; zoo bijv. in de Atjesche landschappen, waar ons bestuur geregeld is. — Als voorbeeld van een overwonnen vorst, die niet uit de krijgsgeschiedenis ontslagen werd, herinner ik aan het u allen bekende lot van den machtigen vorst van Lombok, die, na Mataram en Tjakra Negara te hebben moeten verlaten, zich in Sasari gevangen gaf. Hij werd in November 1894 naar Batavia overgebracht, waar hij reeds in Mei 1895 overleed, niettegenstaande het hem in zijn ballingsoord niet aan gericfelijkheid ontbroken heeft. Hij zou echter, ook bij langer leven, nimmer naar Lombok hebben mogen terugkeeren.

Bleven onze beschouwingen tot hier toe buiten het eigenlijke gevechtsgewoel, thans noodig ik U, Mijne Heeren, uit, U met mij te wagen in den vollen strijd, in de woeste worsteling, waardoor de practijk ons dan spoedig plaatst voor het: *wel, of niet geven van kwartier.*

Het is uiterst moeilijk, de strijders in hunne gewelddaden de grenzen indachtig te doen blijven, hun in vreedstijd voorgehouden en ingeprent. De meeste beoordeelaars van oorlogsdaden houden dan ook rekening met den staat van verwildering, waarin het veroorloofd dooden, bij het gevaar zelf gedood te worden, den mensch brengt, om daardoor veel te verklaren, wat in theorie bezwaarlijk verdediging zou kunnen vinden. Staat de soldaat tegenover een vijand, die zich niet ontziet, gewonden en lijken te verminken, die berucht is als kannibaal of als koppensnel-ler, meent de soldaat in den aanvaller van heden den man te herkennen, die hem gisteren, ja een uur geleden misschien, nog vriendelijk bejegend heeft, dan werken deze en dergelijke

factoren mede om hem het bloed naar het hoofd te doen stijgen, om zijn onderscheidingsvermogen voor goed en slecht, voor het humane en het bestiale te benevelen. Lezen wij van daden, door onze troepen bedreven, die ons schokken, doen gruwen, terwijl wij, gezeten in een gemakkelijken stoel bij den haard, den rook onzer sigaar makjes zien opwarrelen, dan moeten wij niet te gretig een *haro sur le baudet!* gereed hebben. Wie den oorlog van nabij gezien of bestudeerd heeft, wie zich goed kan indenken in dat schieten op menschen, in dat kerven van ledematen, in dat hakken op schedels; wie den oorlog beseft in zijne verschrikkingen, in zijne ziels- en zenuwaandoeningen; wie de menschen heeft leeren kennen bij opgewekten bloeddorst, in de opwinding van de gevechtsverbijstering, hij kan onmogelijk aan de soldatendaden, in het vuurgevecht en vooral in het handgemeen bedreven, den maatstaf van een kalm en lauw beredeneerd rechtsbegrip aanleggen.

Het renpaard, los gelaten, aangedreven, kan niet in eens gestuit worden bij het bereiken van de eindstreep. De opgewonden hartstocht kan niet in eens tot stilstand worden gebracht. Zelfs waar de wil is, schiet de kracht, de macht tot zelfbeheerschen bij de meesten te kort om het koel verstand tijdig te laten overwinnen op de ziedende werking van het hart, op de woeste trilling van spier en zenuw. Dit sluit geene principieele goedkeuring in van losbandigheid en willekeur, geene verdediging van het niet verleen van kwartier. Het is een u zeggend: *zoo zijn er! zoo zullen er altijd zijn!* Het is ook een u zeggend: *velen, die meenen anders te zijn, zullen op huure beurt zoo wezen, als zij komen in gelijke omstandigheden.* Maar het is niet mijne bedoeling te zeggen: het is nu eenmaal zoo, laat ons gelaten er in berusten.

Want niet allen zijn zoo. Zij, die zoo zijn, behoeven niet allen zoo te blijven. Zij, die niet zoo zijn, behoeven niet allen zoo te worden. Waar de helling niet te vermijden is, behoeft men nog niet in den afgrond te springen, zelfs als enkelen uitglijden. Integendeel, waar het gevaar om naar beneden te

storten het grootst is, zijn de waarschuwingen en de maatregelen ter voorkoming van misstappen het meest noodig. Waar misstanden voorkomen, pleit zulks niet tegen, maar voor de noodzakelijkheid van beperkende bepalingen. Daar moet eene grens erkend worden voor menschelijk en onmenschelijk optreden, voor geoorloofde gewelddaad en te wraken wandaad. Trachten we deze te vinden voor de vraag, die ons nu bezig houdt: het al dan niet geven van kwartier, het al dan niet jagen over de kling.

Eene colonne trekt door een kampoeng. Alles is er pais en vrede. Ternauwernood is de hoofdtroep buiten, of de op eenigen afstand volgende tros wordt in de kampoeng overvallen. De colonnecommandant, een man van impulsief karakter, keert terug, zijn trein ter hulp. Daarbij geen vragen: wie is goed gezind, wie is kwaad gezind? Daarbij geen vertrouwen meer op, geen gelooven meer aan verzekering van vriendschappelijke gezindheid. Nu niet eerst uitzoeken wie wel, wie niet schuldig is; maar nu een ontzetten van de aangevallenen, een veilig maken van de kampoeng, nu toegepast: wij wenschen van u geen sparen, geen ontzien, maar wij sparen, wij ontzien van u ook niemand, die ons in den weg treedt; vooruit, vooruit, zonder uitstel! in die kampoeng is elke man een vijand! Zoo wordt voortgegaan totdat het doel is bereikt.

Of dit de eenige manier is? Of het zelfs de beste is? Zie hier eene andere, door een placiden aanvoerder gevolgd. Hij rukt ook de kampoeng binnen, op het geluid van het geweervuur aan. Zijn bevel luidt: »alleen schieten op gewapenden.» Ook hij ontzet de overvallenen en dient den aanvallers eene gevoelige les toe.

Ik zou deze laatste oplossing de mooiste noemen, maar — haar misschien eerst bedenken, nadat ik de eerste had uitgevoerd.

Een ander geval.

Heeft DIPĀ NEGĀRĀ gedurende 5 jaren Midden-Java in beroering gehouden, KRAĒNG BONTO BONTO was van 1867 tot 1878 een gevaar voor de rust in Zuid-West Celebes. Wij hebben allen medegeleefd, in aandeel of in gedachte, de jacht in Atjeh

gemaakt op den pretendent-sultan en op PANGLIMA POLIM. Ziedaar enkele grepen uit ruimen voorraad, om u in den gewilden gedachtengang in te leiden. Gedurende jaren is de aandacht op één of op eenige hoofdpersonen gericht. Tientallen, om niet te zeggen honderdtallen van malen zijn colonnes en patrouilles, na uiterst vermoeiende marschen teleurgesteld, *brelouille*, t'huis gekomen. Het niet kunnen vatten is eene nachtmerrie, het wel mogen krijgen een ijdelheidszwak geworden van alle geestkrachtige aanvoerders en troepen. Nu slaagt een detachement er weer in, op een nacht de kampoeng te overvallen, waarin, volgens betrouwbare berichten, de gezochte heeft overnacht, waar hem nog schuilplaats wordt verleend. Zal nu, bij het dringen in, bij het dringen door de kampoeng, gelet worden op, wie draagt wapens, wie niet? Zal gevraagd, toegezien worden, wie is medeplichtig, wie niet? Zal gewacht worden tot blijkt wie zich verzet, wie niet? Zal in het hout en in het half of driekwart donker zelfs maar opgenomen worden wie staan blijft, wie weg loopt, wie zich versehuilt? Ik herinner er nog aan, geen uniform onderscheidt strijder en niet-strijder.

Zal door groote onachtzaamheid den lang gezochten tegenstander weer gelegenheid gegund worden te ontkomen, terwijl de bajonet hem reeds in den rug zit? Zal weer niets anders gedaan kunnen worden dan van den zoom van het doorgetrokken dorp, den over het rijstveld vluchtende op verren afstand eenige kogels te doen naffluiten?

De oorlogsnoodzaak noopt hier niet alleen op zijde te schuiven wie gevaarlijk is, maar ook wie het zijn kan. Ook hier is het bevel: vooruit! alle mannen in de kampoeng onder bereik van kogel of bajonet zijn vijanden, geen onderscheid, totdat het doel bereikt is, totdat de gezochte omsingeld is, of, als hij andermaal ontkomen mocht zijn, voorwaarts, zonder tijdverlies de vervolging in- en doorgezet!

Zoo is de guerilla!

Wie daarnit tot de gevolgtrekking mocht komen: „bij onzen strijd in Indië wordt geen kwartier verleend”, zou mij niet aan zijne zijde vinden. Wil men weer een regel, dan zou

deze aldus gesteld kunnen worden: *Geef kwartier aan wien zich niet of niet meer gewapend verzet; wijs het alleen af wanneer gij zulks, volgens uwe overtuiging en uw geweten, onvermijdelijk oordeelt om uw doel te bereiken.*

Laat mij bij dit „onvermijdelijk” nog even stil staan, want ik wil vooral niet verkeerd begrepen worden. Zoo even rukte het detachement zonder kwartier te kennen op, totdat de woning van den gezochten vijand omsingeld was; doch ziet, het doorboorde het huis niet met kogels, het maakte zelfs het hoofd en zijne volgelingen niet af. Daar immers veranderde de toestand in eens.

Daar viel nu weer te onderscheiden tusschen kwaad- en goedgezinden. Wel kon uit die woning straks geweervuur *à bout portant* losbranden, of eene wilde bende te voorschijn springen; ook wist de detachementscommandant, dat de bende, als zij zich gevangen gaf, zijn eigen troep in getalsterkte kon overtreffen; hij besepte, dat het verleenen van kwartier kon zijn zichzelf het zwaard van Damocles boven het hoofd hangen, maar toch mocht hij, naar mijne meening, niet weifelen. Hij moest kwartier verleenen, hij moest trachten krijgsgevangenen, in stede van dooden te maken. — Dit geeft duidelijk mijne opvatting aan: *ontzie niets*, zelfs de vreedzame bewoners niet, als het moet, *ontzie alles*, zelfs den meest lastigen, listigen, gevaarlijken vijand, als het kan.

Een volijverige luitenant had op Atjeh's Noordkust de opdracht uit te voeren, met 30 man een zestal kwaadwilligen op te lichten, dat den nacht doorbracht in een door een gids aan te wijzen huis, op eenige uren van het bivak gelegen. Hij nam zijne maatregelen zoo, dat hij vóór het doorkomen van het zonlicht eene stelling bij het huis had ingenomen, die elke poging tot ontvluchten vrijdelen moest. Daar vernam hij eenig gefluister in het huis; nauwer oplettende, hoorde hij mede een haan van een geweer overhalen, de inlandsche fuselier naast hem lispelde hem dezelfde waarneming in het oor. Dan niet langer gedraald, oordeelde de luitenant, de eerste klap is drie gulden waard. Den naastbij staande soldaten

aangezegd, zich gereed te maken tot het jagen van een salvo door de woning, en plots brak een vuurslag de doodelijke stilte, weerkaatst door de bergen. In de woning nu rumoer, gekerm; één man sprong er uit aan de voorzijde, één aan de achterzijde. Weer doorknetterde geweervuur het zwarte stil tot op verren afstand. In de kampoeng alles in rep en roep; allen vluchtten. Juist brak de schemering door, spoedig toenemende tot daglicht, als altijd in Indië. Vóór het huis lag een doode; volgens den gids een vreedzame landbouwer. In het huis waren slechts vrouwen en kinderen, van wie drie gewond. De gids vernam nu — dat hij zich vergist had (met of zonder opzet!). De bende had 200 M. verder overnacht en was, ons geweervuur dankend, ontkomen.

Heb ik voor dit historisch relaas de bevoegdheid niet, namen te noemen, voor het volgende mag ik dit wel doen.

Ik breng u ditmaal naar Atjeh's Westkust. In Maart 1902 had Luitenant A. GEERTSEMA BECKERING vernomen, dat het ons vijandig gezinde hoofd van Lageuën nu en dan in zijne door hem verlaten kampoeng terugkeerde en dan overnachtte in de woning van een man, die als gids beschikbaar was. GEERTSEMA BECKERING besloot eene poging te wagen om dit hoofd op te lichten en ging daartoe, naar ik meen den 25en Maart, met 4 brigades, samen 38 karabijnen, sloop; want hij zou anders de monding van de Lageuënrivier moeten overtrekken, hetgeen tijd zou rooven en niet onopgemerkt zou kunnen worden volbracht. Een oorlogsschip bracht het troepje daarom naar de baai van Tjelöng, waar het tegen het vallen van den avond voet aan wal zette. Hoe moeilijk ik den lust weersta, den tocht in al zijne bijzonderheden weer te geven, ik moet mij bepalen tot mijn voor heden avond gekozen onderwerp en zal er dus alleen datgene uit nemen, dat tot kennis der oorlogsgebruiken leidt, meer speciaal voor de vraag van het »kwartier geven."

Op de landingsplaats werd een eenzaam Atjeher opgevnt, om hem te beletten als boodschapper voor den vijand dienst te doen. Onderweg geschiedde hetzelfde met een nachtelijken

dwaler. Zoodra voor verklikken geene vrees meer behoefde te bestaan, zijn die twee mannen vrijgelaten, hetgeen de vermelding reeds waard is; want de leer: »wie je hinderen kan, ruim je op!» vindt bij onze krijgsvoering nog aanhangers, althans toepassers. Daarnaast vermeld ik echter ook, dat de laatst opgevatte ondervraagd, eerst in het geheel geen antwoord wilde geven, maar later eene zeer belangrijke mededeeling deed.

Het bendehoofd van Rigaih, PETOEA BINTANG, dat over 12 achterlaadgeweren beschikte, zou in Lageuën zijn met het uitgeweken hoofd van Lagenën, TEUKOE ARSJAD. Is op zulke inlichting niet al te veel te vertrouwen, ze mag evenmin verasmaad worden.

Omtrent 4 uur 's nachts trok GEERTSEMA BECKERING kampoeng Lageuën binnen. De honden begonnen geweldig te bluffen. In den looppas door tot bij het huis van den gids. Daar een sergeant met 10 maréchaussées achterlatende, ging GEERTSEMA BECKERING zelf naar een complex van drie groote huizen, dat zijne aandacht trok door meer dan gewoon aanzien; dit zette hij af met 16 man. Bovendien waren reeds een sergeant met 10 maréchaussées aan de monding van de rivier gedetacheerd.

Had de volle maan genoeg licht gegeven om deze maatregelen te beramen, zij schonk de gelegenheid niet om goed te onderscheiden, wat dieper in de kampoeng voorviel; wel teekende het rumoer daar de groote verwarring der verrassing. Het geluk diende den stoutmoedige. In het afgezette complex woonde het ons onderworpen waarnemend hoofd, dat nu naar buiten kwam, erg over stuur. GEERTSEMA BECKERING had den gids opgedragen, na te gaan of kwaadwilligen in de kampoeng waren, in welk geval hij een afgesproken teeken zou geven, zich zoodoende niet als aanbrenger verradende. Zoodra dit teeken gegeven was, pakte GEERTSEMA BECKERING het bevriende hoofd aan, dat tot eene volledige bekentenis kwam, welke merkwaardig strookte met die van den opgevatten zwerver. Daardoor kregen die mededeelingen de geloofwaardigheid, welke zij op en uit

zichzelf niet zouden hebben kunnen inboezemen. In de huizen van het complex overnachtten PANGLIMA KARIM met 2 vrouwen en eenige kinderen benevens een gedeelte van zijne bende en van die van PETOEA BINTANG; zij bezaten o. a. acht achterlaadgeweren. In het te voren afgezette huis vertoefden TEUKOE ARSJAD en PETOEA BINTANG met vrouwen en kinderen; zij beschikten slechts over een paar revolvers en over blanke wapens. Bij zijne openhartige opgave voegde het hoofd het verzoek, aan de vrouwen, kinderen en gewone kampoengmensen toe te staan de huizen te verlaten. GEERTSEMA BECKERING zag daarin de bedoeling der opgesloten krijgers om zich daarna moedig ten doode te wijden, waarbij een bloedige strijd verwacht kon worden; want ook buiten onzen kring huisden nog leden der benden en vijandig gezinden in de kampoeng. GEERTSEMA BECKERING hoopte de ingesloten hoofden tot overgave te brengen juist door de macht, welke hij over de vrouwen en kinderen had. Daarom weigerde hij voorloopig het verzoek en verbood, dat, wie ook, zonder zijne toestemming een der woningen zou verlaten. Om de toegangen beter te kunnen afzetten, trok hij den sergeant met 10 man, die aan de riviermonding stonden, bij de complexbewaking aan. Daarna begaf hij zich naar het huis, waar TEUKOE ARSJAD en PETOEA BINTANG waren. Aan alle bewoners werd hier bevolen, naar beneden te komen. Allen voldeden hieraan overhaast, behalve de twee hoofden zelf. Herhaalde sommatie, met belofte dat hun geen leed zou worden aangedaan, als zij zich overgaven, in tegenstelling met de zekerheid van elke poging tot verzet met den dood te moeten bekoopen, vermocht niets. Zij bleven stil en stom. De dag zou weldra aanbreken. Alvorens tot geweld over te gaan, wilde GEERTSEMA BECKERING nog beproeven of hij meer succes zou hebben bij PANGLIMA KARIM en keerde hij dus naar het complex terug. Eerst werden daar de bloedverwanten van het waarnemend, z.g.n. bevriend hoofd achtereenvolgens uit de huizen geroepen, ontwapend en onder toezicht vereenigd. Vervolgens werd dit hoofd tot PANGLIMA KARIM gezonden, om diens twee vrouwen en kinderen af te halen, met belofte van goede behandeling

onzerzijds. Hierop werd niet terstond ingegaan, maar aan GEERTSEMA BECKERING werd verzocht, een onderhoud te willen verleen aan een ondergeschikt vijandelijk hoofd, dat zich mede in het huis bevond. Dit werd toegestaan, onder de uitdrukkelijke voorwaarde: »mits ongewapend." Hierop kwamen een teukoe zijne onderwerping aanbieden. Bij het aannemen daarvan, ried GEERTSEMA BECKERING hem aan naar PANGLIMA KARIM terug te gaan, om hem over te halen een bloedbad te voorkomen, door zich eveneens »dengan baik" te onderwerpen, of, als hij dat volstrekt niet wilde, zijn gezin althans naar beneden te zenden, vóórat de strijd begon.

Lang duurde de beraadslaging binnen. De uitslag was een volkomen succes. PANGLIMA KARIM stelde zijn lot onvoorwaardelijk in handen van GEERTSEMA BECKERING. In gezelschap van dit invloedrijke en energieke hoofd ging deze thans naar de andere woningen van het complex, waaruit alle leden van de bende nu ongewapend nederdaalden, om onder toezicht van ons luttel detachement gesteld te worden. De in de huizen achtergelaten wapens werden mede verzameld en onder bewaking gesteld.

Daarop begaf GEERTSEMA BECKERING zich met PANGLIMA KARIM naar het huis, waarin TEUKOE ARSJAD en PANGLIMA BINTANG zich ophielden, waar het, na langdurig overleg, gelukte ook deze twee hoofden te bewegen, zich te onderwerpen. TEUKOE ARSJAD hechtte zeer aan het behoud van zijn rentjong, maar zelfs dit wilde onze wakkere detachementscommandant niet toegeven op den eisch van onvoorwaardelijk gevangen geven.

Gij zult het, Mijne Heeren, met mij eens zijn, dat GEERTSEMA BECKERING voldaan huiswaarts kon keeren. Maar hij zelf dacht daar anders over. Hij had vernomen, dat de bedoeling was geweest, in Lageuën een groot *chandoeri* te houden, waartoe nog PANGLIMA MA EH (met 12 de Beaumontgeweren) en een ander bendevoofd zouden opkomen. Daarom ging hij nog niet »huis toe", maar stelde hinderlagen uit, waaraan het eerst in onderwerping gekomen hoofd werd toegevoegd, om ook daar zoo mogelijk eene bloedige ontknoping te voorkomen. Dit oponthoud bracht zijn loon wel op; ik zal daarbij echter niet langer stilstaan; ik haal het alleen aan, wijl er uit blijkt, dat een wakker commandant

zich door een groot aantal krijgsgevangenen niet laat afschrikken van voortgezette handeling en voortgezette humaniteit.

Bij den aftocht naar het bivak Poeloe Raja, waar het detachement t'huis behoorde, werden de leden der benden op maréchaussée-manier gebonden; de vijf hoofden, de vrouwen en de kinderen werden echter *niet* gebonden en bewogen zich dus vrij, op de hun in de colonne aangewezen plaatsen.

Deze uitslag werd nog door eene zeker meldenswaardige naverking voltooid. Met de in onderwerping gekomen hoofden maakte GEERTSEMA BECKERING een tocht door de streek, waarbij al hunne geweren ingeleverd werden.

Neemt iemand de uitkomsten tot maatstaf en vergelijkt hij die, welke verkregen zijn door den luitenant, die op het vermeend waarnemen van het overhalen van een geweerhaan, salvo's door het huis zond, de kampoeng alarmeerde en daardoor het gewilde resultaat juist verloren liet gaan, en die, bereikt door den anderen luitenant, die bij het van vele zijden werkelijk dreigend gevaar, alles bleef doen wat in zijn vermogen was om een bloedbad te voorkomen, en die juist daardoor op een, ook tactisch en politiek, volledig welslagen mocht wijzen, dan zou hij daaruit de leering trekken: »humaniteit belooft meer succes dan bloedig doortasten.» Maar dan zou hij de dwaling begaan, uitslag tot maatstaf te nemen, eene fout, die te dikwijls gemaakt wordt. Willekeurig genomen feiten bewijzen niets. Met voorbeelden is, evenals met citaten uit gezaghebbende schrijvers, alles te bewijzen wat men verkiest. Daarom geene veroordeeling van den een, geene verheerlijking van den ander. Waartoe dan die illustratiën?

Ik heb daardoor willen doen begrijpen den twist in het binnenste van den aanvoerder, tusschen den aandrang tot breken eenerzijds en dien tot sparen anderzijds, bij de neiging tot verderf, tegenover die tot redding; twist tusschen een drang tot toeslaan, waar veel vóór en veel tegen is, en tot onderhandelen, waar veel tegen en veel vóór is; twist tusschen het *ontzie niets* en het *ontzie alles* tevens. Ik heb naast het juiste

der strekking, het moeilijke der uitvoering willen doen doorgronden van den regel, door onzen te vroeg gevallen, dapperen krijgsmakker CAMPIONI nagelaten in zijne »Wenken en voorschriften" 1): »Zijn bewoners in een huis dat omsingeld wordt, dan worden dezen gelast om ongewapend beneden te komen. Wanneer de minste vijandelijkheid wordt ondervonden, wordt met doortastende maatregelen daaraan een einde gemaakt." Ik heb door deze aanhaling, bij deze illustratiën willen aangeven, hoe wij in onze oorlogsgebruiken zonder twijfel vooruit zijn gegaan, nu voorgeschreven en toegepast wordt: »liever veel lastige krijgsgevangenen, dan gemakkelijk te verantwoorden dooden". En zoo heb ik u willen brengen bij hetgeen ik hier als mijn doel aangaf: »stel op den voorgrond liever kwartier te geven dan te onthouden, wijs het alleen af wanneer gij zulks, volgens uwe overtuiging en uw geweten, onvermijdelijk oordeelt om uw doel te bereiken."

Hier moet ik even het oor leenen aan eene beschuldiging, die niet zelden uitgesproken wordt in dezen vorm: »hoe komt het toch, dat de inlandsche vijand altijd zoo weinig gewonden in onze handen laat, in verhouding tot het groot aantal zijner gesneuvelden?" Ik zal trachten, het daarin opgesloten verwijt tot zijne ware afmeting te brengen.

Vooreerst sleept de inlandsche strijder gaarne zijne gewonden uit de gevechtlinie naar eene veilige verstopplaats, hetzij hij dit doet uit goede kameraadschap, hetzij hij daarin schoone gelegenheid vindt om het eigen lijf te bergen.

Vervolgens moet men ook voor het péle-mêle in het handgemeen goed trachten te onderscheiden het theoretisch gewenschte en het practisch bereikbare. Theoretisch zou men geneigd zijn te verdedigen: »wie gewond ter neer ligt is geen vijand meer, hij ondervinde onze bescherming en zelfs onze verpleging." Maar wie met dit goede voornemen in het strijd-

---

1) „Wenken en voorschriften gegeven door een troepencommandant, tevens civiel gezaghebber in een nog niet geheel gepacificeerd gebied." *Indisch Militair Tijdschrift* 1904, afl. 10 en 11.

gedrang treedt, zal spoedig ontgoocheld worden. De gewonde inlander toch is niet de onschadelijke, ontwapende overwonnen vijand; zijne handeling herinnert veeleer aan het gewonde wild, dat, aan geene uitkomst meer denkende, zijne laatste krachten geeft aan wreking op zijn aanrander. De zwarte of bruine krijgsman beproeft, zich oplichtende in laatste krachtsinspanning, nog eene offerande aan Allah te brengen, hetgeen hem zeker de poort van den zevenden hemel moet ontsluiten, waarvoor hij weldra verschijnen zal. Onze soldaten weten bij ondervinding, dat de gewonde inlander, zoolang hem nog een schijn van wilskracht rest, niet minder gevaarlijk is dan de ongedeerde. Het geven van een genadeschot of genadeslag is dus geene noodlooze wreedheid, maar noodweer, zoolang de gelegenheid ontbreekt om kalm waar te nemen en omzichtig te handelen.

Uit een en ander volgt reeds, dat in het verschijnsel niet zoo veel boosaardigs opgesloten ligt als men er uit lezen wil. Gaat het gebruik van het genadeschot verder, dan wil ik mij geenszins tot verdediger maken van hetgeen dan terecht ge-laakt moet worden. Zoodra wij meester zijn van den toestand, of wanneer eene terreinstrook, na volstreden succes, onderzocht wordt, kan doorgaans met voldoende omzichtigheid gehandeld worden om de gewonden, die men dan vindt, te ontwapenen en te sparen. Zij zullen door ons verbonden en verpleegd worden. De omstandigheden moeten beslissen hoe verder met hen te handelen, hen mede te voeren, waartoe de bevolking draagkrachten moet leveren, hen onder de hoede van een hoofd achter te laten, a. a. z.; in geen geval mag hun naar het leven gestaan worden. Waar in dit opzicht andere opvattingen mochten bestaan, moeten zij afgekeurd en bestreden worden. Ook de gewonden zijn krijgsgevangenen, die, eenmaal door ons ontwapend, recht hebben op onze bescherming.

In tegenstelling met de gewone strijders, die de wapens hebben neergelegd, moet ik thans spreken over ongewone strijders, die de wapens hebben opgevat, over onze *houding te-*

genover vrouwen en kinderen, die aan den strijd deelnemen.

Recente gebeurtenissen hebben eene huivering doen gaan door ons land, huivering, die voortgetrild heeft tot over de grenzen. Bij achtereenvolgende gevechten, geleverd door de colonne-VAN DAALEN op haren tocht door de Gajo- en Alaslanden, is een aantal vrouwen en kinderen gesneuveld, grooter dan vóórdien bij eenigen strijd te betreuren viel.

Wie de verschooning van deze daad op zich neemt, zal van koudbloedigheid beschuldigd worden, zal moeten hooren, dat hij niet beseft, niet gevoelt welke gruwel daar is volvoerd. Men heeft den krijgsman bij voorbaat ook al het recht ontzegd, in deze een onbevangen oordeel te vormen; men heeft uitgesproken, dat dergelijk handelen slechts eerlijk te beoordeelen is door wie in geen opzicht aan den dienst van Mars verbonden is; men meent dus, dat onder den soldatenrok geene plaats zou zijn voor het edele gevoel van naastenliefde, zooals dit in den oorlog gekrenkt kan worden.

Ik heb zoo even omschreven hoe inderdaad, bij het klinken van wapengekletter, door den roes van de worsteling, in den rook van het kruit, verbijstering van het onderscheidingsvermogen *kan* intreden, maar daar wordt aan geest en karakter geen knak tot blijvende ontoerekenbaarheid gegeven. Wie tot zichzelf gekomen is na den strijd, heeft kennis van zaken opgedaan, die de bevoegdheid tot oordeelen versterkt; want ook in deze moet men om goed te oordeelen óf zelf onderzonden hebben, óf een zeer groot voorstellings- en aanpassingsvermogen bezitten.

De weemoed, de smart, de ellende van den krijg, niemand kent ze beter dan wie ze met hartzeer heeft waargenomen, dan wie ze intiem heeft medegeleefd. Wie gezien heeft vriend of vijand, vol moed, levenskracht, geestdrift zoo even, nu neergelegd door een schot: wie ontsteld is, gerild heeft, of onverschillig gebleven is bij den aanblik op de slachtoffers van menschenhouwerij, hij kan beter dan een ander zich indenken in hetgeen daar ginds te aanschouwen is geweest. Wie opgevangen heeft op het slagveld de laatste groet van den ver-

loofde, stervend gelispeld voor zijne bruid ; wie zijn oor heeft moeten leggen bij den mond van een zwaar gewonde om op te vangen in laatsten snik het vaarwel aan zijne moeder; wie zelf afscheid heeft genomen van vrouw en kinderen om te gaan ten strijde en gesmaakt heeft de weelde van het weerzien; wie bijgewoond heeft de droevenis van weduwe en dochter bij het bericht van het sneuvelen van man en vader; hij voelt niet minder, maar wel meer, voor de verschrikkingen van eene slachting, zooals daar in de Gajolanden heeft moeten gebeuren, dan hij die de gewaarwordingen van het daar gelede slechts kan bevroeden bij verbeelding. Hij, die den oorlog van nabij kent, zal meer dan elk ander ijzen bij de gedachte aan de mannen, die toestaan dat hunne vrouwen en kinderen mede zullen strijden, aan die vrouwen en kinderen zelve, zich blootstellende aan kogel en zwaard, maar ook aan die cordate soldaten, die gesteld worden tegenover die vrouwen en kinderen, tegenover gewapende, strijdende vrouwen en kinderen.

In de Gajo- en Alaslunden heeft gestaan de commandant eener colonne, midden in een gebied, hetwelk door te trekken ongeveer een half jaar gevegd heeft; hij werd gesteld voor een muur van vrouwen en kinderen, die hem afsloot den weg tot volbrengen van de ontvangen opdracht, tot bereiken van het aangewezen doel. Hij heeft laten aanmanen tot overgave. Het antwoord was: »wij wenschen te strijden!» Hij heeft laten aanzeggen, vrouwen en kinderen te verwijderen. Het antwoord was: »zij wenschen mede te strijden!»

Wat nu te doen?

In de Volksvertegenwoordiging is de onderstelling geopperd 1): dat het dooden van vrouwen en kinderen te voorkomen zou zijn geweest door de versterkte kampoengs te omsingelen, den aanvoer van levensmiddelen en andere benodigdheden te beletten en de verdedigers zoodoende tot overgave te dwingen!

---

1) Door den Heer I. M. PIJNACKER HORDIJK in de zitting der Tweede Kamer van 22 November 1904.

Eerder zouden daar onze troepen verhongerd en verziakt zijn dan de kampoengbewoners. Bovendien zou in Atjeh het *activité, vitesse!* weer moeten prijs gegeven worden voor een afwachten en talmen? Zou weer de ellende over Atjeh, over geheel Indië gebracht moeten worden, die gebrek aan kracht en moed tot doorzetten in Atjeh ons sedert 1873 zoo telkens en zoo lang berokkend heeft?

Er is afkeurend gesproken over het jagen van salvo's in eene opeengehoopte menigte op een afstand buiten het bereik van 's vijands gebrekkige vuurwapens, en het daardoor aau-richten van eene slachting, zonder dat onze troepen zelven in gevaar kwamen. Ik acht dit niet noodig hier te bedillen, in hoever deze voorstelling onpartijdig is, maar wel moet ik vragen: als ons is gegeven de overmacht van uitstekende vuurwapens, die ons in staat stellen te treffen zonder getroffen te worden, moeten wij dat voordeel dan vrijwillig te niet doen, om ons te begeven in een handgemeen, waarbij de tegenpartij in het voordeel kan komen door groote bedrevenheid, door overmacht, door meer terreinkennis, enz.? Moeten wij, om haar offers te sparen, onze kans op overwinnen verminderen en zelven meer offers brengen?

Wat te doen? Vrouwen en kinderen wilden niet weg. De colonnecommandant wist, dat de Atjehsche vrouw meermalen aan den strijd heeft deelgenomen. De geschiedenis van onzen oorlog aldaar kan vele gevallen daarvan aanwijzen. Ik kan in deze mede persoonlijke getuigenis afleggen; de spits van eene door mij gecommandeerde afdeeling werd aangevallen door een troepje, voorafgegaan door eene, met opgeheven klewang, op ons tosnellende vrouw. Overste VAN DAALLEN ondervond bij de inneming van Pasir, hoe vrouwen niet alleen met den klewang aanvielen, maar ook andere middelen bedenken, bijv. door uit bamboe-kokers bijtend kalkwater en lombok in het gelaat onzer soldaten te spuiten. Een zeer primitief strijdmiddel, maar het laat voor de kwade gezindheid niets te raden over. En ook na den tocht van VAN DAALLEN is het weer bevestigd in het rapport van Kapitein J. VAN LEYDEN over de inneming

van Batoe-batoe, in het Sinkelsche. Dat rapport zegt : een aantal vrouwen en kinderen werd vergeefs gesommeerd, de benting te verlaten ; zij vielen integendeel den troep met geweer en klewang aan.

Vóór en na den tocht van VAN DAALLEN is door anderen elders hetzelfde gedaan moeten worden, wat hij verplicht is geweest te doen ; maar die andere aanvoerders kwamen niet te staan tegenover eene zoo algemeene deelneming van vrouwen en kinderen aan den strijd als in de Gajo- en Alaslanden ; van daar dat hunne gelijke daad van gelijke noodzaak minder opzien heeft gebaard en minder protest heeft uitgelokt.

Ik heb eerbied voor die vrouwen. Zij, die zich zonder verwijt van den strijd konden onthouden, verkozen mede te vechten voor hare vrijheid, of om andere, haar heilige begrippen. Dit kan haar optreden maken tot een van hoog handelen, maar het ontnemt haar tevens alle aanspraak op gespaard worden. Of de vrouw zich maakt tot schild dan wel tot zwaard, om het even, zij is oorlogswerktuig, kanonnenvleesch geworden, evenals elk tegenstander, evenals elk strijder aan onze zijde. Geene smet is geworpen op den troep, die ook deze tegenstanders heeft durven bestrijden, noch op den commandant, die daartoe het bevel heeft durven geven, want hij heeft zoowel vóór dat hij tot den aanval overging, als ook tijdens de actie, alles gedaan en blijven doen wat in zijn vermogen was om het leven der zwakken te ontzien, niettegenstaande deze zelve het recht daarop prijs hadden gegeven.

Voor wie ze vergeten mocht hebben, herhaal ik kort eenige feiten, die de Minister van Koloniën in de zitting der Tweede Kamer van 25 November 1904 1) meer uitvoerig in herinnering bracht. In Doeren werd het gevecht afgebroken en gingen de troepen een eind terug om aan vrouwen en kinderen den doortocht vrij te laten ; bij Penosan vond de colonnecommandant gelegenheid om gedurende het gevecht een drom van een 300-tal vrouwen en kinderen tus-

---

1) Zie Handelingen der Staten-Generaal 1904/1905, bladz. 255.

schen de gevechtlinie der maréchaussée door te laten ; ook in Tampeng werd aan vrouwen en kinderen telkens gelegenheid gegeven om te ontkomen. Zulks, niettegenstaande vrouwen en kinderen zich tot strijders gemaakt hadden, of mannen zich dikwijls achter de vrouwen trachtten verborgen te houden, om op een gunstig oogenblik te voorschijn te springen.

Hier behoeft niet de verstompte gevoelloosheid van den geweldenaar te baat genomen te worden om een verdediger te vinden van de door onze krijgers verrichte daden. Hoe zeer deze ons bij het eerste oppervlakkig bekend worden geschokt, gekwetst mogen hebben, bij nader vernemen hebben zij bewondering gegeven voor de gevechtdiscipline, voor de vuurtucht, die in de vrouw de vrouw is blijven eerbiedigen, ook nadat deze door woord en daad het recht daartoe verloren had ; bewondering voor de ijzeren hand, die het gevechtseían wist te stuiten om aan de zwakken vrijen aftocht te verleenen.

Stellig zal ook daar bewaarheid zijn : het renpaard los gelaten, aangedreven, kan niet in eens gestuit worden ; de opgewonden hartstocht kan niet in eens tot stilstand worden gebracht. Maar dat is een karaktertrek van den oorlog in het algemeen, geen verwijt voor de colonne-VAN DAALEN in het bijzonder.

Men heeft de quaestie ook van een ander standpunt gezien en de verantwoordelijkheid en de blaam overgebracht op de lastgevers, die den tocht door de Gajo-, Alas- en Bataklanden bevolen hebben.

Trekken de Kamerverslagen, in zake de Indische begrooting, niet zelden te weinig oplettendheid, de Handelingen van November 1904 mochten zich, nog in het bijzonder voor het punt, dat ons thans bezig houdt, in groote belangstelling verheugen. Aannemende, dat Gij, Mijne Heeren, de argumenten vóór en tegen deze opvatting gelezen zult hebben, tred ik niet in eene herhaling, die te veel tijd in beslag zou nemen, en die weer zou bevestigen, dat even overtuigend voor de nood-

zakelijkheid, als voor het ontijdige van ons optreden is gepleit. Maar ik wil toch ééne opmerking aan het toen gesprokene toevoegen om aan te wijzen hoe moeilijk het is iets beters te geven, al schijnt dit soms gemakkelijk. De afgevaardigde Jhr. Mr. V. DE STUERS zeide: »Laat liever zendelingen het land »afpatrouilleeren" en laat die menschen niet drie jaar, maar laat ze 20, 30 jaar werken. Dan krijgt men resultaten, zooals bewezen is bij diezelfde Batakkers, waarvan wij onlangs de stamgenooten noodeloos in het barnas gejaagd hebben; dan worden de inlanders beschaafd, zachter en beter, dan worden zij gekerstend.»

In dezelfde maand, waarin dit uitgesproken werd, trok eene colonne onder Kapitein H. COLIJN door die gezegende landen. Ziehier twee tafereelen uit hare rijke ondervinding. In kampoeng Si Tandoek, in het gebied der Kepas Pak-Paks overnachtte de colonnecommandant in een huis, waarin 5 versch afgekloven menschen-schedels hingen, 5 bekkens en 10 handen. Het aandeel van de familie van het kampoenghoofd in eene pas gehouden smulpartij.

In Batoe Redan vlnchtten twee knapen naar onze colonne toe, zij waren geroofd door een volksstam, die daar een eindje van daan woont, en bestemd om geslacht te worden. De roovers kwamen nu zelfs om teruggave verzoeken, zóó natuurlijk achtten zij hun recht op dien roofbuit, zóó natuurlijk achtten zij hun kannibalen-recht.

Ik wil door deze mededeling niets afdoen op den ijver en den invloed der zendelingen, die tot deze plek blijkbaar nog niet waren doorgedrongen, maar ik vraag of hier toestanden bestaan, die een ingrijpen onzerzijds wettigen, en of wij het daarbij moeten laten aankomen op de zeer langzaam voortschrijdende kerstening?

De colonnes, welke thans door die hooglanden kruisen, vinden eene ontvangst, welke hoop geeft, dat de door VAN DAALEN geslagen ellende, veel ellende genezen zal. Ik beweer niet, dat dit de reden van ons optreden geweest is, maar ik vraag overweging hiervan naast de argumenten, door anderen aangevoerd.

Heb ik voor deze vrouwen-quaestie de beschouwingen in een voorbeeld vervlochten, daar is, hoop ik, dezen regel nog wel uit los te maken: »men ontzie vrouwen en kinderen, eerbiedige hunne zwakheid, zoolang zij zichzelf ontzien om hunne zwakheid"; VAN DAALLEN ging verder, bleef hen ook waar mogelijk ontzien, nadat zij zich tot medestrijders hadden gemaakt; dat is daarom te mooier!

Ik beschouw het als een bijzonder voorrecht, de overtuiging van het goed recht van optreden en handelen van de colonne VAN DAALLEN, in tegenwoordigheid van Uwe Koninklijke Hoogheid te mogen uitspreken, zooals het mij gegund is geweest, ruim tien jaren geleden, voor Hare Majesteit de Koningin en voor Hare vereerde Moeder, bij gelegenheid van Hoogsterzelve bezoek aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda, het goed recht te bepleiten van onze in 1873 aan Atjeh gedane oorlogsverklaring.

Hiermede zou ik dit punt kunnen laten rusten, ware het niet nuttig te waarschuwen, dat ons leger ook elders dan in Atjeh vrouwen tot doelwit zal kunnen krijgen, evenals dit voorheen reeds het geval is geweest.

Als de Baliërs zich ten doode wijden, in den laatsten wauhopigen strijd, die als *poepotan* berucht is geworden, dan scharen zich niet zelden vrouwen onder de strijders en vechten als furiën mede.

Is het een regel bij de inlandsche bevelvoerders, eene te verdedigen plaats door vrouwen en kinderen te doen ontnemen, om de strijders gerust te stellen omtrent het lot der hunnen, sultan ADAM, van het Selebessche staatje Soeppa (1824), dacht daar anders over; hij verbood het verwijderen van vrouwen en kinderen, juist om zijne strijders aan het versterkte Soeppa te binden, waar zij dus verdedigers van hun gezin werden. De kracht, die hij, ook daardoor, aan de verdediging wist te geven, deed onze troepen, eerst onder den Kapitein-luitenant ter zee BUYS en daarna onder den Kolonel H. I. J. L. DE STUERS, met bebloede hoofden afdeinzen. Pas in het

volgend jaar slaagde Generaal VAN GEEN er in, Soeppa te vermeesteren.

In het volgende gedeelte zal ik eenige karaktertrekken van onzen inlandschen vijand aangeven, om daaraan passende gebruiken te bespreken. De afstand van Atjeh tot Nieuw-Guinea is ongeveer gelijk aan dien van Europa op zijn breedst van West tot Oost; de oppervlakte van ons eilandenrijk wordt geschat ruim 50 maal die van Nederland te bedragen. Tusschen de deelen van den archipel bestaat veelal weinig of geene gemeenschap. Een natuurlijk gevolg van dit alles is een zeer groot verschil in zeden, gewoonten, karaktertrekken. Toch zijn ook punten van overeenstemming aan te wijzen, en zijn daarop eenige beschouwingen van algemeene strekking te gronden, waarvan ik slechts enkele hier tot haar recht kan laten komen.

Bij vele stammen bestaat het gebruik de gewonden en lijken, welke hun van den vijand in handen vallen, te verminken, bij enkele is het koppensnellen en het menscheneten nog in zwang. Tegenover deze en dergelijke bewijzen van groote achterlijkheid, zijn ook hogere opvattingen te stellen. Zoo is slechts zelden door onze vijanden overgegaan tot het *vergiftigen* van eetwaren en putten, en maar enkele stammen gebruiken vergiftige wapens. Dit is te meer opvallend, wijl in de inlandsche samenleving het vergift wel eene vrij belangrijke rol speelt, om op te ruimen wien men, zonder ophef en argwaan te verwekken, wil trachten te doen verdwijnen. Het zelfde kan gezegd worden van *sluipmoord*, die ook meermalen te baat is genomen, wanneer iemand er belang bij had, een ander op afdoende wijze eene plaats te doen ontruimen, maar die als oorlogsmiddel tegen ons zelden in toepassing is gebracht. Het beruchte *amok*, het dooden van schuldigen en onschuldigen, in een toestand van zelfopgewonden zinsverbijstering, heeft eene treurige vermaardheid gekregen en vergt nu en dan offers, zoowel in plaatsen waar niemand aan oorlog denkt, als in eene nog niet geheel bevredigde streek,

zoowel op Java, als in Atjeh. Noch sluipmoord, noch amok mogen echter gezocht worden in de overvallingen van patrouilles, van schildwachten, of in het zich fanatiek werpen in eene colonne, want ik bedoel met sluipmoord de daad van den zich vreedzaam voordoende, die tot een aanvoerder toegelaten, zich onverwachts als een met voorbedachten rade optredenden moordenaar ontmaskert, of ook van den in eene bevriende plaats tot den bevelhebber sluipenden vijand, met het voornemen hem zijn rentjong in het hart te planten. Die sluipmoord schijnt als oorlogsmiddel niet overeen te komen met het gevoel van ridderlijkheid van het meerendeel onzer inlandsche vijanden.

Welke begrippen stellen wij daar tegenover? Wij gebruiken op geenerlei wijze vergift. Over de beschuldiging van het genadeschot aan gewonden sprak ik reeds. Lijkenverminking? Koppensnellen? Herinnert gij U, Mijne Heeren, de verdediging daarvan gelezen te hebben? Zij is meermalen uitgesproken door bezadigde Nederlanders en het moge een eigenaardig verschijnsel zijn, dat ik moet optreden tegen hunne wreedheid, tegen hunne afschuwelijke dwaling.

In de Kamerzitting van 22 September 1896 verdedigde de Heer Jhr. RUTGERS VAN ROZENBURG het „in tweeën deelen van gesneuvelde Atjehers”, op dezelfde gronden, waarom de overigens zoo humane en nauwgezette schrijver over Oorlogsrecht, Generaal Jhr. DEN BEER POORTUGAEL, zulks nog doet in zijn in 1900 verschenen werk: *Oorlogs- en Neutraliteitsrecht*, waar hij op bladz. 26 schrijft: »Wanneer de Mahomedaan, in den oorlog met Christenen door het fanatisme opgezweept, den strijd — in de hoop op belooning hiernamaals — niet opgeeft, dan zou het mogelijk kunnen zijn, dat het nuttig werd geacht om het einde van den oorlog te verhaasten, dat fanatisme te breken door aan de doode vijanden het hoofd van den romp te scheiden”. Op deze, als huiverig gestelde, woorden volgt de reden, die ze verontschuldigen moet, t. w.: »Volgens het Mahomedaansch geloof is dit toch een beletsel om ooit dat geluk deelachtig te worden, waarvoor zoo fanatiek met doods-

verachting, wordt gestreden". Het zal den schrijver zelven zeker genoeg doen, eene wederlegging te vernemen. Inderdaad wordt het door hem verdedigde middel sedert lang niet meer in toepassing gebracht, omdat de overtuiging in het leger is doorgedrongen, dat de aangevoerde reden eene dwaling is geweest, die hoogstens bij een enkelen muzelman bestaan kan hebben, maar die in strijd is met den geest en met de letter van den Koran. De koranplaats, die aangeeft dat Allah alle verspreide deelen van het lichaam, bij het einde der dagen, weder zal samenbrengen en vereenigen met de ziel, drukt dit uit in dit beeld: »Neem vier vogels, snijd die in stukken, leg op elken berg een stuk, roep ze dan, en zij zullen bij u komen. Weet, dat Allah oppermachtig en wijs is". 1)

Wij zijn door dwaling wreed geweest, wreeder dan wij bevreed hebben, want wij hebben daardoor onze soldaten, in stede van hen te temperen, gedreven tot daden van wilden, en wij hebben onze tegenstanders uitgelokt tot weerwraak en vergelding. Gelukkig is beter inzicht teruggekeerd. Wij zijn geene lijkenschenders meer.

Sluipmoord? De wijze, waarop onze krijgers den vijand overvallen, draagt nooit het karakter van sluipmoord; wij treden als eerlijke vijanden op. Maar in de geschiedrollen onzer koloniale politiek komt wel een middel voor, dat na aan sluipmoord verwant is; ik bedoel: het stellen van een prijs op het hoofd van een tegenstander, die ons veel last berokkent en dien wij niet vermogen in handen te krijgen. Ook dit middel schijnt buiten gebruik te geraken. Gelukkig! Het is onzer onwaardig en belooft geene goede resultaten. Grooter prijs kan wel niet worden toegezegd dan in 1829 beloofd werd in eene publicatie, welke aan hem, die, den meermalen door mij genoemden, *Dipä NEGĀRĀ* dood of levend in onze handen zou stellen, 20000 Spaansche matten (*f* 50000) benevens ecretitels

---

1) Zie *Indisch Militair Tijdschrift*, 1897, I, blz. 52.

en een stuk land toezegde. Toch toonde geen Javaan den lust of den moed om daarop in te gaan.

Thans terugkeerende tot de karaktertrekken, den inlanders eigen, moet vermeld worden de geringe waarde, die de meesten hunner hechten aan het gegeven woord, aan de plechtig aangegane verbintenis. Een verbreken van afgelegde verklaringen eenerzijds, een stijf hoofdigh vasthouden aan verouderde overeenkomsten anderzijds, naar gelang het luchthartig ter zijde stellen, dan wel het halsstarrig vastklemmen momenteel hunne zaak het beste dient, is schering en inslag bij onze politieke verwickelingen met de inlandsche vorsten en stammen. Sprekende gevallen van woordbreuk, die wij verraad noemen, staan u allen nog voor den geest uit den plotselingen ommekeer van zaken in 1904 in Lombok; nadat de vorst al onze voorwaarden aangenomen had, dreef eene nachtelijke overvalling, door hem of met zijne goedkeuring bewerkt, onze zwaar geteisterde macht naar het strand terug. En uit 1896 in Atjeh, waar TEUKOE OEMAR, na aan onze zijde als TOEKOE DJOHAN gestreden te hebben, op het onverwachtst onze zijde weer verliet. In deze daden schijnt de moraal der inlanders niets afkeurenswaardig te vinden. Wij zouden het hun daarom kunnen vergeven (onwetend zondigt men niet); maar utiliteit verplicht ons, er degelijk rekening mede te houden. Wij moeten er naar streven, bij hen een duidelijker besef van eerlijkheid en goede trouw te ontwikkelen, zoowel door onszelfen daarvoor tot streng voorbeeld te maken, als door hun de gevolgen van ontrouw voor te houden, ook door bestraffing. Maar bovendien moeten wij, in afwachting van in dat opzicht het beoogde bereikt te hebben, waakzaam zijn, ons door de in het hart gewortelde valsheid niet te laten misleiden en verschalken.

In die lijn ligt het, een vijand, die zich eerst onderworpen heeft en daarna onze zijde weer verlaat, niet te handhaven in zijn gezag of zijne waardigheid, in tegenstelling met een overwonnen, eerlijken vijand, die wel in zijne positie kan blijven of terugkeeren, onder ons rechtstreeksch bestuur of leidend toezicht.

In die lijn staat ook onze plicht om bij het maken van overeenkomsten, bij het sluiten van vrede, terstond tot eene duidelijke, afdoende eindregeling te komen, of om in eene korte verklaring de erkenning en onderwerping te eischen, die ons het recht geeft, de zaken naar ons inzicht te regelen, en om tevens maatregelen te treffen, die ons macht naar recht geven. Hebben wij pas eene overwinning behaald, dan is de overwonnene bereid, alles te beloven en stelt hij de eindregeling als eene zeer gemakkelijke zaak voor. Immers, in verband met de heerschende opvatting van het veroveringsrecht, is de overwinnaar absoluut meester over allen en alles. Wat de Compagnie den verslagene wel wil laten, heeft deze in dank te aanvaarden. Maar o weel als wij, daarop ingaande, het bij mondelinge, bij onvoldoend schriftelijke of onvoldoend gewaarborgde regeling laten. Moet dan later de blijvende afdoening volgen, nadat de schrik heeft uitgewerkt, misschien nadat onze troepen verdwenen zijn, dan spreekt de bruine broeder weer met dubbele tong, dan heeft hij alles anders bedoeld, en hebben wij of hij alles verkeerd begrepen; dan wordt ons niet zelden te verstaan gegeven, dat wij eigenlijk de quaestie verdraaien.

Nauw in verband met het weinig betrouwbare van aanbiedingen en onderhandelingen, staat ook de raad, de krijgsverrichtingen niet te staken tijdens een gevraagd en verleenden bedenktijd. Een verzoek tot onderhandelen is niet zelden het middel om den tijd te winnen, noodig tot het verkrijgen van hulp, of tot het behalen van eenig ander voordeel. Allerlei voorwendsels worden gevonden om het beginnen of het voortzetten van onze troepenbewegingen te verhinderen. Aanneembare aanbiedingen behoeven natuurlijk o.z. niet afgewezen te worden, mits onder voorwaarde: onze krijgsverrichtingen worden tijdens de onderhandelingen *niet* uitgesteld of vertraagd. — Is het het vijandelijk hoofd ernst, dan zal hij daardoor te eerder tot toegeven besluiten; is het hem geen ernst geweest, dan blijke dit hoe spoediger hoe liever. Deze regel, vroeger reeds aanbevolen, is in de jongste Atjehperiode met aanmoedigend gevolg in toepassing gebracht.

Het weinig betrouwbare van de vriendschapsverklaring van een inlandsch hoofd maakt het noodzakelijk, ook na zijne onderwerping maatregelen te treffen om de nadeelige gevolgen van verrassingen zooveel mogelijk te voorkomen. Daartoe behoort de ontwapening van de bevolking. Alle vuurwapens moeten aan ons ingeleverd worden; blanke wapens mogen de inwoners doorgaans, tot zelfverdediging tegen kwade elementen, behouden, maar voor zoover noodig wordt de vrijheid van dragen in het openbaar beperkt 1).

Een enkel woord over een veel besproken gebruik. In rapporten komt soms, in dagbladcorrespondentiën meermalen, de aanklacht terug tegen onze inlandsche vijanden over het wreede gebruik van de vermenging van harde, scherpe voorwerpen, als glas-, porselein-, steenscherven, met het lood waaruit de kogels gegoten worden. Daarin wordt dan de bedoeling gezocht, moeilijk te genezen wonden te veroorzaken. Het komt mij voor, dat, als deze bedoeling mede aanwezig geweest is, de eigenlijke beweegreden eenvoudig ligt in het gebrek aan lood, waaraan te gemoet wordt gekomen door andere bruikbare aanvulsels. In elk geval mag dit gebruik of misbruik ons niet tot maatregelen van wedervergelding verlokken. Onze kogels slaan leelijker wonden dan die scherven kunnen doen. Bovendien bekort de inlander door dit bederven van zijne munitie, en daardoor mede van zijne vuurwapens, nog de gevechtswaarde van zijn reeds gebrekkig schiettuig.

Wil ik, aan wie mij mocht wenschen aan te vechten, gelegenheid laten, dit in niet al te beknopten vorm te doen, dan moet ik mij de beperking opleggen, die uw, reeds te lang beproefd, geduld mij overigens ook voorschrijft, al zou het onderwerp nog stof geven tot het aanhangig maken van menig

---

1) Zie bijv. bijlage IV.

belangrijk en belangwekkend punt 1). Ik mag echter niet besluiten, zonder eenige correctiën aan te brengen aan de gevolgtrekkingen, waartoe mijne beschouwingen zouden kunnen leiden.

In alle oorlogshandelingen moet men het karakter van den oorlog in het algemeen en van den momenteel overheerschen den toestand in het bijzonder eerbiedigen; wie, bij het beoordeelen van den strijd, niet in het wezen van het gevecht doordringt, wie zich, bij het beoordeelen van *onzen* strijd, los maakt van hetgeen onafscheidelijk aan elke guerilla verbonden is, die plaatst zich buiten de wereld der werkelijkheid, om zich zelve en anderen op te winden tot het zien en voorhouden van een onrecht, dat hij eigenlijk zoeken moet in zijne eigene minder juiste waarnemingen of minder billijke gevolgtrekkingen.

Ook moet, zoowel bij het geven van voorschriften, als bij elke beoordeeling, alle engheid, alle kleinheid van begrenzing, die de *individualiteit* van den aanvoerder te na kan komen, uitgesloten worden. Kortzichtig is het, allen te willen persen in één vorm, waarvoor één persoon, soms zelfs maar eene fictie tot model is genomen. Geene andere kunst, geene andere wetenschap heeft zoozeer rekening te houden met de persoonlijkheid, met het eigenaardige in den mensch in zijne talloze verscheidenheid, als die van de krijgvoering, waarbij twee operateurs tegenover elkander staan, elkander tegenwerkend, terwijl zij als instrument gebruiken het leger, werktuig, waarvan elke molecule tintelt van eigen individualiteit.

In verband met deze twee punten waarschuw ik tegen elke overdrijving.

Is in de oorlogsnoodzaak, naar mijne overtuiging, het mededooogen te dikwijls niet tot zijn recht gekomen, niet minder nadeel zou te verwachten zijn van overdrijving in tegenover-

---

1) Gaarne heb ik gebruik gemaakt van de mij gegeven gelegenheid, om in deze aflevering van ons Orgaan enkele punten in mijne lezing in te lasschen.

gestelden zin. Wanneer humaniteit den durf tot doortasten schaadt, of wanneer zij een dekmantel, eene vergoelijking wordt van lauwheid, flauwheid, onbekwaamheid of besluite-loosheid, dan wordt zij een gevaar, waartegen te waken plicht is, eisch is in den oorlog; want deze moet kracht, energie, stoutmoedigheid, besluitvaardigheid blijven vergen. Humaniteit, die geene uiting is van zelfbeheersching, maar een toegeven aan wankelmoedigheid, is eene kwaal, geen heil, is een euvel, geene weldaad, brengt op den duur ellende, al spuurt zij momenteel eenige gevoeligheid; zij moet, als vrucht van weekhartigheid en gebrek aan doorzicht, wanbeleid voortbrengen.

Even stipte ik in den loop van mijn betoog het gevaar aan, gelegen in het bouwen van stellingen op enkele voorbeelden. Wetenschap moet wel op feiten berusten, maar de gebeurtenissen krijgen voor haar eerst waarde, als zij zonder voorkeur in onderling verband beschouwd, als zij in oorzaak en gevolg nagegaan zijn geworden, als hare echtheid vastgesteld is kunnen worden. Losse voorbeelden hebben slechts de waarde van cijfers, losgerukt uit eene statistiek, van punten, losgemaakt uit eene graphische voorstelling. Wie hen wil laten medespreken, in de voorspelling, in de regeling van de toekomst, moet hen hunne plaats aanwijzen in eene hoeveelheid feitenmateriaal, waarin de daad deel wordt van de geschiedenis, zooals de steen deel is van het gebouw.

Wilt dit ook bedenken, Mijne Heeren, als morgen de mail een bericht brengt, indruischend tegen hetgeen ik voorgesteld heb als behaalde winst van humaniteit.

Bedenkt dan tevens, dat wat nog niet bereikt is, geen bewijs levert tegen hetgeen wel behaald is. Ik zeide in den aanhef: wat nog ongewenscht voortleeft, mag geene reden zijn niet te zien, niet toe te juichen, niet aan te moedigen, hetgeen daar doorheen opborrelt tot blijde verwachting.

Daarmede, Mijne Heeren, zijn wij het punt genaderd, waar de uitersten elkander raken, waar, in den kringloop mijner gedachten, de riem gespt wordt tot een sluitenden band.

Moest ik er in den aanvang op wijzen, hoe weleer wijze wenken tot bezadigd oorlogvoeren in het stof der archieven verliepen als het water in het zand, thans heeft menige goede gedachte zich eene bedding gebaad, waardoor zij als eene verfrisschende beek door de grauwe oorlogslandouwen zal kunnen stroomen.

Naast het streven tot minnelijk schikken, liever dan geweldig breken, dat in onze koloniale staatkunde den toon aangeeft, een richten van den strijd uitsluitend tegen de leiders; het voeren van den oorlog zooveel mogelijk tegen hen, die hunne vijandschap in daden uiten; het sparen niet alleen van de bevolking zelve, maar ook van hare eigendommen; in stede van een willekeurig verwoesten en verbranden van kampoengs en oogst, nu een betalen van hetgeen gevraagd wordt, een ontzien van hetgeen niet gebruikt wordt; in stede van in afschuw wekken een goed oorlogsmiddel te zien, den oorlog maken tot eene voorbereiding van gunstige vrede-toestanden; een ontzien van gevallen vijanden, voor zoover dit practisch kan, in stede van genadeschot zonder genade en lijken-onthoofding; een ontzien ook van de levende vijanden, waar kans bestaat krijgsgevangenen te maken, in stede van het naar de andere wereld helpen van krijgsgevangenen, zooals dit nog niet lang geleden veelal te lichtvaardig werd toegepast.

Wie ziet hoe, door de verfrisschende werking van deze beken, kiemen van ridderlijkheid en mildheid ontspruiten, welke weleer geen wortel konden vatten, late zich niet verblinden tot niet meer duidelijk waarnemen van het onveranderlijk grauwe, dat de overhand moet behouden in het oorlogsgebied. Wie onbevangen wil opmerken, moet het *ontzie alles* nooit in gedachten of woorden omzetten, zonder het *ontzie niets* indachtig te blijven. Waar dit vergeten, verzuimd wordt, ondervinden de verrichtingen van ons Indisch leger geene eerlijke waardeering.

Veel is verbeterd! Veel is er, dat niet veranderd kan worden! Maar daarmee is niet gezegd, dat wij zijn waar wij wezen, waar wij blijven moeten. Immers, ik wees op bestaande gebruiken, waarin opvattingen, die niet meer van onzen tijd

moesten wezen, in taaie volharding voortleven. Immers, ik sprak ook, in den aanvang, van een tijdperk van kentering, dat belooft der grootmoedigheid de haar toekomende plaats te bezorgen, maar het goede seizoen is nog in worsteling met het barre jaargetijde.

Eindelijk gaf ik nog aan, dat het nu tijd is om te zaaien, wil men op gunstigen oogst hopen.

Ieder, die zichzelf en anderen onderwijst, moet leering nemen en leering geven uit hetgeen ginds, vooral in Atjeh, is en wordt gedaan, zodoende medewerkende om humaniteit te doen eeren in het krijgsgeweld, om het krijgsgeweld te doen begrijpen in zijne wreedheid. Ieder, die invloed of macht heeft, moet zich beijveren, te helpen geven meer vastheid aan de verkregen uitkomsten en meer bekendheid aan de rechtmatige inzichten. Ieder, die belang stelt in het wel en wee van onze koloniën, moet medestreven om de behaalde winst te behouden en te vergrooten, alsmede om dwaalbegrippen, misvattingen te bestrijden. Het is in de hoop, in alle bescheidenheid, daartoe iets te mogen bijdragen, dat ik naast het *ontzie niets* der oorlogsnoodzaak, het *ontzie alles* der humaniteit aan de orde heb gesteld in deze Vereeniging, die, door haar duizendmondig Orgaan, gehoor vraagt bij velen in den lande en tevens tot in de verste hoeken van het door ons bezette gebied in Oost en West 1).

De VOORZITTER. Ik dank den Heer NYPELS voor zijne belangrijke voordracht. Het Bestuur was bijzonder ingenomen

---

1) Als *bijlagen* zijn aan deze lezing toegevoegd:

I. De Instructie voor den commandant der *maréchaussée-colonne* ter achtervolging van den Pretendent-Sultan in de Gajolanden (1901).

II. De Instructie voor den Luitenant-Kolonel VAN DAALEN, commandant der *maréchaussée-colonne*, op excursie naar de Gajo- en Alaslanden, tevens belast met het vestigen van ons gezag in die landschappen (1904).

III. De Algemeene instructie voor commandanten van *colonnes* en *patrouilles*. Commandementsorder voor Atjeh en Onderhoorigheden (1902).

IV. De Voorloopige instructie voor onderafdeelingsschefs in de Gajo- en Alaslanden (1904).

met het onderwerp, door den Heer NYPELS ter behandeling gekozen; een onderwerp, dat door de jongste gedachtenwisseling in onze Volksvertegenwoordiging een zeer actueel karakter heeft verkregen.

Wel is waar is van de zijde der regeering op krachtige en overtuigende wijze betoogd, dat de Overste VAN DAALEN zóó en niet anders kon handelen als hij gedaan heeft en was van de acte van beschuldiging, door den Heer JHR. MR. V. DE STUERS ingebracht, later veel teruggenomen, — maar toch was het goed en noodig, dat zich ook eene krachtige stem in onze Vereeniging deed hooren om te doen blijken, dat de grondbeginselen voor de oorlogsgebruiken in den strijd tegen minder beschaafden, zooals die sedert geruimen tijd door de officieren van ons Ned.-Indisch leger worden gehuldigd en opgevolgd, den toets van de scherpste critiek kunnen weerstaan.

Het Bestuur had ook den Heer JHR. DE STUERS uitgenoodigd, in deze vergadering tegenwoordig te willen zijn. Tot ons leedwezen was dit geacht kamerlid door omstandigheden verhinderd, aan de uitnoodiging gevolg te geven. Ik ben echter overtuigd, dat de rede van den spreker van dezen avond ook veel er toe zal bijdragen om ook aan dien afgevaardigde de overtuiging te schenken, dat hij in zijne uitdrukkingen te ver is gegaan en daarmede onbillijk oordeelde over de verrichtingen van onze koloniale troepen onder zulke gevaarvolle en moeilijke omstandigheden.

Ik ben zeker, niet te veel te zeggen, wanneer ik hier het vertrouwen van het Bestuur uitspreek, dat de denkbeelden, dezen avond ontwikkeld en door den druk te verspreiden, ook buiten de militaire kringen, de overtuiging zalschenken, dat op onze kameraden in Oost-Indië geene enkele blaam rust.

Na deze woorden verklaart Z. K. H. de PRINS DER NEDERLANDEN, dat Hij thans de vergadering wil verlaten.

Z. K. H. wordt hierop door den VOORZITTER en den Generaal STAAL uitgeleide gedaan.

De VOORZITTER en de Heer STAAL, in de vergadering te

ruggekeerd zijnde, opent de VOORZITTER thans het debat naar aanleiding der gehouden voordracht.

De Heer JHR. DEN BEER POORTUGAEL. Van de mij welwillend aangeboden gelegenheid om dezen avond de vergadering bij te wonen, heb ik gaarne gebruik gemaakt, waar ik mij tot het te behandelen onderwerp zeer voelde aangetrokken.

Te eer wensch ik een woord te zeggen, omdat ik door den geachten spreker in het debat gehaald ben in eene quaestie, die nog al epineus is, nl. het onthoofden van gesneuvelde tegenstanders.

Gaarne erken ik, dat ik niet t'huis ben in den Koran; de inhoud er van is mij wel wat vreemd. Ik hoor nu met genoegen, dat hetgeen ik in der tijd om de bijvermelde reden als geoorloofd heb aangegeven, niet behoeft te geschieden (ofschoon ik niet zeker ben, den spreker goed te hebben verstaan) omdat, altijd volgens den Koran, wanneer men vier hoofden heeft en de lichamen in stukken gesneden, die daar bij behooren, Allah alles weder bij elkaar trekt en ieder het zijne geeft. Ik erken, dat ik dit niet wist.

Overigens heb ik den geachten spreker met genoegen gehoord. Het was mij eene groote satisfactie te ontwaren, dat, sedert ik mijn werk schreef, er een kolossale vooruitgang is waar te nemen in de wijze van oorlogvoeren in Indië door ons prachtig leger, in vergelijking met 1870, toen ik het eerst mijn werk heb geschreven.

In 1870 was ik, als kapitein bij den Generalen staf in Breda, leeraar aan de Stafschool in strategie, oorlogsgeschiedenis en tactiek, toen onverwachts de oorlog uitbrak tusschen Frankrijk en Duitschland.

Binnen één week moest ik te Utrecht zijn, ingedeeld als chef van de afdeeling kanselarij bij het hoofdkwartier van den PRINS VAN ORANJE. Ik begreep niet welk werk mij te wachten stond. Toon zeide men mij, dat dit was o. a. correspondentie met vreemde legerhoofden over de oorlogsgebruiken. Van oorlogsgebruiken wist ik toen evenmin als een der officieren iets.

Ik ging daarop naar de bibliotheek van de Kon. Mil. Academie om te zien of daar het een of ander werk was omtrent dit onderwerp. Ik vond daar niets dan het werk van HEFFTER, pakte het in mijn koffer en vertrok naar het hoofdkwartier.

Ik moest de zaak geheel bestudeeren en na verloop van 14 dagen ontving ik van het departement van Buitenlandsche Zaken eene soort van memorie over oorlogsgebruiken. Ik las ze en bemerkte, dat zij niets dan een uittreksel was van het werk van HEFFTER, zeer verouderd.

Wij hadden toen Kolonel BOOMS als Chef van den Generaalen staf van het leger te velde; kranige chef! Onmiddellijk na de mobilisatie begon weér op 1 September de cursus aan de Stafschool en gelastte Generaal BOOMS, dat ik bovendien les moest geven in de oorlogsgebruiken. Zoo is toen mijn werk gekomen.

Men moet nu niet denken, dat de ideeën, die ik daarin heb neergelegd, vlot ingang vonden. Integendeel; ik heb er veel over moeten hooren. Velen zeiden: die humaniteit lijkt naar niets; als de vijand in ons land komt, moet men bronnen vergiftigen, geen kwartier geven enz.; laat hij weg blijven.

Ik behoef niet te zeggen met hoeveel genoegen ik thans gehoord heb hoezeer zelfs in Indië, bij de oorlogen tegen onbeschaafde volken, dat nieuwere oorlogsrecht zich een weg gebaad heeft en hoe reusachtig de denkbeelden verschillen van 1870 en van nu; hoe op die wijze Luitenant A. GEERTSEMA BECKERING de leer in toepassing heeft gebracht: spaar de levens zooveel als kan en *mag*.

Bij oorlogsnoodzaak *mag* men niets ontzien en dus ben ik het met den Heer NYPELS eens, dat Overste VAN DAALLEN gestaan heeft voor het treurig, maar noodzakelijk geval, dat hij ook moest laten vuren op vrouwen en kinderen, die met de wapens in de hand tegenover ons stonden.

Die vrouwen verdienen de eer, haar door den Heer NYPELS gegeven, het waren heldinnen; doch dit erkennende, moet ook erkend worden, dat zij, door hare daden, mede krijg voerende,

daadwerkelijk, zich volkomen gelijk gesteld hebben met de mannen.

De vrouwen deden wat KENAU HASSELAER deed bij ons, de vrouwen in Sarragosa en ook in Tirol tegen NAPOLEON hebben gedaan, welke ook toen niet werden ontzien.

De blaam op Overste VAN DAALLEN, die zich zoo roemrijk heeft onderscheiden, geworpen, is onverdiend; de welsprekende woorden van den Heer NYPELS heb ik dan ook met het meeste genoegen gehoord.

De Heer PAEHLIG. Het is met eenige beschroomdheid, dat ik, geen lid dezer Vereeniging zijnde, het woord heb gevraagd. Ik heb mij daartoe echter genoopt gevoeld, omdat ik ben een propagandist voor vrede en vrijheid en ik zelf met mijne mariniers den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal verlost heb uit de handen der Atjehers, toen hij 2e luitenant was, bij Lamara-Oleiloe, 15 Februari 1875.

Ik moet de heeren mededeelen, dat ik zelf ben oud-militair en in het begin van den Atjeh-oorlog daaraan heb deelgenomen. En ik wensch wel dit te zeggen, dat, wanneer ik van avond hier gekomen was als zuiver anarchist, ik geene aangenamer lezing in eene vereeniging als deze had kunnen hooren, dan die van den Heer NYPELS. Want ik wil verklaren, dat ik zulk eene lezing nog in tal van jaren niet had verwacht hier in den Haag, in den tegenwoordigen tijd en in tegenwoordigheid van den PRINS DER NEDERLANDEN.

Het was eene idealistische lezing en het was zeker nuttig, hier een woord te doen hooren tegen hen, die willen dat in den oorlog maar alles wordt opgeofferd.

Wat mij betreft, ik ben er een voorstander van, dat de officieren in het algemeen zelve zullen denken en nadenken en dat zij eene eigen opinie mogen hebben over alles, wat zij zien en over wat hun gezegd wordt. Eene eigen opinie ook als krijgsman omtrent hetgeen in den oorlog geoorloofd is; en ik wensch, dat wat heden avond door den Heer NYPELS is gezegd, den officieren steeds voor oogen zal staan wanneer

zij zich in den oorlog voor moeilijke omstandigheden geplaatst zien.

Ik heb het diep betreurd, dat, bij den intocht van Generaal VAN HEUTSZ hier in de residentie, er zoo weinig geestdrift onder de menschen was. Men kon geene beweging onder het volk van den Haag krijgen en dit kwam omdat pas kort te voren het bericht was gekomen van den dood van 4000 mannen, vrouwen en kinderen.

Daar kwam de pacificator van Atjeh en tegelijk met hem het telegram van dien dood, waarvan de tijding ook in het buitenland zooveel éclat heeft gemaakt.

Het is nu geenszins om iets beleedigends te zeggen ten aanzien van het korps officieren, maar er mag toch wel eens hier gewezen worden op het gevaar van het najagen van een groot staatkundig ideaal, wanneer daaraan steeds expeditiën verbonden zijn, die soms de aandacht van het buitenland trekken en met zulke ontzettende verliezen gepaard gaan voor de inlandsche volkeren.

Door den spreker van dezen avond is ook op de rede van JHR. DE STUERS gewezen; ik zelf heb op den dag, dat die rede uitgesproken werd, aan JHR. DE STUERS een brief geschreven, waarin ik zeide, dat ik zijne uitingen zeer goed kon begrijpen; en ik heb van hem een brief terug ontvangen, waarin hij mij schreef, dat hij dit van mij zeer goed kon begrijpen. Het was eene uiting van het hart, die niet kon worden ingehouden.

Er is ook gesproken over het afzagen van hoofden, dat zeker ook niet te pas kwam ten aanzien van een vijand, die zich had overgegeven. Toen de zaak in de Tweede Kamer ter sprake kwam, zeide de Minister van Koloniën MR. BERGSMAN, dat dit noodig was geweest om de identiteit te bewijzen. Dit gezegde is door mij afgekeurd, de handeling zelve kon ook door den Heer NYPELS niet goed gevonden worden.

Ik heb indertijd vele tochten met den Generaal PEL medegemaakt; er bleven mij ten slotte maar weinig mariniers over, maar nooit zijn de mariniers zoover gegaan om iemand opzettelijk te dooden.

Ik wil den geacnten spreker hierbij nog even wijzen op het woord »onvermijdelijk», door hem gebezigd. Dat is nu misschien voor de militaire kaste, die buiten de burgermaatschappij staat, goed; maar toch is het niet gewenscht zòò te spreken, waar wij toch allen zonen zijn van hetzelfde volk.

Ik meen, dat het woord »onvermijdelijk» hier te ver gaat en durf vragen of men ook niet te ver is gegaan bij den beroemden tocht van Overste VAN DAALEN. Dit wil ik wel zeggen, dat Generaal VAN HEUTSZ zeker nooit de order aan Overste VAN DAALEN zou gegeven hebben, als hij geweten had, dat op één dag 4000 mannen, vrouwen en kinderen zouden sneuvelen.

Men beroept zich hier op de onvermijdelijkheid, maar men vergeet, dat die menschen liever sterven dan zich in handen van den gehaten káfir te stellen, omdat hun geloof en hun vrijheidszin hun dat verbieden.

Ook wil ik, waar zoovele officieren van het Ned.-Indische leger, waaronder gedecoreerden met de Militaire Willemsorde, zijn onder mijn gehoor, U Mijne Heeren, wijzen op wat ik geschreven heb in mijn gedicht: »Adinda van Mahdé, de bruid van Abdul Rachman,» uitgegeven ten voordeele van sommige verarmde landsdienaren uit die dagen, ook krijgskameraden, dat niet de officier, die het onstuimigst voorwaarts springt, zijne sectie à l'abandon latende, om het eerst in de benting te zijn of in het omsingelde huis van een hoofd en zodoende de Willemsorde te verdienen, m. i. de dapperste officier is; maar hij, die zijne sectie of patrouille in handen houdt en hunne daden gelast, waardoor het kruis der Willemsorde soms in handen komt van een armen fuselier, wiens pensioen het later verhoogt. De commandant moet overigens zoo weinig mogelijk het leven zijner manschappen in gevaar stellen. Ik heb meermalen de patronen uit de geweren laten nemen om mijne mariniers te leeren, munitie te sparen en alleen dan te vuren als het noodzakelijk bleek voor mij. — Op vrouwen en kinderen heb ik nooit laten schieten. Dat is mij nooit gelast en zou ik mij ook nooit hebben laten gelasten, op gevaar af om

als aan anti-militaire eigenschappen lijdende beschouwd te worden.

Ik wensch het hierbij te laten en nog eens te verklaren, dat ik met zeer veel genoegen de lezing van den Heer NYPELS heb gehoord en hoop, dat de heeren mij het door mij gesprokene niet ten kwade zullen duiden.

De Heer NYPELS. De taak der beantwoording is mij zeer gemakkelijk gemaakt, want van eigenlijk debat behoeft geene sprake te zijn. Ik zou kunnen volstaan met mijn dank te betuigen voor de waardeerende woorden van Generaal DEN BEER POORTUGAEL en voor hetgeen door den Heer PAEHLIG omtrent mijne lezing is in het midden gebracht, ware het niet, dat ik daaraan een enkel woord heb toe te voegen, naar aanleiding van het inroepen van onze sympathie, door den laatsten spreker, voor de wijze van optreden van den Heer Jhr. Mr. V. DE STUERS in de Tweede Kamer, tijdens het debat over den tocht van Overste VAN DAALLEN door de Gajo- en Alaslanden. In zijne tweede rede heeft die geachte volksvertegenwoordiger wel vergoelijkend toegelicht, hetgeen hij eerst tetscherp uitgesproken had, en nader verklaard, dat zijne beschuldigingen gericht waren tegen de lastgevers, niet tegen de uitvoerders, maar de uitdrukkingen *bloedhonden*, *beulswerk*, *moordpartij* zijn daardoor niet goed gemaakt. Deze passen evenmin bij de opdracht als bij de uitvoering; daarom zij mijn laatste woord een beslist afwijzen en afkeuren van deze qualificatiën.

De VOORZITTER: Het oogenblik is thans daar, waarop deze vergadering kan worden geëindigd.

Ik herhaal gaarne mijn dank aan den Heer NYPELS en aan de Heeren, die aan het debat deelnamen. In het bijzonder betuig ik mijne erkentelijkheid aan Z. E. den Luitenant-Generaal Jhr. DEN BEER POORTUGAEL, wiens woorden volkomen het standpunt hebben aangeduid, waarop men zich tegenwoordig heeft te plaatsen bij de studie van het oorlogsrecht en van de oorlogsgebruiken.

Ik kan hieraan toevoegen, dat aan onze inrichtingen van militair onderwijs aan dit onderwerp veel zorg wordt besteed, en het verblijdt mij, dat aan de Kon. Mil. Academie gebruik wordt gemaakt van de »Aanteekeningen betreffende het oorlogsrecht der inlandsche volken in Nederlandsch Indië en de tegenover die volken in acht te nemen gebruiken." Deze in 1904 gedrukte aanteekeningen zijn niet in den handel, en het is van belang, dat het hier betreden veld op ruimer schaal wordt bearbeid.

Bij de debatten heb ik mij een oogenblik gestooten aan eene opmerking van den Heer PAEHLIG, nl. dat wij militairen eene afzonderlijke kaste zouden vormen in de maatschappij.

Dit kan er bij mij niet in en ik moet daartegen protesteeren.

Ik begrijp wel, dat het met geene kwade bedoeling is gezegd, maar toch moet ik er tegen opkomen.

Wij militairen, wij vormen in geen enkel opzicht eene afzonderlijke kaste. Integendeel, het leger is één met de natie. Allen hebben eenzelfde doel voor oogen : te handhaven wat wij zijn : »een vrij en onafhankelijk volk".

Het is daarbij in het bijzonder onze taak om bij onze jongelingschap de gedachten levendig te houden, dat daartoe geene opoffering te groot mag zijn, en aan ons officieren is de plicht opgelegd, om voor het algemeen welzijn, dat zich afspiegelt in ons onafhankelijk volksbestaan, zelfs het leven te geven. Met die taak voor oogen, voelen wij ons één met de natie.

En hiermede, Mijne Heeren, sluit ik, onder herhaalden dank aan den spreker en aan hen, die aan het debat hebben deelgenomen, deze vergadering.

BIJLAGE I.

**Instructie van den commandant der maréchaussée-
colonne, ter achtervolging van den Preten-
dent-Sultan in de Gajolanden.**

Koeta Radja, 17 September 1901.

De colonne wordt samengesteld als volgt : commandant Majoor VAN DAALEN, adjoint 1e Luitenant KORNDÖRFFER, 6 brigades onder bevel van den 1en Luitenant SCHEEPENS, een ambulance onder den Officier van Gezondheid 1e klasse LEBBE, twee opnemers, gevechts-, bagage- en vivrestrein.

Na landing te Peusangan (Djangka) wordt gemarcheerd naar het bivak Panté-Lhong, waar de brigades onder Luitenant HEIJTMAN zich bij de colonne aansluiten en waar tevens 5 mandoers en 125 dwangarbeiders aan de colonne worden toegevoegd.

Het verdient aanbeveling te Panté-Lhong de Peusangan-rivier over te steken en den weg te volgen over Awé Geutah, Asam Koembang en Simpang Doea naar Simpang Reusam, welke in dit jaargetijde de beste moet zijn.

Het doel van den tocht is het achtervolgen van den Pretendent-Sultan en zijne familieleden, die allen over Sara Sirong, Tjalong en Blang Laka gevlucht zijn naar de Laut Tawar in de Gajolanden.

Behalve de Pretendent-Sultan en zijne steeds bij hem zijnde echtgenoot Potjoet Moerong, bevinden zich daar ook :

a. Toeankoe Radja Keumala, met diens zuster Teungkoe Raäna, echtgenoot van Panglima Polem ;

b. Teungkoe Poetroë, voornaamste echtgenoot van den Pretendent, met haren zoon Toeankoe Brahim, onder geleide en toezicht van een zekeren Habib Amat ;

c. de zuster van den Pretendent, Potjoet Boengsoe, na haar huwelijk meestal Teungkoe Poetih genoemd ;

d. een dertigtal volgelingen van den Pretendent, benevens 12 à 15 vrouwen;

e. Teukoe Moeda Peudada met eenige volgelingen;

f. Teukoe Moeda Laté Blang Mé;

g. Nja Mamat Peureula met zijne bende, waarbij ook Teukoe Sabi;

h. de schrijver van den Sultan, Nja Dorachman;

i. eenige Teungkoe's uit Peusangan.

Aan den Pretendent-Sultan wordt het voornemen toegeschreven, om alle vrouwen tijdelijk achter te laten aan de Laut Tawar en zelf met de gewapende mannen te gaan naar Pidië of naar de Pasé-streek. Het verdient daarom aanbeveling, het meer en zijn omtrek niet te verlaten, voordat goed onderzocht is of de vrouwen daar niet zijn achtergelaten.

Voor de gegevens omtrent de Gajolanden wordt verwezen naar de bijgevoegde nota van Dr. SNOUCK HURGRONJE, zoodanig naar de bijgevoegde schetskaart.

Tegenover de Gajo's moet zooveel mogelijk vredelievend worden opgetreden, ook al mochten zij in den aanvang, bij den opmarsch, hetzij door aansluiting bij de bende van den Pretendent of van Nja Mamat Peureula, hetzij zelfstandig, vijandelijkheden plegen.

Doen zij dit bij den opmarsch, dan kan verwacht worden, dat eene vijandelijke stelling zal zijn ingericht achter het diep ingesneden, moeilijke ravijn aan de Kroeëng Lampahan, op de wijze als in het begin van dit jaar eene stelling werd aange troffen te Tangga Beusi.

Het voor de colonne benoodigde (vee, rijst, enz.) moet gekocht worden; blijkt zulks onmogelijk te zijn, dan kan het genomen worden, maar dan moet toch schriftelijk aan het betrokken hoofd, Radja Boekit of Radja Tji de mededeeling gezonden worden, dat voor dat genomene te Lho Seumawé betaling kan worden ontvangen.

Zoo eenigszins mogelijk moeten de Gajohoofden schriftelijk uitgenoodigd worden tot een onderhoud met den coloune-commandant en in het schrijven worden medegedeeld, dat

slechts de Sultan van Atjeh en zijne volgelingen het doel van onze komst zijn en wij tegenover de Gajo's vriendschappelijk gezind zijn.

Er behoort zeer streng voor te worden gewaakt, dat niemand zich schuldig maakt aan het zich toeëigenen of beschadigen van eigendommen van Gajo's; vooral ook, dat door de dwangarbeiders niet wordt gerampast.

Indien voldoende zekerheid is verkregen, omtrent den door den Pretendent-Sultan bij zijne vlucht van het meer gevolgden weg en zijne verblijfplaats of die zijner vrouwen, kan de colonnecommandant, hetzij met de geheele colonne, hetzij met een gedeelte der colonne, daarheen oprukken en in het laatste geval het andere gedeelte eene andere bestemming geven; hierbij wordt er zijne aandacht op gevestigd, dat de weg over Pameuë naar Pidië zeer moeilijk moet zijn en men onderweg niet veel aantreft; dat daarentegen op den weg van Laut Tawar naar de Pasé-streek over Kanès, op deze plaats zeker nog al het een en ander zal te krijgen zijn.

De voornaamste kampoengs aan het meer, waar levensmiddelen zullen gevonden worden, zijn Kebajahan in het noorden en Bintang in het oosten, terwijl ook de aandacht wordt gevestigd op het samenstel van wijken, die Pegasën vormen ten westen van het meer.

Aan het pad, dat naar deze plaats voert, ligt over de Peusangan-rivier op korten afstand, west van den oever van het meer, als brug een groote gekapte boom.

De terugmarsch der colonne wordt door den colonnecommandant geheel naar omstandigheden geregeld, en is het daarbij niet noodzakelijk, dat naar Peusangan wordt teruggekeerd, zelfs niet door de twee brigades, die van daar afkomstig zijn. Maar wel zal het aanbeveling verdienen, eventueele gewonden en zieken naar Panté Lhong in Peusangan te doen brengen; voor het opnemen van die gewonden en zieken zal gedurende de excursie een Gouvernements stoomschip vóór Djangka gestationeerd worden.

Samenstelling der maréchaussée-colonne.

	Officieren.	Minderen.	Officiersbe- bedienden.	Dwang- arbeiders.		Officiers- paarden.
				Man- doers.	Dra- gers.	
STAF :						
Majoor commandant	1		2		3	1
1e Luitenant adjoint.	1		1		2	1
Opnemers		2			12	
TROEPEN :						
Officieren	6		6	1	12	
Onderofficieren en minderen		240		2	46	
Gevechtstrein						
AMBULANCE :						
Officier van gezondheid	1		1		2	
Minderen		7			10	
TREIN :						
				8	196	
Totaal	9	249	10	11	283	2 1)

1) Zie „*Journal van den Commandant der maréchaussée-colonne ter achtervolging van den pretendent sultan in de Gajolanden*,” Officieele bijdragen van het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië, Extra-bijlage N°. 2 *Indisch Militair Tijdschrift* 1902.

BIJLAGE II.

Instructie voor den Luitenant-Kolonel van den Generalen staf G. C. E. van Daalen, commandant der maréchaussée-colonne, op excursie naar de Gajo- en Alaslanden, tevens belast met het vestigen van ons gezag in die landschappen.

Koeta Radja, 8 Februari 1904.

De colonne wordt samengesteld uit :

- a. eene divisie maréchaussée van 10 brigades, gesplitst in 5 afdelingen van 2 brigades, ieder onder een luitenant; de geheele divisie onder bevel van Kapitein SCHEEPENS;
- b. eene ambulance onder den Officier van gezondheid 2de klasse NEEB;
- c. eene afdeling opnemers onder den 1sten Luitenant HOEDT;
- d. een trein dragers van 440 mandoers en dwangarbeiders.

Met de excursie gaat mede de mijningenieur JANSEN met eenig personeel tot het verzamelen van geologische gegevens; een gedelegeerde van 's lands plantentuin tot het verzamelen van botanische gegevens.

Het geheel onder bevel en leiding van den Luitenant-Kolonel VAN DAALLEN, aan wien nog een luitenant wordt toegevoegd als adjudant.

Het doel van den tocht is :

1. een bezoek te brengen aan het gebied van Radja Tjeq Bobasan, van Radja Boekét en Keudjroeën Siah Oetama, daar eventueel noodige bestuursregelingen te treffen, besprekingen te houden over den aanleg van een karreweg van Laut Tawar naar Pensangan en c. q. het eerste gedeelte van het tracé voor dien weg aan te geven;
2. te bezoeken en voor zooveel noodig te laten afpatrouilleeren het gebied van Radja Linggo, te trachten met dit hoofd aanraking te krijgen en ook in diens gebied eventueel noodige regelingen te treffen;

3. op te rukken naar Gajo Loeös; in dit landschap het verzet te breken van alle stamhoofden, rodjo's, tjeq's en moeda's, c. q. ook kleinere hoofden, die zich met hun stam gewapenderhand tegen een rustigen en ordelijken staat van zaken verzetten; daarna bij voorkeur in de stamkampong Penampakan van Rodjo Peti-Ambang de voornaamste z.g. kiesgerechtigde hoofden, onder wie voor zooveel mogelijk de Pengoeloe Si doeobelas, bijeenroepen, hun mededeelen, dat Keudjroeën Bédér door het Gouvernement erkend is als Keudjroeën Peti-Ambang over de Gajo Loeös; dat hij als zoodanig door ons wordt beschouwd als territoriaal hoofd over het geheele landschap; dat het onze nadrukkelijke wensch is, dat een einde kome aan de versnippering van gezag en de daaruit voortvloeiende onderlinge oorlogen, en dat het eigenmachtig afzetten en aanstellen van keudjroeëns thans voor goed een einde moet nemen;

het voorts voor zooveel noodig doen afpatrouilleeren van de Gajo Loeös; het doen opnemen van het voornaamste, meest bevolkte deel van dit landschap; het treffen van verdere bestuursregelingen, het zoeken van verband met de colonne, welke van Koeala Simpang is opgerukt naar Pendeng, zoomede het geven van bevelen aan den commandant dier colonne en van de vereischte inlichtingen en aanwijzingen aan den daarbij zich bevindenden officier, belast met de bestuursaangelegenheden in het noordoostelijk deel van het gebied van Rodjo Peti-Ambang en in het gebied van Keudjroeën Abog, wordt geheel aan het inzicht en het beleid van den Luitenant-Kolonel VAN DAALEN overgelaten;

4. het bezoeken van de Alaslanden, het eventueel breken van verzet ook in dit landschap, het verzamelen van gegevens omtrent de bestuursinrichting en, voor zooveel noodig of gewenscht, het treffen van bestuurs- en verdere regelingen.

Mochten vijandig gezinden uit de Alaslanden nitwijken naar het aangrenzende Batakgebied, dan wel blijkt het om politieke of andere redenen gewenscht om door die Bataklanden de kust te bereiken, dan wordt de Luitenant-Kolonel VAN DAALEN mits

deze, onder nadere goedkeuring der Regeering, door mij daartoe gemachtigd.

Hij zal te voren van zijne komst in die landstreken aan de betrokken hoofden bericht zenden en daarbij met nadruk te kennen geven, dat zijn bezoek van geheel vredelievenden aard is, voornamelijk beoogende bespreking van wederzijdsche belangen.

Het verdient ook bijzondere aanbeveling, zoo mogelijk, in de Oeloe van Sinkel een onderzoek in te stellen naar de aanwezigheid aldaar van Chineezzen en andere niet tot de inheemsche bevolking behorende personen, die, volgens ingekomen berichten, vuurwapens repareren en in dat oorlogstuig handel drijven ten behoeve van Atjehsche bendevoofden, zooals T. Ben Blang Pidië, en ook den bewoners der Alas- en Gajolandan van daaruit vuurwapenen en munitie toevoeren.

Het voor de colonne benoodigde (vee, rijst, enz.) moet gekocht worden; in streken, waar zulks onmogelijk is, omdat zij vijandig zijn en de bewoners verzet plegen, mag het genomen worden.

Betaling geschiedt of contant of op bons.

Waar koopen mogelijk is, doch verkoop geweigerd wordt, mag het benoodigde gerequireerd en gefourageerd worden en geschiedt alsdan mede betaling door bons.

Van alle verstrekte bons moet nauwkeurig aanteekening worden gehouden, om bij terugkeer der colonne de afrekening vlot te doen van stapel loopen.

Er behoort met groote gestrengheid gewaakt te worden tegen het zich door den troep of treinkoelies toeëigenen of beschadigen van eigendommen van de bevolking; voor brandhout mogen onder geene voorwaarden stijlen of ander hout van woningen of stallen gebezigd worden, en huizen, die tot bivak worden gebruikt, mogen evenmin worden beschadigd.

Moeten ten behoeve van den troep of den trein in bevriende en rustige streken tijdelijke kampoengs of gedeelten daarvan worden ontruimd, dan moet zulks geschieden in overleg met

de hoofden en daarvoor eene billijke schadeloosstelling worden toegekend.

Er moet een afzonderlijk militair en civiel journaal worden aangehouden, in te dienen na afloop der excursie. Berichten gedurende de excursie te zenden voor zoover dit mogelijk is. Deze berichten kunnen kort zijn, in telegramstijl, en behoeven alleen de voornaamste gebeurtenissen te bevatten, met nauwkeurige vermelding tevens van de namen en c. q. stamboeknummers van de gesneuvelden, gewonden en overledenen.

Deze berichten moeten doorlopend genummerd zijn, om te kunnen nagaan of er wellicht zoek zijn geraakt.

Bij ieder volgend bericht moet zekerheidshalve een afschrift van het vorige gevoegd worden.

Aangezien het voornemen bestaat om van uit Gajo Loeös te evacueren over Pendeng naar Koeala Simpang, zal, zoodra te Pensangan bericht wordt ontvangen van het oprukken der colonne naar Gajo Loeös, een Gouvernementsstoomer (*Gier* of *Albatros*) gestationeerd worden in de Aroe-baai, nabij de Salahadji-rivier, met opdracht aan den gezaghebber om dagelijks zijne stoomsloop te zenden naar Boekit Kramat, waarheen dan van Koeala Simpang zieken, gewonden enz. kunnen worden gebracht.

Eventueele evacuatie voor het oprukken naar Gajo Loeös moet geschieden naar Pensangan en van hier per trein naar Lho Seumawè of Sigli.

BIJLAGE III.

Militair Commando van Atjeh en Onderhoorigheden.

Koeta-Radja, 15 Mei 1902.

Commandemens Order N° 69, zooals deze gewijzigd is bij C. O. dd. 1 Aug. 1903, N° 92 en 13 Aug. 1903, N°s 94 en 96.

Op last van Zijne Excellentie den Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden wordt het volgende bepaald :

Algemeene instructie voor commandanten van colonnes en patrouilles.

De taak der colonnes en patrouilles.

1. Waar dit tot het breken van het verzet noodig of voor de uitoefening van het gezag wenschelijk is, worden mobiele colonnes en patrouilles uitgezonden, die, zoo noodig, tijdelijke bivaks kunnen betrekken.

2. De taak dier troepen bestaat in :

a. het opsporen, vervolgen en onschadelijk maken van niet onderworpen hoofden, van regelaars van den heiligen oorlog en hunne gemachtigden, van bendehoofden en hunne benden en het opruimen van hunne tijdelijke schuilplaatsen en voorraden ;

b. het helpen uitoefenen van toezicht op de aan ons gezag onderworpen hoofden en bevolking, o.a. door het controleeren van het passenstelsel, handhaving van het verbod op het dragen van wapens, toezicht op den wegarbeid der bevolking, op de reinheid in de gampongs, enz., een en ander voor zoover het civiel bestuur ter plaatse daartoe zijn verlangen te kennen geeft ;

c. het opsporen en opruimen van tijdelijke wijkplaatsen van het gedeelte der bevolking, dat, tengevolge van de invoering der registratie of de heerendiensten, zijne gampongs verliet

en naar het gebergte uitweek, ten einde die uitgewekenen aldus te dwingen weder naar hunne gampongs terug te keeren.

3. Bij wanbetaling eener boete, aan een landschap of gampong opgelegd, kunnen, op verzoek van en in overleg met het civiel bestuur ter plaatse, eenige voorname mannelijke personen, ter gijzeling, in arrest worden genomen.

In bijzondere gevallen kan ook de aanhouding van in het gebergte schuil gehouden vrouwen en kinderen van voorname personen nuttig zijn, om pressie uit te oefenen op den terugkeer van de mannen en vaders.

Zij moeten zoo spoedig mogelijk aan het civiel bestuur worden overgegeven. Hiervan moet steeds in het journaal melding worden gemaakt.

In het gebergte in handen gevallen vrouwen en kinderen van gewone lieden moeten ook altijd worden medegenomen en overgegeven aan den civielen bestuurder, om door dezen, overeenkomstig het bepaalde in de 2^e alinea van artikel 12 der Instructie voor de onderafdeelingschefs, naar de gampongs waar zij t'huis behooren, te worden teruggezonden.

4. Men zij er op bedacht, dat overvalling van bendevoerden met hunne benden gedurende den nacht de meeste resultaten waarborgt.

Hiervoor is een goede spionnendienst volstrekt vereischt; aan het verkrijgen van goede spionnen wijdt het civiel bestuur voortdurend groote zorg, en moeten colonnecommandanten zich zooveel doenlijk met de bestuursambtenaren verstaan om voor die ondernemingen goede gidsen te erlangen.

Behandeling der bevolking.

5. In algemeenen zin behoort de Atjehsche bevolking zoo menschlievend mogelijk behandeld te worden en van militaire zijde hulp en steun te ontvangen tegen de bendevoerden en benden, welke ten haren koste leven en de bevolking brandschatten. Het streven moet ten allen tijde zijn om rust en veiligheid — geen angst — onder de bevolking te brengen.

In de bewoonde streken wordt dan ook slechts daar, waar

de noodzakelijkheid het eischt van de vuurwapens gebruik gemaakt. De hoofden moeten steeds met onderscheiding behandeld worden.

6. Het verbranden van gampongs, bede- of woonhuizen der bevolking is ten strengste verboden.

Zelfs bij excursies in streken, die verlaten zijn, mogen alleen tijdelijke verblijven buiten de gampongs van bendevoerden en hunne benden, alsmede loodsen en gebouwen binnen vijandelijke versterkingen verbrand worden.

7. Vijandelijke schuilplaatsen in het gebergte of tijdelijke wijkplaatsen van uitgewekenen moeten geheel worden vernield en opgeruimd, overal waar zij zich bevinden. Over alle voorraden in die vijandelijke bergnederzettingen wordt vrijelijk beschikt.

8. Overal, waar in de bewoonde streken over voldoende sawahs wordt beschikt voor den rijstbouw, is verder het aanleggen van ladangs in het gebergte verboden. Tot het aanleggen van dergelijke ladangs moet door den bestuursambtenaar eene schriftelijke vergunning zijn gegeven.

9. Wanneer troepen nachtverblijf betrekken in bewoonde gampongs, wordt het ontruimen van woningen of het maken van een tijdelijk logies geregeld in overleg met de aanwezige hoofden, op zoodanige wijze, dat de bevolking den minsten overlast ondervindt, terwijl zij voor het gebruik der woningen of het kappen van materiaal schadeloos moet worden gesteld.

Heeft een troep levensmiddelen nodig, dan moeten deze worden gekocht, zoo mogelijk tegen contante betaling, of anders op bons, in dit geval met vermelding van de plaats, waar betaling kan worden verkregen.

Indien de gampongs, waar nachtverblijf betrokken wordt, verlaten zijn, mag vrijelijk beschikt worden over de woningen tot logies, mag vrijelijk bamboe voor bouw materiaal gekapt worden en op aanwezige padivoorraden, en zoo nodig ook op vee, beslag worden gelegd voor eigen gebruik.

Nooddelooze vernieling moet daarbij streng worden tegengegaan.

Voor brandhout mag nimmer hout van ledigstaande woningen, schuren of stallen worden gebezigd. Pinang- en andere vruchtboomen mogen nooit worden gekapt, ook niet voor bivakbouw als anderszins.

Noodelooze verontreiniging van woonhuizen of erven moet eveneens strengelijk worden tegengegaan.

10. Mindere militairen, dwangarbeiders of koelies mogen zich niet in huizen begeven dan op bepaalden last van den commandant.

11. Noch voor het doen van fourageering, noch om andere redenen mogen dwangarbeiders zonder militair geleide uitgezonden worden.

12. Het dragen van blanke wapens is alleen toegestaan aan Atjehers, die daartoe eene schriftelijke vergunning (pas) hebben ontvangen van het civiel bestuur.

De vergunning tot het bezit van vuurwapens blijkt uit het geregistreerd en gemerkt zijn van die vuurwapens.

Deze vergunning tot bezit sluit niet in zich het recht tot vervoer. Hiervoor is eene afzonderlijke vergunning noodig.

Ongemerkte vuurwapens, in het bezit bevonden van Atjehers, en ook gemerkte, als daarvan misbruik wordt gemaakt, dan wel aangetroffen op plaatsen, waar zij niet behooren, moeten in beslag genomen worden.

13. Op met vuurwapens gewapende benden mag steeds geschoten worden.

Ook mag geschoten worden op enkele gewapende personen, als zij vluchten en naar aanroepen niet luisteren.

Waar de mogelijkheid daartoe bestaat, moet de voorkeur gegeven worden aan het levend in handen krijgen boven het doden van vluchtenden.

Bevinden zich onder vluchtende vijanden vrouwen en kinderen, dan moet al het mogelijke gedaan worden om deze te sparen.

14. Bij omsingeling van huizen, waarin zich vijandige personen bevinden, moeten deze gesommeerd worden, ongewapend naar buiten en beneden te komen; weigeren zij aan dezen

last te voldoen, dan worden salvo's door het huis gegeven, maar vooraf moeten zich eventueel in die huizen bevindende vrouwen en kinderen in de gelegenheid gesteld worden, ze te verlaten.

Het daarna doorzoeken van de omsingelde huizen moet met de grootste omzichtigheid geschieden en men er steeds op bedacht zijn, dat het Atjehsche gewoonte is om den door de lage deuren binnenkomenden persoon rentjongsteken of klewanghouwen toe te brengen op het oogenblik, dat hij zich bukt.

Daarom moet het binnentreden der huizen door de deur worden vermeden en moet zulks geschieden door openingen, ontstaan door het wegnemen van een of meer der zijwanden, welke gewoonlijk gemakkelijk te verwijderen zijn.

Men krijgt daardoor tevens het voordeel, dat van buiten duidelijk kan worden gezien wat en wie zich daarbinnen bevinden.

15. In eene streek, waar de registratie der bevolking vol-eindigd is, behooren alle mannelijke ingezetenen 1) voorzien te zijn van een gampong-pas, door het civiel bestuur afgegeven, vermeldende het signalement van den betrokken persoon, vooral merkbare teekenen.

Contrôle dier passen in de gampongs mag slechts plaats hebben, als het civiel bestuur daartoe het verzoek heeft gedaan, en moet dan nog met overleg en vermijding van ruwheid geschieden.

Het voortdurend aanroepen van menschen, die men tegenkomt of die aan den veldarbeid zijn, is verboden. Alleen als op een troep geschoten wordt, dan wel volgens bericht eene vijandelijke bende aanwezig is, mag een colonne- of patrouille-commandant uit eigen beweging ter controleering de passen ter inzage vragen, waarbij tegen ruwheid van ondergeschikten streng moet worden gewaakt.

16. Van zonsondergang tot zonsopgang moet een ieder, die

---

1) Na de besnijdenis rekent men een Atjeher tot de volwassen mannen te behooren.

zich buiten de gampongs beweegt, van licht voorzien zijn.

Overtreders van deze bepaling worden aangehouden; bij verzet of poging tot ontvluchten worden zij als vijanden behandeld.

17. Onderhandelingen met den Pretendent-Sultan of met andere vijandige hoofden zijn verboden.

Deze behooren zich onvoorwaardelijk te onderwerpen en zoolang zij zulks niet doen, is slechts één gedragslijn tegenover hen aangewezen: te trachten zich van hen meester te maken.

18. Indien colonnes of patrouilles de Gajolanden of de Alaslanden bezoeken, zullen zij steeds door een der civiele ambtenaren of besturende officieren worden vergezeld.

In die landen behoort het gebruik der wapens tot de strikte noodzakelijkheid te worden beperkt, d. w. z. dat zulks alleen mag plaats hebben als van de zijde der bevolking vijandelijkheden worden gepleegd en dan ook alleen daar, waar zulks geschiedt, zoodat ondervonden vijandelijkheden in eene bepaalde streek geene aanleiding mogen geven tot gewelddadig optreden onzerzijds in een ander gedeelte van het gebied.

19. Alle voor Atjeh vastgestelde bepalingen omtrent onze gedragingen ten opzichte van eigendommen der bewoners, moeten ook stiptelijk worden nageleefd bij tochten in de Gajo- of Alaslanden; alleen wordt aangestipt: *a.* dat het voor Atjeh geldend verbod betreffende ladangbouw in het gebergte niet geldt voor deze berglanden; *b.* dat van alles, wat eventueel voor onderhoud van troepen en trein wordt genomen in streken, waaruit hoofden en bevolking gevlucht zijn, aantekening moet worden gehouden, opdat later nog betaling kunne volgen; en *c.* dat vernieling van buiten de gampongs of woonplaatsen verborgen voorraden niet mag plaats hebben.

Buitgemaakte wapens.

20. Blanke wapens, die buitgemaakt worden, moeten door de colonne- of patrouillecommandanten vernietigd worden, tenzij zij eene bijzondere beteekenis of waarde hebben, in welk

geval er mede gehandeld wordt als sub 21 voor geweren aangegeven.

21. Alle geweren, karabijnen en revolvers, welke worden buitgemaakt, worden in Groot Atjeh aan den chef van den staf te Koeta Radja gezonden. In de Onderhoorigheden worden zij ingeleverd aan het civiel bestuur, dat daarmede handelt overeenkomstig de ter zake bestaande bepaling.

Mochten voorlaadgeweren in zoodanige hoeveelheid worden buitgemaakt, dat het medevoeren lastig is, dan mogen zij geheel onbruikbaar gemaakt en in zee of rivieren geworpen worden.

Vervollediging van kaarten.

22. Colonne- en patrouillecommandanten zullen er naar streven, de bestaande kaarten van het afdeulings- of patrouillegebied te vervolledigen, c. q. te verbeteren.

Schetsen of opnamen worden aan den Militairen Commandant van Atjeh en Onderhoorigheden ingediend.

Journalen en meldingen.

23. Door alle colonnecommandanten worden — evenals door de post- en bivakcommandanten — journalen aangehouden, waarvan bij elke gelegenheid afschriften aan den Militairen Commandant van Atjeh en Onderhoorigheden gezonden worden. Deze afschriften mogen c. q. op een half vel papier geschreven worden.

Zijn er geene bijzondere gebeurtenissen te vermelden, dan kunnen deze afschriften van de posten in Groot Atjeh eenmaal in de vijf dagen verzonden worden.

24. Aan het hoofd van zulk een afschrift wordt duidelijk de naam van bivak, post, colonne en korps vermeld, alsmede de termijn waarover het loopt. Aan het slot behoort aange- teekend te worden de sterkte van den troep en van den trein (dwangarbeiders en dieren) op den datum van verzending, alsook eene opgave van weersgesteldheid, gezondheidstoestand en bijzondere meldingen.

Door zelfstandige patrouilles, voor meerdere dagen of met eene belangrijke opdracht uitgezonden, worden afzonderlijke journalen of rapporten ingediend.

25. Van belangrijke voorvallen wordt zoo mogelijk telephonisch melding gemaakt aan Zijne Excellentie den Civiel en Militair Gouverneur en aan den Militairen Commandant.

Algemeene opmerkingen.

26. Patrouilles en escortes moeten eene minimum sterkte hebben van 20 bajonetten en zoo eenigszins mogelijk onder bevel van een officier, onderluitenant of d.d. officier staan.

Deze bepaling geldt niet voor de maréchaussées, die brigadesgewijze kunnen uitrukken, en mede niet voor de dekkingen van werkzaamheden op korten afstand van een post of bivak.

27. De kapiteins, post- of bivakcommandanten, en de compagniescommandanten moeten als patrouillecommandanten optreden, al blijft de sterkte der uit te zenden patrouilles ook beneden die eener compagnie.

Ook de luitenant-adjudanten moeten hunne beurt bij den patrouilledienst hebben.

28. Colonne- en patrouillecommandanten behooren steeds van opdrachten voorzien te zijn, zoodat niet willekeurig rondgelopen wordt. Deze opdrachten moeten echter voldoende vrijheid laten tot handelen op eigen verantwoordelijkheid.

Over 't algemeen wordt bij aanraking met vijandelijke benden door de infanterie-patrouilles te weinig doorgezet, vervolging te spoedig gestaakt en te spoedig huiswaarts gekcerd. Aanbeveling verdient het, eene streek, waarin de vijand verdween, dagen achtereen, met bivakkeering op verschillende plaatsen, te blijven doorzoeken en daarbij vooral den loop van rivieren en stroompjes in het gebergte te volgen.

Dagpatrouilles van enkele uren hebben over 't algemeen weinig nut.

Het medenemen van enkele noodzakelijke vivres en het dagen uitblijven met verpleging door de landstreek moet

regel zijn, en voortdurend zij men daarbij bedacht op het leggen van hinderlagen en op nachtelijke overvallingen.

29. Bij het overtrekken van rivieren of hindernissen, die het gebruik van beide handen noodig kunnen maken, moet het geweer of de karabijn aan den riem op den rug en niet aan den schouder gedragen worden.

Tegen afwijking van deze bepaling moet streng gewaakt worden, aangezien daardoor vuurwapens verloren kunnen gaan of het zoeken daarnaar groot oponthoud kan veroorzaken.

30. De inhoud dezer commandements-order behoort aan alle officieren en, voor zoover noodig, aan kader en manschappen bekend te zijn.

31. Door deze commandements-order komen die van 1 Maart 1899, N° 34, van 11 December d.a.v. N° 196 en van 3 April 1902, N° 44 te vervallen.

BIJLAGE IV.

**Voorloopige instructie voor onderafdeelingsscheffs
in de Gajo- en Alaslanden.***Uitoefening en handhaving van het gezag.*

1. De Gajo- en Alaslanden zullen in de toekomst moeten worden beheerscht door bezetting van enkele gewichtige punten en door mobiele colonnes, die, van daar uitgezonden, zoo noodig tijdelijke bivaks kunnen betrekken.

Vóór dat bezetting mogelijk, is zullen enkele mobiele colonnes, met langer of korter verblijf in tijdelijke bivaks, die landen bezoeken.

2. De taak der troepen in de Gajo- en Alaslanden bestaat in :

a. het opspreken, vervolgen en onschadelijk maken van niet onderworpen hoofden, van regelaars van den heiligen oorlog en hunne gemachtigden, van bendevoofden en hunne benden en het opruimen van hunne tijdelijke schuilplaatsen en voorraden ;

b. het uitoefenen van toezicht op de aan ons gezag onderworpen hoofden en bevolking o. a. door het controleeren van het door het bestuur in te voeren passenstelsel, handhaving van het verbod op het dragen van wapens, op den wegarbeid der bevolking, op de reinheid in de kampoengs enz., een en ander voor zoover het plaatselijk bestuur daartoe zijn verlangen te kennen geeft.

3. Het bestuur zij er op bedacht, dat overvalling van bendevoofden met hunne benden gedurende den nacht de meeste resultaten waarborgt.

Voor een en ander is een goede spionnendienst volstrekt vereischt; aan de inrichting daarvan wijde het bestuur dus voortdurend groote zorg.

4. Waar, tengevolge van de invoering der registratie of der

heerendiensten, een gedeelte der bevolking zijne kampoengs verliet en zich in het gebergte nestelde, behooren ook al die tijdelijke wijkplaatsen door de troepen te worden opgespoord en opgeruimd, ten einde de uitgewekenen aldus te dwingen, weder naar hunne kampoengs terug te keeren.

Vorm van bestuur.

5. Het bestuur moet er naar streven om de tegenwoordige nominale territoriale hoofden meer en meer daadwerkelijk gezag te doen krijgen, en behoort dus met beleid het éénhoofdig gezag der nominale territoriale hoofden over de stamhoofden gesteund en gevestigd te worden. Men moet alzoo komen tot inlandsch zelfbestuur, zooals dat in de Onderhoorigheden van Atjeh aan de landschapshoofden is gelaten en waarbij dan de stamhoofden alleen het gezag over hun stam behouden, ondergeschikt aan het territoriale hoofd.

Waar noodig door krachtig ingrijpen, moeten de stamhoofden tot deze ondergeschiktheid gebracht worden.

Wijze van bestuur.

6. Onderhandelingen met vijandelijke hoofden zijn verboden. Zij behooren zich onvoorwaardelijk te onderwerpen en zoolang zij zulks niet doen, is slechts één gedragslijn tegenover hen aangewezen: »te trachten zich van hen meester te maken.»

7. Waar de militaire macht tegen vijandelijke benden optreedt en de bevolking die benden steunt of wel de aanwezigheid er van voor ons verheimelijkt, zal die bevolking of de betrokken stam of kampoeng, dan wel een of meer der stamhoofden, of zoowel hoofden als bevolking beiden met boete worden gestraft.

Slechts bij zwaardere misdrijven en bij onwil om de boete te voldoen, moet worden overgegaan tot verbanning of veroordeeling tot dwangarbeid.

8. Bij het opleggen dier boete zal met oordeel te werk moeten worden gegaan en rekening moeten worden gehouden met de solidariteit der Gajosche saudörö's.

Aanvangende met een klein bedrag, worden de boeten verzwaaard, indien men voortgaat zich niet te gedragen naar onzen wensch, doch men zorge o. z. nooit de draagkracht der bevolking te overschrijden.

Zoo er vijandelijkheden of andere onregelmatigheden voorkomen, overwege men nauwgezet aan wie de boete behoort opgelegd te worden, hetzij de kampoeng, vanwaar de bende afkomstig is, hetzij de streek, waar de onregelmatigheden voorvielen, hetzij beide.

Verder zij men indachtig, dat te hooge boeten, die achterna verminderd moeten worden, of boeten, waarvan de inning over vele maanden loopt, minder te verkiezen zijn, dan lagere bedragen, die geheel en binnen een behoorlijken tijd voldaan worden.

9. Niet immer behoeft eene boete te bestaan in het betalen eener geldsom.

Zelfs verdient het in sommige gevallen aanbeveling om als straf de inlevering van vuurwapens te eischen.

Bij wanlevering wordt voor een repeteervuurwapen model '95 een bedrag van \$ 1000 als equivalent gevraagd, voor een de Beaumontgeweer \$ 200 à \$ 300, voor andere achterladers \$ 150, voor voorlaadvuurwapens \$ 20.

10. Boeten *kunnen* ook worden opgelegd aan in onderwerping gekomen vijanden en, indien noodig, ook aan alle personen van eenig belang, die, opgeroepen zijnde, niet verschijnen en zich daarna geruimen tijd stelselmatig van alle aanrakingen met het bestuur hebben onthouden, ook al hebben zij geene bepaalde vijandelijkheden gepleegd.

Aan beide categorieën van personen moet in den regel ook de eisch gesteld worden van het storten eener waarborgsom.

Het bedrag dier boeten en eveneens van de waarborgsommen wordt, indien zij \$ 50 te boven gaan, bepaald door den afdeclingschef of den Gouverneur, op voorstel van den besturende ambtenaar.

11. Als geene zekerheid of groote waarschijnlijkheid bestaat,
1904/05. VIII.

dat eene opgelegde boete of waarborgsom zal worden voldaan, verdient het aanbeveling, den gestrafte aan te houden tot tijd en wijle aan de gestelde voorwaarde is voldaan. Bij wanbetaling eener boete, aan een stam of kampoeng opgelegd, kunnen eenige voorname *mannelijke* personen gegijzeld worden tot de boete voldaan is.

12. In bijzondere gevallen kan ook de aanhouding van in het gebergte schuil gehouden vrouwen en kinderen van voorname personen nuttig zijn om pressie uit te oefenen op den terugkeer van de mannen en vaders.

Hiervan moet steeds in het journaal bijzondere melding worden gemaakt. In het gebergte in handen gevallen vrouwen en kinderen van gewone lieden moeten steeds worden teruggezonden naar de kampoengs, waar zij t'huis behooren.

13. Elke bestuursmaatregel moet in zijne uitvoering zooveel mogelijk gegrond zijn op de adat en getoetst worden aan den maatschappelijken toestand der bevolking, zoodat het duidelijk zij, dat wij op de aloude volksinstellingen geene inbreuk maken.

Om zich tegen vergissingen te dien opzichte te vrijwaren, is derhalve ruime aanraking met de stamhoofden en de bevolking onontbeerlijk.

14. Eenmaal genomen beslissingen aangaande gewichtige belangen, vooral ten aanzien van zaken, waarin de beurs betrokken is, moeten ook algemeen worden bekend gemaakt, waar mogelijk door aanplakking op eene vergaderplaats.

15. Door humaan en rechtvaardig optreden moet de ambtenaar het vertrouwen der hoofden en bevolking weten te winnen.

Hij verbittere ze niet door te groote strengheid en vooral mag hij zich nimmer eene ruwe en onaangename of hooghartige bejegening van de hoofden veroorloven.

16. Het bestuur zal niets onbeproefd laten om de zoons van hoofden — de landshoofden in de eerste plaats — in de gewenschte richting te leiden.

De inlandsche school te Koeta Radja, en diezelfde scholen

in de onderafdeclingshoofdplaatsen der Onderhoorigheden, bieden daartoe voortreffelijke gelegenheid.

17. Moet *gestraft* worden, waar gemis aan medewerking te constataceren valt, evenzeer kunnen in zeer enkele gevallen *geldelijke belooningen* door de ambtenaren worden voorgesteld, indien de hoofden zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt jegens ons bestuur.

Dragen en bezitten van wapens.

18. Het dragen van wapens is in het algemeen verboden.

Alleen aan landshoofden en hunne voornaamste familieleden, stamhoofden en daarmee gelijk te stellen personen en voorname toeës 1) kan het dragen van *blanke* wapens worden toegestaan, bij schriftelijke, door het hoofd van plaatselijk bestuur geteekende, vergunning, waarop, behalve hun naam en qualiteit, tevens de wapens vermeld zijn, die zij gerechtigd zijn te dragen.

Het dragen van niet in eene scheede gesloten blanke wapens, zooals de »gliwang'', is in ieder geval verboden.

Het *dragen* van vuurwapens is aan een ieder en ten allen tijde onvoorwaardelijk verboden, tenzij door het hoofd van gewestelijk bestuur uitdrukkelijk toestemming daartoe verleend is geworden, terwijl in zeer enkele spoedeisende gevallen ook het hoofd van plaatselijk bestuur de bevoegdheid bezit, daartoe de vereischte vergunning te verleen.

Het *bezit* van vuurwapens, mits behoorlijk geregistreerd, is geoorloofd aan enkele voorname hoofden, die daartoe van het bestuur eene schriftelijke vergunning behoeven, waarop, behalve het aantal en de soort, vermeld moet zijn de plaats (koeta of andere woonplaats), waar die wapens zich moeten bevinden.

Die vergunning tot bezit sluit niet in zich vergunning tot vervoer. Daartoe is eene afzonderlijke, door het hoofd van plaatselijk bestuur af te geven, vergunning noodig.

---

1) *Toeö* of *petoeö* = *petoea* (Maleisch) is de vertegenwoordiger van een rödjö. RED.

19. Het bezit van vuurwapens is voor de bevolking geheel overbodig en zelfs strafbaar, indien zij ongemerkte geweren in haar bezit heeft of ook gemerkte, die men aantreft op plaatsen, waar zij niet behooren.

Als beginsel wordt aangenomen, dat voor de bevolking het bezit van vuurwapens ongeoorloofd is.

De toepassing van dit beginsel voert derhalve tot *geleidelijke* ontwapening van het volk door het innemen van alle nog aanwezige vuurwapens.

Die ontwapening moet echter met omzichtigheid en beleid plaats vinden.

Verbranden van kampoengs enz.

20. Het verbranden van kampoengs, bede- of woonhuizen der bevolking is ten strengste verboden.

Zelfs bij militaire excursiën in streken, die verlaten zijn, mogen alleen tijdelijke verblijven buiten de kampoengs van *ben-dehoofden* en hunne *benden*, alsmede loodsen en gebouwen binnen *vijandelijke versterkingen* verbrand worden.

21. Vijandelijke schuilplaatsen in het gebergte of tijdelijke wijkplaatsen van uitgewekenen moeten geheel worden vernield en opgeruimd, overal waar zij zich bevinden. Over alle voorraden in die vijandelijke bergnederzettingen wordt vrijelijk beschikt.

22. Overal, waar in de bewoonde streken over voldoende sawahs wordt beschikt voor den rijstbouw, is verder het aanleggen van ladangs in het gebergte verboden; tot het aanleggen van dergelijke ladangs in streken, waar geen voldoende sawahgrond voorhanden is, moet door den bestuursambtenaar schriftelijk vergunning worden gegeven.

23. Wanneer troepen nachtverblijf betrekken in bewoonde kampoengs, wordt het ontruimen van woningen of het maken van een tijdelijk logies geregeld in overleg met de aanwezige hoofden, op zoodanige wijze dat de bevolking den minsten overlast ondervindt, terwijl zij voor het kappen van materiaal en het ontruimen harer woningen schadeloos moet worden gesteld.

Indien de kampoengs, waar nachtverblijf betrokken wordt, verlaten zijn, mag vrijelijk beschikt worden over de woningen tot logies, mag vrijelijk bamboe voor bouw materiaal gekapt worden en mag op aanwezige padivorraden, en zoo noodig ook op vee, beslag worden gelegd voor eigen gebruik.

Noodelooze vernieling moet daarbij streng worden tegengegaan.

Voor brandhout mag nimmer hout van ledigstaande woningen, schuren of stallen worden gebezigd; pinang- en andere vruchtboomen mogen nooit worden gekapt.

Noodelooze verontreiniging van woonhuizen of erven moet eveneens strengelijk worden tegengegaan.

Registratie.

24. De registratie zal zoodra mogelijk en wel kampoengs- en blah'sgewijze 1) plaats vinden.

Het overlaten der registratie aan inlandsche schrijvers en dergelijke personen is streng verboden.

Zelfs mogen deze niet belast worden met het *uitgeven* van dergelijke passen en evenmin mogen die passen aan de hoofden ter nitreiking worden gegeven, aangezien de ondervinding leerde, dat ook dan zelfs ten nadeele van belanghebbenden geknoeid en daarvoor betaling geëischt wordt.

Na de voltooiing moet eene voortdurende en scherpe contrôle worden uitgeoefend.

Van de stamhoofden moet gevergd worden, dat de passen van overledenen worden ingeleverd en dat teruggekomen of nieuw aangekomen personen steeds ter registratie worden aangebracht.

Bij de contrôle moet met overleg te werk worden gegaan en aan colonne- of detachements- en bivakcommandanten worden medegedeeld, dat passen-contrôle in kampoengs niet plaats mag hebben, tenzij door het civiel bestuur verzocht.

---

1) Onder *blah* of *belah* verstaat men kant, zijde, kwartier of wijk van de kampoeng (Atjehsch gampong). Zie Dr. C. SNOUCK HURGRONJE, „Het Gajoland en zijne bewoners.” RED.

Het voortdurend aanroepen van menschen, die men tegenkomt of die aan den veldarbeid zijn, is verboden; alleen als op eene patrouille geschoten, dan wel volgens bericht eene vijandelijke bende aanwezig is, mag een patrouillecommandant ter controleering de passen ter inzage vragen, waarbij tegen ruwheid van ondergeschikten streng moet worden gewaakt.

Wegaanleg.

25. Door het bestuur zal bijzondere zorg worden besteed aan den aanleg van wegen, die voor het duurzaam en afdoend beheerschen der Gajo- en Alaslanden van strategisch belang zijn.

Intusschen moet bij den aanleg altijd rekening worden gehouden met het nut, dat ook de bevolking voor haar verkeer uit zulk een weg trekken kan, opdat geene lasten aan de bevolking worden opgelegd voor wegen, welker nut over één of twee jaren problematiek is te achten.

26. De aanleg der wegen geschiedt in heerendienst (zie de desbetreffende instructiën); waar geene bevolking aanwezig is of waar de druk te zwaar zou worden, geheel of ten deele voor rekening van het wegenfonds of van den lande.

De bruggen van duurzaam materiaal worden voor rekening dier zelfde kas of van den lande gebouwd.

27. Waar de bevolking uitweek en de aanleg van wegen niet kan worden verschoven, geschiedt die mede voor rekening van het genoemde fonds, onder voorbehoud nochtans om de kosten van aanleg op de later terugkeerende bevolking te verhalen.

Ook bij gedeeltelijk uitwijken der bevolking behooren de teruggekeerden hun aandeel in geld op te brengen om daarmede de geblevenen, die dubbel werk hebben verricht, schadeloos te stellen.

28. Alle hoofdwegen moeten minstens 5 Meter breed zijn.

29. Hoewel vooralsnog militair toezicht niet kan worden gemist om verzekerd te zijn van behoorlijk werk, maar vooral om eene behoorlijke opkomst van heerendienstplichtigen te waar-

borgen, moet toch getracht worden, een en ander te regelen alleen met behulp van de hoofden.

30. Waar de aanleg van wegen (waaronder, overal waar karrentransport te verwachten is of ontstaat, ook de verharding behoort) gereed kwam, behooren de ambtenaren zooveel mogelijk naar vaste regelen het onderhoud te doen plaats hebben, door te bepalen op welke tijden en tot welk aantal de heerendienstplichtigen moeten opkomen.

Op die vaste dagen kan men dan het aantal arbeiders doen controleeren door militaire patrouilles, welker commandanten tevens, zoo noodig, de noodige aanwijzingen bij het werk doen.

31. De regeling van den heerendienst moet zoodanig geschieden, dat der bevolking geene belemmering worde in den weg gelegd ten opzichte van sawahbouw als anderszins; voor de uitoefening van hare bedrijven moet haar steeds de noodige tijd worden gelaten. Meer dan 52 werkdagen per man en per jaar mogen niet worden geveegd; later geleidelijk tot ongeveer de helft te verminderen.

(Zie daaromtrent verder de uitgevaardigde circulaire).

32. Hoewel van minder urgentie dan de *grootte* wegen, zijn toch ook noodzakelijk behoorlijke verbindingen van de kampoengs met de hoofdwegen. Reeds in het belang van het positioneel toezicht vooral bij nacht, zijn die wegen, voor welke breedte 2 à 2.5 M. voldoende is, noodig.

Ook door de kampoengs zelve behooren zulke wegen te worden aangelegd.

Zindelijkheid in de kampoengs enz.

33. Er behoort gelet te worden op de zindelijkheid in de kampoengs.

Als einddoel moet hierbij voor oogen staan, dat de huizen in behoorlijken staat en zindelijk onderhouden zijn, dat het terrein onder de huizen eveneens schoon zij, geregeld wordt aangeveegd, brandhout en andere benodigdheden ordelijk en regelmatig worden bewaard, dat de erven vrij van onkruid

zijn en geregeld worden onderhouden, dat alle mogelijke stalling van vee onder de woningen verboden is en het vee moet worden ondergebracht in afzonderlijke stallen; terwijl de bevolking voorts moet worden gewend aan het opruimen, liefst verbranden, van alle vuil en afval, in de kampoengs aanwezig.

De blahhoofden kunnen voor de nakoming der desbetreffende bevelen geleidelijk verantwoordelijk worden gesteld.

In- en uitvoerrechten.

34. Hieromtrent valt voorloopig nog niets te bepalen.

De bestuursambtenaren moeten zich van het *bestaande* zoo-veel mogelijk op de hoogte stellen (zie o. a. »Het Gajō-land en zijne bewoners», bladz. 82 en 83) en vooral zorg dragen, dat het heffen van rechten door de hoofden zich niet uitbreidt, als zij hun gezag vergroot zien door onzen steun.

35. Tol mag niet worden geheven, noch van personen, noch van paarden en vee.

Rechtswezen.

36. Omtrent het strafrecht wordt verwezen naar mijne circulaires Nos. 1563/20 en 2410/20 respectievelijk van 2 Juli en 24 October 1901.

Gajo's en Alasser's, die een misdrijf plegen in eenig landschap der Onderhoorigheden van Atjeh, staan terecht voor het oelëëbalangsgerecht of de moesapat in het betrokken landschap.

Evenzoo worden vorderingen door Gajo's of Alasser's voorgebracht tegen Atjehers, berecht door de inheemsche rechtbank, waaronder de betrokken Atjehers ressorteeren.

37. In aansluiting aan artikel 18 der instructie voor den Gouverneur van Atjeh, waarbij verboden wordt, dat onderlinge geschillen door de hoofden van verschillende staatjes met de wapens berecht worden, wordt door mij bevolen, dat de ambtenaren ook met kracht zullen optreden tegen de toepassing van het wraak- en vuistrecht onder de bevolking.

De ingeboren zucht tot eigen berechting moet, in het belang van orde en veiligheid, met alle ten dienste staande middelen worden tegengegaan.

38. Noodig is daartoe, dat de ambtenaren ook invloed uitoefenen op de rechtspraak in gewoon burgerlijke zaken, die veelal, door het blijven slepen aanleiding geven tot toepassing van het vuistrecht, dat op zijne beurt voedsel gaf aan het wraakrecht.

39. Hoewel het vooralsnog onmogelijk is om van alle zaken, het burgerlijk recht betreffende, kennis te nemen en nog minder om op de berechting dier zaken scherpe contrôle uit te oefenen, moet men toch steeds voor oogen houden, dat een goede toestand niet verkregen wordt, zoolang de bedeeing van het recht uitsluitend in handen der hoofden gelegen is.

40. Men moet trachten te verkrijgen, dat alle eenigszins belangrijke zaken ten kantore van den ambtenaar worden voorgebracht, die dan beslist, welke ten zijnen overstaan berecht zullen worden en welke ter berechting aan het stamhoofd of het territoriaal hoofd zullen worden overgegeven. Van deze laatste zaken moet geleidelijk worden gevorderd, dat ten kantore aangifte gedaan wordt van den uitslag van het onderzoek, van de gevallen beslissing en van de tenuitvoerlegging daarvan. Eerstbedoelde zaken worden onderzocht en berecht door den betrokken rōdjō of het territoriale hoofd, ten overstaan van een ambtenaar.

41. Om tot eene juiste kennis van de toestanden en rechtsbegrippen te geraken, moet van alle zaken, die ten overstaan van den besturende ambtenaar berecht worden (dus zoowel straf- als burgerlijke zaken) aantekening worden gehouden in een register, in welk register kortelijk moeten worden opgeteekend de aangevoerde rechtsgronden, waarop de uitspraken berusten, zoomede die uitspraken zelve. Dit laatste in het belang der goede orde, om te voorkomen, dat oude, reeds afgedane zaken, later, onder nieuwe ambtenaren, wederom te berde worden gebracht.

Wordt dit register goed bijgehouden, dan is het voor elken

nieuw komenden ambtenaar een leiddraad van zeer groote waarde.

42. Zoowel in het belang eener goede rechtspraak als om politieke redenen verdient het aanbeveling, enkele voorname imöms als adviseurs bij de berechting van verschillende zaken te doen zitting nemen. Eerstens wijl men het in vele zaken, den »hoekoem" 1) rakende, moeilijk buiten het advies van een imöm 2) stellen kan en ten tweede om aan de raddraaiers het voorwendsel te ontnemen, dat wij hen in hunne godsdienstige instellingen aantasten.

Koeta Radja, 11 Mei 1904.

---

1) *Hoekoem* = godsdienstige wetten. RED.

2) *Imöm* = *imām* (Maleisch), voorganger bij de godsdienstoefening. Zonder moeite herkent men in *rödjö* d. i. geslachtshoofd en territoriaal hoofd, *radja*, in *tjeg* d. i. vertegenwoordiger van den ouderen tak der hoofdenfamilie, het Atjehsche *tji*, *tjihik*, of *keutji*, *ketjihik*, en in *sandörö* het Maleische *soedara* d. i. lid van een geslacht, in engeren zin familielid, terwijl het Gajoesch *moedo* (Maleisch *moeda*) bateekent den vertegenwoordiger van den jongeren tak der hoofdenfamilie. *Kedjoeron* (Atjehsch *kedjroein* Maleisch *kedjoeroean* is de ambtstitel van territoriale hoofden of besturende *rödjös*. RED.

De vrouwen en kinderen van den inlandschen vijand.

(Zie bladz. 639—646).

In onze Indische oorlogen spelen ook vrouwen en kinderen eene rol. De kinderen verrichten vaak spionnendiensten, terwijl de vrouw niet slechts tot strijd aanzet, maar daaraan ook niet zelden actief deelneemt. Toen wij in den middag van den 14en December 1873 den vijand uit zijne stellingen bij Tibang (Tweede expeditie van Atjeh) hadden verdreven, werd onder de ± 250 dooden, die hij had laten liggen, het lijk eener jonge vrouw gevonden, waarnaast een achterlaadgeweer, dat later door mijne tusschenkomst in het bezit kwam van den Generaal G. M. VERSPYCK. Hoe de vrouw tot strijd kan aanzetten, heeft deze generaal in den oorlog ter Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo van 1859 tot 1863 ondervonden. Daar wist men welk een slaafschen eerbied HIDAJAT aan zijne moeder bewees. Na zijne verbanning naar Java verhaalde hij meermalen, hoe het trotsche karakter van RATOE SITI — zoo heette zijne moeder — die van geene onderwerping wilde hooren, hem steeds daarvan had teruggehouden, ofschoon hij, rusteloos vervolgd door onze colonnes en patrouilles, den oorlog reeds lang moede was. Eerst toen zijne moeder en zijne kinderen in onze handen waren, gaf HIDAJAT zich over; maar zóó groot was de verontwaardiging van RATOE SITI over deze daad van haren zoon, dat zij hem bij de eerste ontmoeting toevoegde: »ik vervloek de borsten, die u hebben gezoogd.» Van den Generaal H. F. MEIJER hoorde ik welken grooten invloed eene andere vrouw, de eens zoo gevreesde POTJOET MALIGOÏ bezat, die in Samalangan tijdelijk het bestuur voerende gedurende den inval onzer troepen in 1876, iederen landsverdediger, die zijne plichten in de ure des gevaars verzaakte, met de straf van ontmanning dreigde. Bekend is de rol, die TJOET NJA DIN, de vrouw en later weduwe van TEUKOE OEMAR, sedert 1896 gespeeld heeft, op wie onze colonnes en patrouilles herhaaldelijk, doch te vergeefs jacht hebben gemaakt.

Ook in den Indischen oorlog moet men de vraag beantwoorden : où est la femme.

Niet slechts op Celebes, zooals in 1824, gedurende de krijgsverrichtingen in Soepa, op Bali, in Atjeh en onlangs in de Gajoe- en Alaslanden hebben zich vrouwen onder de strijders geschaard of *moeten* scharen, maar dit gebeurde ook op hetzelfde Sumatra — eens bij de Bataksche bevolking — een paar jaren na den Padri-oorlog. Den 19en Januari 1840 rukte de Kolonel A. V. P. MICHIELS, civiel en militair gouverneur van Sumatra's Westkust, met eene colonne van ruim 260 man op van Naga in het district Toeka naar de hoofdkampong Said ni hoeta in het district Anak Sitopol (Oeloe Toeka) gelegen op de kruin van een heuvel, die geheel op zichzelf stond, van alle zijden door ravijnen omgeven en verdedigd door eene borstwering, welke geheel met zware awoer awoer beplant was, terwijl de smalle toegangen, welke op loopgraven geleken, met uit balken en planken samengestelde traversen en met verhakkingen van bamboe doeri waren versperd en met duizenden randjoe's beplant. De vijand verzuimde echter de verdediging van deze toegangen, zoodat de colonne-MICHIELS reeds tot op 15 pas van de borstwering genaderd was, alvorens de vijand uit zijne versterkte kampong het vuur opende. Nadat de overgave der kampong ten tweeden male was opgeëischt, gaf het vijandelijk hoofd, GOEROE MALIDAM ten antwoord, dat hij in geene onderhandeling wilde treden, tenzij de colonne eerst aftrok. Hierop vielen van 's vijands zijde eenige schoten, toen MICHIELS het bevel tot den aanval gaf. Daar de colonne, ofschoon om zes uur 's morgens van Naga opgebroken, tengevolge van groote terreinhindernissen, eerst des namiddags om drie uur Said ni hoeta in het gezicht had gekregen, moest zij zich beijveren — gelijk de Kolonel MICHIELS zich in zijn rapport uitdrukte — om »zich vóór het invallen van den nacht eene rustplaats te bevechten." De vijand, die van alle zijden was ingesloten en zeer door het geweervuur der colonne geteisterd werd, bracht haar slechts weinig nadeel toe en scheen over niet veel geweren te beschikken; doch niettemin duurde

de bestorming, waarbij de colonne herhaalde malen werd afgeslagen, meer dan twee uren, alvorens het haar gelukte in de geduchte borstwering eene opening te maken. Eensklaps scheen de schrik zich van de bezetting te hebben meester gemaakt. De verdedigers zelven maakten nu een gat in hunne borstwering, waardoor zij, midden door de randjoe's en verhakkingen heen, poogden te ontvluchten. »Nu volgde een zoo jammerlijk tooneel» — schreef de conscientieuze Luitenant-Kolonel H. M. LANGE in zijn standaardwerk »Het Nederlandsch Oost-Indisch leger ter Westkust van Sumatra (1819—1845)», deel II — »dat wij het niet zonder diep leedgevoel beschrijven kunnen.» Mannen, vrouwen en kinderen, die onze binnendringende soldaten zochten te ontvluchten, werden, voor zooveel zij niet in de awoer awoer bleven hangen, in de bajonetten van onze buiten de kampong staande soldaten opgevangen. In het begin was het den Kolonel MICHIELS en zijne officieren niet mogelijk, de door het gevecht verhitte soldaten in hunne opgewondenheid te beteugelen, doch eindelijk gelukte het hun, door de reserve en de overige om de kampong geplaatste troepen samen te trekken, daarvan één zijde vrij te maken en den vluchtelingen zodoende eene kans tot redding te verschaffen. Dat deed MICHIELS, dien men den »matjan» of »harimau» (tijger) noemde. »Droevig is het te vermelden» — schreef LANGE verder — »dat behalve de mannen, die hier omkwamen, ook een vijftig- of zestigtal vrouwen en kinderen het slagtoffer werden van de halsstarrigheid van GOEROE MALIDAM, die niet alleen niet had willen toestaan, dat de vrouwen en kinderen de kampong vóór het gevecht verlieten, maar die hen integendeel daar ter plaatse vereenigd had, om de mannen tot eene hardnekkige verdediging te bewegen. Twee van zijne eigene kinderen werden het slagtoffer van dien maatregel, terwijl twee andere, benevens zijne vrouw en zijne moeder den onzen levend in handen vielen.» De laatste overleed een dag later aan eene gedurende het gevecht bekomen verwonding.

Tout comprendre est tout savoir . . . . et tout pardonner.

Ik geloof, dat men dit ook zeggen mag na alles wat sedert is bekend geworden van de optreding van den Majoor en Luitenant-Kolonel G. C. E. VAN DAALEN in de Gajo- en Alaslanden en de zeer moeilijke omstandigheden, waarin hij dikwijls, bij de uitvoering van zijne opdracht verkeerd heeft. Wat MICHIELS voor de vrouwen en kinderen bij Said ni hocta heeft gedaan, dat deed ook VAN DAALEN bij Doeren, Penosan en Tampeng.

Velen zijn er dan ook, die er niet aan twijfelen, dat alles, wat door VAN DAALEN in de Gajo- en Alaslanden gedaan werd, volkomen correct is; maar men heeft de vraag gesteld: wat deden wij daar. Men heeft de verantwoordelijkheid van hetgeen daar verricht is, op de schouders van den Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden en den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië geladen. Men heeft o. m. gevraagd: waarom die landen niet liever door »zendelingen» — niet in 3, maar in 20 en 30 jaren — laten »afpatrouilleeren», opdat dezelfde resultaten verkregen worden als »bij diezelfde Batak-kers, waarvan wij onlangs de stamgenooten noodeloos in het barnas gejaagd hebben.» De belangrijke beschouwingen over den tocht van den Kapitein COLIJN door de Bataklanden op het einde van 1904, voorkomende in de sedert meer dan een jaar in *De Nieuwe Courant* gepubliceerde waardevolle Atjehsche correspondentie, geven op boven aangehaalde vragen een eerlijk, maar geen gunstig antwoord. Maar bovendien, de tijden die wij beleven, gedogen niet, het resultaat van onze politiek op Sumatra langs dien zeer langen weg te zoeken, gezwezen van de waarschijnlijkheid, dat dit resultaat op die wijze nooit wordt bereikt. Toen wij aan Atjeh en Onderhoorigheden de hand sloegen, was het om als natie eene taak te vervullen: rust, orde en rechtszekerheid, betere voorwaarden voor beschaving te scheppen. Overal, waar wij die taak aanvaardden, hebben de omstandigheden ons genoopt tot militair krachtsbetoon, uitzonderingen van zeer specialen aard daargelaten. Deze consequentie heeft men niet slechts voor Atjeh en Onderhoorigheden, maar ook voor de daaraan grenzende,

nog onafhankelijke landschappen te aanvaarden. Wij zien thans, waartoe onze politiek van den langen weg geleid heeft in Djambi, in de Z.O. afdeeling van Borneo en op het Zuid-Westelijk schiereiland van Celebes en wij zullen dat later zien op Bali, op Timor, op Flores, op Ceram, ja zelfs in Nieuw-Guinea, waar reeds meer dan 30 jaren zendelingen als pioniers der beschaving werkzaam zijn.

Is het een groot voorrecht, met ideële opvattingen aangelegd te zijn, daartegenover staat het gevaar, dat men zich — zij het ook geheel ter goeder trouw — verkeerde voorstellingen vormt van de prozaische werkelijkheid, indien men geheel onbekend is met de tegen onze eigen ideële wenschen aandruischende feiten uit de school des levens. Stond men zelf vóór die feiten, hoe spoedig zou men ondervinden, dat de eischen van de practijk ons soms te machtig kunnen worden.

Ik herinner dit niet, omdat de wijze van optreding van VAN DAALEN tegenover vrouwen en kinderen in de Gajo- en Alaslanden ook aan eene verdediging mijnerzijds behoefte zou hebben, -- allerminst! De overtuiging van naar zijn beste vermogen zijn plicht vervuld te hebben, zal hem zelfs wel geene behoefte doen gevoelen aan bemoediging, van welke zijde ook, en hem onverschillig hebben gemaakt voor onbillijke of ongegronde verwijten.

Ik wensch hier echter eene beschouwing van den volksvertegenwoordiger I. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT over gematigdheid in critiek over oorlogsbeleid in herinnering te brengen, die hem tot eere strekt. Ik zal hem niet nazeggen, dat zij alleen tot afkeuren gerechtigd zijn, die getoond hebben beter te kunnen doen, maar wel dat bij de beoordeeling van handelingen van troepenaanvoerders in den oorlog, ook van de zijde der Volksvertegenwoordiging, voorzichtigheid plicht is. In zaken van wetgeving en organisatie staan beoordeeling en afkeuring binnen grootere perken, omdat men daarbij te doen heeft met bekende gegevens en normale omstandigheden, die met juistheid zijn te waardeeren; maar in den oorlog is rekening te houden met tal van factoren, van moreelen en

matericelèn aard, die *later* moeilijk op hunne juiste waarde zijn te schatten. De Generaal Booms schreef terecht, dat die aanvoorders hunne bedillers zouden kunnen antwoorden, gelijk TROCHU aan de berispers van zijn beleid: »vous n'y étiez pas, je voudrais vous y voir". Van hem, die met zijn onderwerp niet kan leven, omdat land, volk en leger ginds hem slechts uit mondelinge en schriftelijke mededeelingen bekend zijn, vraagt men niettemin een oordeel, gebaseerd op eene ernstige studie van de ter zijner beschikking staande gegevens en voorts op hetgeen VALBERT noemde »cette équité exacte et scrupuleuse qui ne condamne aucun ennemi sans l'avoir entendu, qui ne prononce aucune sentence définitive sans avoir donné la parole à l'accusé et écouté patiemment ses raisons, examiné avec soin ses pièces justificatives".

RED.
